

TAMPEREEN YLIOPISTO
Taloustieteiden laitos

KOHTAAVATKO TILINPÄÄTÖKSEN LUKIJOIDEN JA
TILINTARKASTAJIEN AJATUKSET RAHOITUSLASKELMASTA?

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Kesäkuu 2010
Ohjaaja: Petri Vehmanen

Aksu Arola

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Taloustieteiden laitos; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	AROLA, AKSU
Tutkielman nimi:	Kohtaavatko tilinpäätöksen lukijoiden ja tilintarkastajien ajatukset rahoituslaskelmasta?
Pro gradu –tutkielma:	99 sivua, 13 liitesivua
Aika:	Kesäkuu 2010
Avainsanat:	rahoituslaskelma, tilinpäätös, tilintarkastaja, tilintarkastus

Tilinpäätöksen lukijoiden on raportoitu jo 1970-luvulta lähtien tarvitsevan rahavirtainformaatiota taseen ja tuloslaskelman rinnalle. Rahoituslaskelma on säädetty itsenäiseksi tilinpäätöksen osaksi tämän funktion täyttämiseksi. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että tilinpäätöksen lukijat käyttävät rahoituslaskelmaa hyväksi taloudellisissa päätöksenteoissaan, mutta myös, että se on erityisen virhealtis ja suhteellisen helposti manipuloitava tilinpäätöksen osa. Tämän vuoksi tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan sen oikeellisuuden. Toisaalta on esitetty, että tilintarkastajat käyttävät vähiten aikaa juuri rahoituslaskelman tarkastamiseen tilinpäätöksen eri osista. Onko tämä tilintarkastajien pienempi tarkastusinto rahoituslaskelmaa kohtaan empiirisesti havaittavissa myös suomalaisella aineistolla, ja mitä mahdollisia seurauksia sillä voi olla? Näihin kysymyksiin tämä tutkielma pyrkii antamaan vastauksen.

Tässä tutkielmassa raportoidaan kaksi vähintään tilastollisesti merkitsevää empiiristä tulosta: Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähemmän tärkeänä tilinpäätöksen osana kuin tasetta ja tuloslaskelmaa (sekä populaation harhattomalla estimaatilla mitattuna tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana), ja että enemmistö heistä käyttää sen tarkastamiseen vähiten aikaa eri tilinpäätöksen osista. Lisäksi todetaan, ettei rahoituslaskelman virheellisyys tai KILA:n yleisohjeen noudattamatta jättäminen välttämättä estä puhtaan tilintarkastuskertomuksen antamista.

Tutkielman johtopäätöksinä argumentoidaan, että:

1. tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa informaatiota, joka on vertailukelpoista muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa, ja jonka avulla tilinpäätöksen lukijat pystyvät ennakoimaan yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioimaan yrityksen likviditeettiä,
2. rahoituslaskelma pitää sisällään muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa vertailukelpoista informaatiota, joka on erityisen hyödyllistä tilinpäätöksen lukijoille heidän ennakoimissaan yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioimissaan yrityksen vakavaraisuutta ja likviditeettiä, ja jota ei ole saatavilla muualta tilinpäätöksestä,
3. tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan rahoituslaskelman oikeellisuuden, sillä heillä itsellään ei ole siihen mahdollisuutta. Rahoituslaskelman tarkastus on välttämätöntä, sillä sen laatijoiden ja lukijoiden välillä on informaation asymmetria sekä mahdollisia intressiristiriitoja, ja että
4. rahoituslaskelman oikeellisuutta tilinpäätöksissä uhkaavat seuraavat tekijät: virhealtis laadintamenetelmä, ohjeistuksen epämääräisyys, lailliset ja laittomat manipulointimahdollisuudet sekä tilintarkastuksen mahdollinen ylimalkaisuus.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkielman lähtöasetelma ja keskeinen kirjallisuus	1
1.2	Tutkielman tavoite	3
1.3	Tutkielman kulku	4
1.4	Tieteenfilosofiset lähtökohdat ja tutkimusmenetelmät	5
1.5	Keskeiset rajaukset.....	10
1.6	Peruskäsitteiden määrittely.....	11
2	TUTKIELMAN TEOREETTINEN OSUUS.....	13
2.1	Tilinpäätös.....	13
2.1.1	Tilinpäätöksen tarkoitus nykyisen lain ja kirjallisuuden mukaan.....	13
2.1.1.1	Suomalainen perspektiivi.....	13
2.1.1.2	Kansainvälinen perspektiivi	16
2.1.2	Tilinpäätöksen sisältö nykyisen lain ja kirjallisuuden mukaan	18
2.1.2.1	Suomalainen perspektiivi	18
2.1.2.2	Kansainvälinen perspektiivi	19
2.2	Rahoituslaskelma	21
2.2.1	Rahoituslaskelman laadinnan sääntelyn historia	21
2.2.2	KILA:n yleisohje 30.1.2007 ja siihen otetut oleelliset muutokset.....	25
2.2.3	Yritysjärjestelyt rahoituslaskelmassa	26
2.2.4	Rahoituslaskelma tutkimuskirjallisuudessa	28
2.2.4.1	Rahoituslaskelman hyödyllisyys tilinpäätöksen lukijoille	28
2.2.4.2	Rahoituslaskelman hyödyllisyys tulevien rahavirtojen ennustamiselle.....	30
2.2.4.3	Rahoituslaskelman hyödyllisyys yrityksen maksukyvyyn arvioinnille.....	32
2.2.4.4	Rahoituslaskelman manipulointi	33
2.2.4.5	Rahoituslaskelman oikeellisuudesta ja ongelmista.....	35
2.2.4.6	Raportoidut ja estimoidut rahavirrat.....	38
2.2.4.7	Rahoituslaskelman merkitys suhteessa muihin tilinpäätöksen osiin	39
2.2.4.8	Rahavirtainformaatio vs. suoriteperusteinen informaatio.....	41
2.2.4.9	Suora vs. epäsuora rahoituslaskelma	43
2.3	Tilintarkastus	45
2.3.1	Tilintarkastuksen tarve	45
2.3.2	Tilintarkastuksen tarkoitus.....	49
2.3.3	Miksi tilintarkastajien tulee ja kannattaa paneutua rahoituslaskelmaan?.....	53
2.4	Teoreettisen viitekehyksen yhteenveto ja testattavat hypoteesit	55
3	EMPIIRINEN AINEISTO	60
3.1	Aineiston keruu.....	60
3.2	Aineiston kuvaus	65
4	EMPIIRISET TULOKSET	67
4.1	Tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana	67
4.2	Tilintarkastajat käyttävät vähiten aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen.....	70
4.3	Vertailutulokset 20 vuotta vanhaan tutkimukseen.....	71
4.4	Muita tuloksia	74
5	EMPIIRISTEN TULOSTEN POHDINTAA.....	77
5.1	Kyselytutkimustulosten yleiset riskitekijät	77
5.2	Mittareiden operationalisointi, reliabiliteetti ja validiteetti.....	78
5.3	Katoanalyysi	79
5.4	Keskeisten tulosten pohdintaa	82

6 TUTKIELMAN JOHTOPÄÄTÖKSET	85
6.1 Tutkielman punaisen langan viimeistely.....	85
6.2 Tutkielman kontribuutio tutkimuskirjallisuudelle	90
LÄHDELUETTELO	92
LIITE 1: Suora rahoituslaskelma (KILA 2007).....	100
LIITE 2: Epäsuora rahoituslaskelma (KILA 2007).....	101
LIITE 3: Konsernin rahoituslaskelma (KHT-YHDISTYS 2007).....	102
LIITE 4: Rahoituslaskelmamalli (IASB&FASB 2008).....	103
LIITE 5: Kyselylomake	104
LIITE 6: Varianssianalyysi	112

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman lähtöasetelma ja keskeinen kirjallisuus

31.12.2004 voimaan tulleen uudistetun kirjanpitolain (KPL) mukaan rahoituslaskelma on taseen ja tuloslaskelman ohella itsenäinen tilinpäätöksen osa, jonka sisältö- ja esittämistapavaatimuksia tarkennetaan kirjanpitoasetuksessa (KPA). Kirjanpitolautakunta (KILA) julkaisi 30.1.2007 uudistetun version rahoituslaskelman laadintaa koskevasta yleisohjeesta, joka on tärkein rahoituslaskelman laadintaa koskeva ohjeistus suomalaisessa tilinpäätöskäytännössä. Nyt suomalainen ohjeistus on lähellä US GAAP:n (FAS 95) ja IFRS:n (IAS 7) rahoituslaskelman laadintasäännöksiä. Tämän rahoituslaskelman laatimisperiaatteiden harmonisoinnin voisi olettaa johtavan rahoituslaskelman merkityksen korostumiseen tilinpäätöksissä ja korostuneeseen merkityksen myötä sen tarkempaan tarkastamiseen. Mutta pitääkö edellä mainittu paikkaansa – eli kohtaavatko tilinpäätöksen lukijoiden ja tilintarkastajien ajatukset rahoituslaskelmasta? Siihen tämä tutkielma pyrkii antamaan vastauksen.

Tilinpäätöksen tarkoitus on antaa tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä informaatiota (Australian Accounting Research Foundation 1990; Helenius 1993; Riistama 1996a; Tolvanen 1998, 7, 17, 101; Määttä 2000, 35; Financial Accounting Standards Board (FASB) 2008a; KHT-yhdistys 2008a, 157; International Accounting Standards Board (IASB) 2008b). Esimerkiksi IASB:n ja FASB:n (2008b, 13–14) yhteishankkeen mukaan tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä on sellainen informaatio, jonka avulla he pystyvät ennakoimaan yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioimaan yrityksen likviditeettiä. Lisäksi raportoidun informaation tulee olla vertailukelpoista muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa (Arasjärvi, Blomquist, Haataja, Karhu, Mononen, Pitkänen, Pallonen, Simola & Taipale 1995, 45–47).

Tilinpäätöksen lukijat kokevat rahoituslaskelman antaman rahavirtainformaation hyödylliseksi (Day 1986; McEnroe 1989; Livnat & Zarowin 1990; Cheng, Liu & Schaefer 1997; Yap 1997; Frino & Jones 2005). Rahoituslaskelma koetaan tilinpäätöksen lukijoiden keskuudessa erityisen hyödylliseksi yrityksen tulevien rahavirtojen ennakointiin (Farshadhar, Ng & Brimble 2008; Lorek & Willinger 2009; Orpurt & Zang 2009) sekä yrityksen likviditeetin arviointiin (Mills & Yamamura 1998; Sharma & Iselin 2003).

Lisäksi rahoituslaskelman antama informaatio on vertailukelpoista muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa (Kirjanpitolautakunta 2007, 5; IASC Foundation 2008, 264).

Jotta rahoituslaskelman antama informaatio olisi käyttökelpoista tilinpäätöksen lukijoiden päätöksenteolle, on sen oltava luotettavaa. Tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat riippumatonta tilintarkastusta tämän varmistamiseen. (Jensen & Meckling 1976, 5, <<http://ssrn.com/abstract=94043>>; Arrow 1985, 39; Pratt & Zeckhauser 1985, 2–4; Ristama 1999, 15, 23, 226; Cosserat 2000, 37, 39–41; Meklin 2009, 57.) Tilintarkastajien tulisi pääsääntöisesti varmistua siitä, että rahoituslaskelma on laadittu voimassa olevan lainsäädännön ja KILA:n yleisohjeen mukaisesti (Leppiniemi 2006, 272; KHT-yhdistys 2007, 16; Tilinpäätäjän tietopaketti 2008 2008, 99). Tämän yleisen tarkastustarpeen lisäksi on olemassa seikkoja, joiden vuoksi juuri rahoituslaskelman tilintarkastus vaatii tilintarkastajilta erityistä huomiota. Näitä seikkoja ovat rahoituslaskelman virhealtis laadintamenetelmä (Virtanen 2002; Rosen 2007), ohjeistuksen epämääräisyys (Weiss & Yang 2007, 27–28) sekä lailliset ja laittomat manipulointimahdollisuudet (Nurgberg 2006; Siegel 2006).

Kuitenkin esim. Millsin ja Yamamuran (1998) mukaan monet tilintarkastajat käyttävät vähemmän aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen kuin taseen ja tuloslaskelman läpikäymiseen. Tutkielman tekijä on tehnyt saman huomion tilitoimistotyössään, jossa hän mm. laatii rahoituslaskelmia eri yrityksille – niin yksittäisille kirjanpitovelvollisille kuin ulkomaisia tytäryhtiöitä yhdisteleville konserneillekin. Onko tämä tilintarkastajien pienempi tarkastusinto rahoituslaskelmaa kohtaan empiirisesti havaittavissa myös suomalaisella aineistolla, ja mitä mahdollisia seurauksia sillä voi olla? Nämä kysymykset olivat inspiraatio tämän tutkielman tekemiselle.

Tutkielman aihe on mielenkiintoinen ja ajankohtainen. Mielenkiintoinen sen vuoksi, että jo 1970-luvun lopusta lähtien on kirjoitettu sijoittajien tarvitsevan rahavirtainformaatiota tuloslaskelman ja taseen ohella (Staubus 1977; Heath & Rosenfield 1979; Hicks 1981; Lee 1981b; Lawson 1981; Lee 1983; Day 1986; Bernard & Stober 1989; McEnroe 1989; Belkaoui 1992; Yap 1997). Toinen aiheen mielenkiintoisuutta lisäävä tekijä on kansainvälisten tilinpäätösstandardien käyttöönotto Suomessa. Jos kerran tilinpäätöksen lukijat halusivat jo perinteisen tuloslaskennan aikaan selvempää informaatiota rahavirroista, voisi olettaa rahoituslaskelman arvon nousseen entisestään, sillä IFRS-

lukuihin sisältyy paljon ei-rahavirtaperusteista informaatiota mm. käypään arvoon tai johdon arvioimaan tuottoarvoon perustuvan varojen arvostamisen vuoksi.

Ajankohtaiseksi aiheen tekee se, että ensimmäiset tilinpäätökset on nyt laadittu ja tilintarkastettu KILA:n uudistetun yleisohjeen voimassaoloaikana. Tämä mahdollistaa sen selvittämisen, ovatko tilintarkastajien ajatukset rahoituslaskelmasta muuttuneet nyt, kun se oletetaan laadittavan kansainvälisesti vertailukelpoisten laatimissäännösten mukaisesti¹. Toinen seikka, mikä tekee aiheen ajankohtaiseksi, on vuonna 2008 realisoitunut kansainvälinen talouskriisi. Se on McCarthyn (2009) mukaan aikaansaanut sen, että tilintarkastuskomiteat ovat selvästi alkaneet suunnata huomionsa rahan riittävyyteen. Siegelin (2006, 38) mukaan Yhdysvalloissa tapahtuneiden kirjanpitoskandaalien (mm. Enron) jälkeen tilinpäätöksen lukijat ovat alkaneet kiinnittämään entistä enemmän huomiota rahavirtaperusteisiin lukuihin menettäessään luottamustaan tuloslaskelmainformaatioon. Koska tilinpäätöksen lukijoiden on raportoitu olevan entistä enemmän kiinnostuneita rahoituslaskelmasta, tulisi myös tilintarkastajien kiinnittää siihen entistä enemmän huomiota².

Teoriaosuus perustuu suurelta osin tilinpäätöstä, rahoituslaskelmaa ja tilintarkastusta koskeviin kvalitatiivisiin ja kvantitatiivisiin tutkimuksiin sekä muuhun kirjallisuuteen. Tutkimukset on hankittu Science Direct, Ebsco Business Research ja Emerald -lehtitietokannoista. Muu kirjallisuus koostuu laeista (esim. tilintarkastuslaki), asetuksista (esim. kirjanpitoasetus), standardeista (esim. IAS 7), luoduista teorioista (esim. agenttiteoria) sekä muusta ammattikirjallisuudesta ja artikkeleista.

1.2 Tutkielman tavoite

Tämän tutkielman tavoite on saada selville, kohtaavatko tilinpäätöksen lukijoiden ja suomalaisten KHT- ja HTM-tilintarkastajien ajatukset rahoituslaskelmasta. Tämän ja aikaisempien tutkimustulosten perusteella tehdään yhteenveto niistä seikoista, jotka uhkaavat tilintarkastetun rahoituslaskelman oikeellisuutta tilinpäätöksissä.

¹ Tilinpäätösinformaation laadullisiin vaatimuksiin kuuluu informaation vertailtavuus. Informaation vertailtavuudella tarkoitetaan sitä, että yrityksen eri tilinpäätökset ovat vertailukelpoisia keskenään. Lisäksi tilinpäätösinformaation eri yritysten välillä tulee olla vertailukelpoista. (Arasjärvi ym. 1995, 45–47.)

² Tilintarkastajien työn tavoitteet määräytyvät tilintarkastajien ja tilinpäätöksen lukijoiden jatkuvan vuoropuhelun tuloksena. Tilintarkastajien tulee kuulla tilinpäätöksen lukijoiden tarpeita voidakseen vastata työtään koskeviin odotuksiin. (Riistama 1999, 23.)

Tutkielman punainen lanka on seuraava:

1. tilinpäätöksen tarkoitus on antaa tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä informaatiota (Australian Accounting Research Foundation 1990; Helenius 1993; Arasjärvi ym. 1995, 45–47; Riistama 1996a; Tolvanen 1998, 7, 17, 101; Määttä 2000, 35; Financial Accounting Standards Board 2008a; KHT-yhdistys 2008a, 157; International Accounting Standards Board 2008b),
2. tilinpäätöksen lukijat kokevat rahoituslaskelman antaman rahavirtainformaation hyödylliseksi (Day 1986; McEnroe 1989; Livnat & Zarowin 1990; Cheng, Liu & Schaefer 1997; Yap 1997; Mills & Yamamura 1998; Sharma & Iselin 2003; Frino & Jones 2005; Farshadhar, Ng & Brimble 2008; Lorek & Willinger 2009; Orpurt & Zang 2009),
3. tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan tilinpäätösinformaation – mukaan lukien rahoituslaskelman – oikeellisuuden (Jensen & Meckling 1976, 5, <<http://ssrn.com/abstract=94043>>; Arrow 1985, 39; Pratt & Zeckhauser 1985, 2–4; Riistama 1999, 15, 23, 226; Cosserat 2000, 37, 39–41; Leppiniemi 2006, 272; Meklin 2009, 57),
4. mutta silti on olemassa tekijöitä, joiden vuoksi tilintarkastettu rahoituslaskelma ei välttämättä kuvaa todellisia rahavirtoja eikä näin ollen vastaa tilinpäätöksen lukijoiden odotuksia (Virtanen 2002, 94–95; Nurgberg 2006; Siegel 2006; Rosen 2007; Weiss & Yang 2007, 27–28)³.

1.3 Tutkielman kulku

Edellisessä aluvussa mainitun punaisen langan toteuttamiseksi tutkielmassa kerrotaan aluksi, mitä tilinpäätös pitää sisällään, ja mikä sen merkitys on lakien ja standardien mukaan. Seuraavaksi syvennytään tutkielman varsinaiseen aiheeseen: rahoituslaskelmaan. Tutkielmassa kerrotaan rahoituslaskelman säätelyn kehityksestä ja sen väljyydestä, KILA:n uudistetusta yleisohjeesta sekä rahoituslaskelmaa koskevista tutkimustuloksista. Teoriaosuuden kolmannessa aluvussa kerrotaan tilintarkastajien tarkastustyön tavoitteista lakien ja standardien valossa. Linkin tilintarkastajien ja tilinpäätöksen lukijoiden välille tullaan perustelevaan mm. agenttiteorian avulla. Näiden perusteella ra-

³ Lisäksi tähän kohtaan lukeutuvat tämän tutkielman empiiriset tulokset ja johtopäätökset.

kennetaan teoreettinen viitekehys sekä muodostetaan testattavat hypoteesit empiirisen osuuden perustaksi.

Tutkielman empiirisessä osassa analysoidaan keskuskauppakamarin listoilla olevilta KHT- ja HTM-tilintarkastajilta saatuja vastauksia, joita he antoivat heille suunnattuun rahoituslaskelmaa koskevaan sähköiseen kyselyyn kesän 2009 aikana. Empiirisen aineiston perusteella luodaan käsitys siitä, miten suomalaiset KHT- ja HTM-tilintarkastajat suhtautuvat rahoituslaskelmaan tällä hetkellä, onko suhtautuminen muuttunut esim. KILA:n yleisohjeen tai talouskriisin johdosta sekä onko suhtautumisissa eroja eri tilintarkastajien keskuudessa ja löytyykö näille suhtautumiseroille selittäviä tekijöitä. Teoreettisessa osuudessa luodut hypoteesit niin ikään testataan. Empiirisessä osuudessa esitellään myös vertailututkimus 20 vuoden takaa, jossa kartoitettiin yhdysvaltalaisen tilintarkastusyrittäjien osakkaiden ajatuksia rahavirtainformaatiosta, sekä verrataan näitä tuloksia suomalaisten KHT- ja HTM-tilintarkastajien ajatuksiin.

Johtopäätösosuuksessa empiirisiä tuloksia peilataan teoriaosuudessa rakennettua viitekehystä vasten ja muodostetaan käsitys siitä, kohtaavatko tilinpäätöksen lukijoiden ja suomalaisten KHT- ja HTM-tilintarkastajien ajatukset rahoituslaskelmasta. Tämän ja aikaisempien tutkimustulosten perusteella tehdään yhteenveto niistä seikoista, jotka uhkaavat tilintarkastetun rahoituslaskelman oikeellisuutta tilinpäätöksissä.

1.4 Tieteenfilosofiset lähtökohdat ja tutkimusmenetelmät

Tämä tutkielma on (post)positiivismin hengessä toteutettu kvantitatiivista ja kvalitatiivista aineistoa yhdistelevä tutkimus, jossa käytetään sekä käsiteanalyttistä että nomoteettista tutkimusotetta. Tutkielma jakautuu teoreettiseen ja empiiriseen osuuteen, joista ensimmäinen on vahvasti kvalitatiivinen sekä käsiteanalyttinen ja jälkimmäinen taas pääosin kvantitatiivinen ja nomoteettinen. Teoria ja empiria linkittyvät aluksi toisiinsa hypoteettis-deduktiivisesti teoriaosuudessa deduktiivisesti johdettujen hypoteesien tullessa testatuksi empiirisellä datalla. Lopuksi empiiriset tutkimustulokset liitetään osaksi teoreettisessa osassa luotua viitekehystä.

Teoreettinen osuus on kvalitatiivinen ja käsiteanalyttinen; sen lähtöaineisto muodostuu olemassa olevista kvalitatiivisista ja kvantitatiivisista tutkimusaineistosta sekä muusta kirjallisuudesta ja viranomaislähteistä. Empiirinen aineisto taas on kerätty sähköisellä

kyselylomakkeella, ja on pääosin kvantitatiivista. Empiirinen aineisto analysoidaan tilastotieteen menetelmiä käyttäen.

Positivismi tieteenfilosofisena lähtökohtana. Positivismia voidaan pitää laaja-alaisesti kattavana ylänimikkeenä sille tieteenfilosofiselle suuntaukselle, jonka ydinkäsitteitä ovat mm. objektiivisuus, luonnontieteenomaisuus, kausaalisuus, selittäminen, verifioitavuus, analyttisyys, empiriapohjaisuus, aistihavainnoitavuus, tutkijan neutraalisuus, maailman ulkoisuus tutkijaan nähden sekä operationalisointi. Se todellisuus, josta positivismi on kiinnostunut, koostuu tosiasioista; näin ollen faktojen ja arvojen erottaminen toisistaan tärkeä lähtökohta positivistiselle tutkimukselle. Hypoteettis-deduktiivisessa tutkimusotteessa tutkielman teoreettisessa osassa pyritään deduktiivisesti johtamaan testattavat lauseet ja empirisessä osassa sitten tutkitaan näiden lauseiden totuusarvo empirisen datan avulla. (Neilimo & Näsi 1980, 17–18, 21, 63.)

Tutkimuksen näkökulmalla (worldview) tarkoitetaan sitä, miten tutkija katsoo maailmaa, ja se määrittää tavan, millä tutkija tulee suorittamaan tutkimuksensa (Creswell & Plano Clark 2007, 21). Seuraavaksi käydään läpi tämän tutkielman empirisen osuuden näkökulmat, jotka Creswellin ja Plano Clarkin (2007, 24) jaottelun mukaan sopivat postpositivistiseen näkökulmaan:

- *Ontologinen oletus (mikä on todellisuuden luonne?).* Todellisuus nähdään yhtenä todellisuutena; tutkija esimerkiksi joko hyväksyy tai hylkää esitetyn hypoteesin todellisuudesta. Koska tässä tutkielmassa kysytään kohderyhmästä valitulta satunnaisotokselta mielipiteitä tutkittavasta kohteesta, muodostuu aluksi subjektiivisia todellisuuksia yhtä monta kuin on vastaajiakin. Koska tarkoituksena on kuitenkin tutkia, miten koko kohderyhmän perusjoukko kokee tutkittavan asian, muodostuu tilastollisen päättelyn kautta yksi totuus populaatiolle (tai sen ositteelle – esim. KHT-tilintarkastajille).

- *Epistemologinen oletus (mikä on tutkijan ja tutkittavan välinen suhde?)*. Tutkija on objektiivinen ja riippumaton osapuoli tutkittavasta kohteesta; tutkija esimerkiksi kerää objektiivisesta dataa tutkittavasta kohteesta⁴. Tämän tutkielman epistemologisena lähtökohtana on objektiivisuus – tosin on mahdollista, että tutkittavien vastauksiin voi vaikuttaa se muoto, jolla kysymykset esitetään kyselylomakkeella.
- *Axiologinen oletus (mikä on arvojen rooli?)*. Tutkimus on puolueetonta ja arvovapaata. Tässä tutkielmassa tutkija ei pyri vaikuttamaan tutkittaviin omilla arvoillaan – on kuitenkin mahdollista, että vastaajiin voi vaikuttaa tapa, jolla kysymykset ja väitteet esitetään kyselylomakkeella.
- *Metodologinen oletus (mikä on tutkimuksen prosessi?)*. Tutkimus tehdään deduktiivisesti; tutkija esimerkiksi testaa olemassa olevaa teoriaa. Tässä tutkielmassa empiirisessä osuudessa testataan tilastollisesti teoriaosuuden lopussa esitettyjä hypoteeseja.
- *Retorinen oletus (mikä on tutkimuksen kieli?)*. Tutkimuksessa käytetään muodollista ja persoonatonta kerrontaa sekä käytetään hyväksytyjä kvantitatiivisia termejä.

Nomoteettinen tutkimusote. Lähestymistapaa, jolla positivistiset ajatukset empirismää korostavassa muodossaan yrityksen taloustieteessä esiintyvät, kutsutaan nomoteettiseksi tutkimusotteeksi. Nomoteettiset tutkimukset koostuvat käsitteellisestä (teoreettisesta) ja empiirisestä osuudesta. Käsitteellisessä osuudessa keskitytään tavallisesti käsitteiden määrittelyyn ja hypoteesien konstruointiin, ja empiirisessä osuudessa suoritetaan näiden hypoteesien testaukset. Nomoteettisen tutkimusotteen avulla koetetaan selvittää vallitsevat tosiasiat sekä näiden tosiasioiden väliset yhteydet ja pyritään löytämään empiirisesti paikkansa pitäviä lainalaisuuksia. (Neilimo & Näsi 1980, 23–24, 34, 63, 66.)

⁴ Aineistoja voi luokitella sen mukaan, miten suorassa kontaktissa tutkittavaan aineisto kerätään. Toisessa ääripäässä tutkija on henkilökohtaisesti vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, toisessa taas tutkija näkee vain kirjalliset vastaukset. Aineistonkeruuprosessia voi myös tarkastella sen mukaan, missä määrin siinä pyritään vaikuttamaan tutkittavien käyttäytymiseen. Häiriötä tuottamattomasta aineiston keruusta on kyse silloin, kun siinä ei vaikuteta tutkittavien kohteiden normaaliin käyttäytymiseen – tällöin puhutaan Hawthorn-efektin välttämisestä. Hawthorn-efektillä tarkoitetaan sitä, että ihmiset saattavat käyttäytyä tavallisuudesta poikkeavasti siitä syystä, että heidän käyttäytymiseen kiinnitetään huomiota. (Alkula ym. 1994, 68, 72.) Tässä tutkielmassa tutkija ei ole henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa aineistoa kerätessä, vaan tutkittavat vastaavat sähköiseen kyselylomakkeeseen itsenäisesti. Tutkija ei niin ikään pyri vaikuttamaan tutkittavien käyttäytymiseen. Henkilökohtainen kontakti tutkijan ja tutkittavien välillä rajoittuu sähköpostikutsuun ja -muistutuksiin vastata kyselyyn sekä mahdollisiin ohjeisiin sähköisen kyselylomakkeen käytöstä.

Vaikka tämän tutkielman empiirisessä osuudessa suoritetaan teoriaosuudessa konstruoidujen hypoteesien testaukset, ei tutkielma ole puhtaasti nomoteettinen tutkimus. Nomoteettinen tutkimus rajoittuisi näiden empiiristen tulosten ja niissä havaittujen lainalaisuuksien esittelyyn ja mahdolliseen yleistykseen populaatiota koskevaksi. Tässä tutkielmassa liitetään nämä empiiriset tulokset osaksi teoriaosuuden pohjana ollutta kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta, joten tutkielman varsinaiset johtopäätökset tehdään käsiteanalyttisin menetelmin.

Käsiteanalyttinen tutkimusote. Käsiteanalyttisellä tutkimusotteella pyritään kehittämään käsitteitä ja käsitejärjestelmiä yrityselämän tarkastelua varten. Siinä lähtökohta on se, mitä tiedeyhteisössä on asiasta aikaisemmin ajateltu (doktriini) sekä toisaalta se, miten todellisuus tutkijalle ajattelun kautta näyttäytyy. Täten päämethodina on usein ajattelun metodi. Käsiteanalyysin tuottamilla käsitejärjestelmillä on pyrkimys paremmin jäsentää, suunnitella ja ottaa haltuun joitakin yrityselämän ilmiöitä. Tämä mahdollistaa myös normatiivisten lopputulosten (suositusten) esittämisen – seikka, joka ei kuulu nomoteettiseen tutkimusotteeseen. Tosin nomoteettisessäkin tutkimuksessa hypoteesien muodostamiseen tarvitaan aina käsiteanalyysia. (Neilimo & Näsi 1980, 31–33, 66.)

Kvantitatiivinen tutkimus. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa analysoidaan numeerisessa muodossa olevaa dataa. Jos kvantitatiivinen mittaus pystyy antamaan tutkittavasta ilmiöstä tutkimuksen kannalta käyttökelpoista tietoa, voidaan analyysissa käyttää tilastollisia menetelmiä, jolloin aukeaa mahdollisuus sattuman ja systemaattisen vaihtelun erottamiseen johtopäätöksen tueksi. Määrällisistä asioista saadaan tarkkaa tietoa, ja voidaan kuvata asioiden suuruusluokkia ja eri asioiden välisiä riippuvuuksia. Kvantitatiivisella tutkimuksella voidaan kuvata tutkittavan ilmiön rakennetta – eli minkälaisista osista se koostuu ja onko löydettävissä systemaattisia riippuvuussuhteita eri osien välille. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 21–22.) Tässä tutkielmassa analysoidaan tilastollisin menetelmin satunnaisotokselta kerättyjä numeerisia vastauksia. Tärkeimmät tulokset pyritään yleistämään koko populaatiota koskeviksi ja taustamuuttujista etsitään selittäviä tekijöitä. Sattumasta aiheutuvia virhetulkintamahdollisuuksia hallitaan tilastomatematiikan sääntöjen mukaisesti.

Kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena on yleensä lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Kvalitatiivinen tutkimus voi toimia tilastollisen tutkimuksen esitutkimuksena; tai päinvastoin, se voi auttaa syventämään ti-

lastollisin menetelmin saatua tietoa. Kvalitatiivinen tutkimus ajaa asiansa myös ilman saattamista yhteen tilastollisen tutkimuksen kanssa. Merkittävä osa liiketaloustieteellisen tutkimuksen ydinteorian perusongelmista onkin peräisin laadullisista tutkimuksista. (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 16–25.) Tässä tutkielmassa kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä esiintyy kahdessa vaiheessa: ensinnä teoreettinen viitekehitys ja tilastollisesti testattavat hypoteesit rakennetaan teoreettisessa osuudessa, ja toiseksi empiiristen tulosten ja aikaisempien tutkimustulosten perusteella luodaan yhteenveto tilintarkastetun rahoituslaskelman oikeellisuutta uhkaavista tekijöistä.

Mixed Methods Research. Tässä tutkielmassa on piirteitä yhdistelmämethodistisesta tutkimuksesta (Mixed Methods Research), ja vielä tarkemmin sen tutkivasta suuntauksesta (Exploratory Design) sekä selittävästä suuntauksesta (Explanatory Design). Yhdistelmämethodisessa tutkimuksessa kerätään, analysoidaan ja yhdistellään sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista dataa. Tutkivassa suuntauksessa kvantitatiivinen osuus perustuu sitä edeltävään kvalitatiiviseen osuuteen. Kvalitatiivinen osuus joudutaan suorittamaan mm. silloin, kun tutkittavasta kohteesta ei ole olemassa teoriaa, jota voisi kvantitatiivisesti testata. Tutkivassa suuntauksessa kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen osuus linkittyvät toisiinsa esimerkiksi siten, että kvantitatiivisessa osuudessa testattavat hypoteesit ovat syntyneet sitä edeltävän kvalitatiivisen osuuden tuloksina. (Creswell & Plano Clark 2007, 5, 75–77.)

Tutkivan suuntauksen mukaisesti tämän tutkielman empiirinen kvantitatiivinen osuus perustuu sitä edeltävälle teoriaosuudelle. Kyselylomakkeessa esitetyt kysymykset ja saaduilla vastauksilla testattavat hypoteesit pohjautuvat teoriaosuudessa rakennettuun synteisiin, joka muodostetaan pääosin erilaisia kvalitatiivisia aineistoja yhdistelemällä. Teoriaosuutta voi pitää kvalitatiivisena, koska siinä luodaan valmiin teorian puuttuessa eri lähteitä yhdistelemällä viitekehitys siitä, minkä vuoksi tilintarkastajien tulisi kiinnittää huomiota rahoituslaskelmaan. Tutkielma kuitenkin poikkeaa tutkivasta suuntauksesta siinä, ettei tutkija itse empiirisesti kerää muodostettavan synteisin pohjalle kvalitatiivista aineistoa, vaan synteesi perustuu jo olemassa olevaan materiaaliin.

Tässä tutkielmassa on myös piirteitä selittävästä suuntauksesta, koska kyselylomakkeella kerätään jonkin verran myös laadullista informaatiota – vastaajilla on nimittäin mahdollisuus perustella kvantitatiiviset vastauksensa omin sanoin. Selittävä suuntaus on kyseessä mm. silloin, kun kvalitatiivisella datalla pyritään selittämään saatuja kvantitatiiv-

visia tuloksia (Creswell, Plano Clark, Gutmann & Hanson 2003). Vaikka tutkimuksessa kerättäisiin kvantitatiivisen datan ohella vain minimaalisesti kvalitatiivista materiaalia, voidaan se luokitella yhdistelmämetodiseksi tutkimukseksi. (Creswell & Plano Clark 2007, 11–12, 71–72.)

Kyselytutkimus. Kyselytutkimuksessa empiiristä aineistoa kerätään etukäteen strukturoidulla kysely- tai haastattelulomakkeella. Kyselytutkimuksen vahvuutena voi pitää sen tehokkuutta ja taloudellisuutta kerätessä tietoa suurten ihmismäärien mielipiteistä. Kyselytutkimuksen aineiston käsittelylle on myös olemassa pitkälle kehitetty kvantitatiivinen analyysiperinne, ja näin voidaan puhua kokonaisesta tutkimustavasta. Sähköisesti toteutetussa kyselytutkimuksessa aineisto on suoraan käännettävissä tiedostoksi analyysia varten, jolloin aineiston manuaalisen syötön lyöntivirheet voidaan välttää. (Alkula ym. 1994, 118–119; Valli 2007, 111.)

Kyselylomaketutkimuksessa voidaan erottaa kaksi erilaista tutkimusasetelmaa: poikittaistutkimus ja pitkittäistutkimus. Edellisessä aineisto kerätään yhdessä ajankohdassa useilta vastaajilta, kun taas jälkimmäisessä aineisto kerätään vähintään kahdessa eri ajankohdassa samoilta vastaajilta. Poikittaistutkimuksessa voidaan kuvailla eri ilmiöitä, kun taas pitkittäistutkimuksessa ilmiöitä voidaan myös selittää. (Vastamäki 2007, 126.) Tämän tutkielman empiirinen osuus on luonteeltaan poikittaistutkimus; aineisto kerättiin kesän 2009 aikana suomalaisista KHT- ja HTM-tilintarkastajista muodostetulta saattunnaisotokselta.

1.5 Keskeiset rajaukset

Tässä tutkielmassa empiirinen aineisto kerätään keskuskauppakamarin listoilla olevilta KHT- ja HTM-tilintarkastajilta. Näin ollen maallikko-, auktorisoimattomat sekä JHTT-tilintarkastajat on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Tutkielmassa keskitytään yksityisen sektorin yritysten rahoituslaskelmien laatimiseen, tarkastamiseen ja hyväksikäyttöön.

Tutkielma keskittyy pääosin suomalaiseen ohjeistukseen rahoituslaskelman laatimisesta, tosin myös US GAAP:n ja IFRS:n ohjeistuksia huomioidaan kansainvälisen perspektiivin hankkimiseksi. Tutkielmassa keskitytään lähinnä nykyisen ohjeistuksen tilaan; kuitenkin rahoituslaskelman ohjeistuksen kansainvälinen historiallinen kehitys käydään

pääpiirteittäin läpi. Ohjeistuksen kansainvälinen perspektiivi hankitaan rahoituslaskelmien kansainvälisen vertailukelpoisuuden sekä kansainvälisten tilinpäätöksen lukijoiden ajatusten rahoituslaskelmasta arvioimiseksi. Ohjeistuksen historiallinen kehitys käydään läpi sen ymmärtämiseksi, miten rahoituslaskelman asema tilinpäätöksessä verrattuna muihin tilinpäätöksen osiin on voinut kehittyä vuosien saatossa.

Teoreettisessa osuudessa käytettyä aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta ei ole rajoitettu millään tavoin, vaan relevantteja tutkimuksia on kerätty ympäri maailmaa useiden vuosien – jopa vuosikymmenien – ajalta. Tämä sen vuoksi, että rahoituslaskelmaa koskeva tutkimuskirjallisuus osoittautui suhteellisen niukaksi lukumäärältään, ja näin ollen mahdollisimman kattavan kuvan luomiseksi on lähes kaikki löydetyt tutkimukset otettu osaksi rakennettavaa teoreettista viitekehystä.

1.6 Peruskäsitteiden määrittely

Tilinpäätös. KPL 3:1.1:n mukaan tilinpäätös sisältää

- tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa kuvaavan taseen,
- tuloksen muodostumista kuvaavan tuloslaskelman,
- rahoituslaskelman, jossa on annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana sekä
- taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman liitteenä olevat tiedot (liitetiedot).

Tilinpäätöksen lukija. Tilinpäätöksen lukijalla (user of financial statement) tarkoitetaan tässä tutkielmassa kaikkia niitä yrityksen sidosryhmiä, jotka käyttävät tilinpäätöstä hyväksi omassa taloudellisessa päätöksenteossaan. Usein tärkeimmiksi sidosryhmiksi mainitaan sijoittajat ja velkojat.

Rahoituslaskelma. Rahoituslaskelmalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa KPL 3:1.1:n – tai muun sovelletun tilinpäätössäännösten – perusteella tilinpäätökseen sisällytettävää laskelmaa, jossa on annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana. KPA 2:1:n mukaan rahoituslaskelmasta on ilmentävä liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirrat

Rahavirta. Rahavirralla tarkoitetaan rahavarojen virtausta yhteisöön ja yhteisöstä tilikauden aikana (Kirjanpitolautakunta 2007, 5).

Rahavarat. Rahavarat sisältävät käteisvarat ja muut rahavarat (Kirjanpitolautakunta 2007, 5).

Käteisvarat. Käteisvarat sisältävät käteisen rahan ja vaadittaessa maksettavat talletukset (Kirjanpitolautakunta 2007, 5).

Muut rahavarat. Muut rahavarat kuin käteisvarat ovat lyhytaikaisia, erittäin likvidejä sijoituksia, jotka ovat helposti vaihdettavissa etukäteen tiedossa olevaan määrään käteisvaroja ja joiden arvonmuutosriski on vähäinen (Kirjanpitolautakunta 2007, 5).

KPL 3:1.1:n mukainen rahoituslaskelma tulee jakaa KPA 2:1:n mukaisesti liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin.

Liiketoiminta. Liiketoiminta on yrityksen tarkoitusta toteuttavaa jatkuvaa ja suunnitelmallista tuotteiden tai palveluiden tuottamista ja myymistä. Liiketoimintaan luetaan rahoituslaskelmaa laadittaessa myös muu toiminta, jota ei voida pitää investointi- tai rahoitustoimintana. (Kirjanpitolautakunta 2007, 5.)

Investoinnit. Investoinnit käsittävät pysyviin vastaaviin luettavien hyödykkeiden ja sijoitusten hankkimisen ja niiden myymisen tai muun luovuttamisen sekä sijoituksista saatavat korko- ja osinkotulot (Kirjanpitolautakunta 2007, 5).

Rahoitus. Rahoitus käsittää oman pääoman ja vieraan rahoituspääoman lisäykset ja vähennykset sekä omalle pääomalle maksettavat korvaukset ja muun voitonjaon (Kirjanpitolautakunta 2007, 5).

2 TUTKIELMAN TEOREETTINEN OSUUS

2.1 Tilinpäätös

Taloudellinen raportointi suomalaisen lainsäädännön mukaan eroaa kansainvälisten IFRS-standardien mukaisesta raportoinnista. Suomessa tarkastelun lähtökohtana on perinteisesti ollut tuloslaskelma, kun taas IFRS-maailmassa tilinpäätöksen tarkastelun lähtökohtana on selkeästi ollut taseen tuottama informaatio. Käypien arvojen merkitys on kasvanut IFRS-standardien myötä. Myös maksuvalmiuden arviointi ja seuranta korostuu IFRS-maailmassa, minkä vuoksi rahoituslaskelma on muodostunut tärkeäksi tilinpäätöksen osaksi. (Luumi 2009, 70.)

2.1.1 Tilinpäätöksen tarkoitus nykyisen lain ja kirjallisuuden mukaan

2.1.1.1 Suomalainen perspektiivi

Tilinpäätöksen merkitys on vuosien varrella kasvanut. Tämä johtuu siitä, että rahoitus-, luotonanto- ja sijoituspäätöksiä tehdään nykyisin usein etäällä asianomaisesta yrityksestä. Arvopaperimarkkinoilla osakkeiden hinnoittelun johdonmukaisuus ja markkinoiden tehokkuus riippuu paljolti yritysten tilinpäätöksissään antamista tiedoista. Monissa maissa – kuten erityisesti Suomessa – myös kirjanpito ja verotus ovat vahvasti kytkeytyneet toisiinsa. (Leppiniemi 2006, 15.)

Tilinpäätösinformaation kansainvälinen harmonisoituminen on edennyt kansainvälisten IFRS-tilinpäätösstandardien tultua vuoden 2005 alussa velvoittavaksi listattujen yritysten normistoksi Euroopan unionissa. Vuonna 1997 säädetyt kirjanpitolain perustana olivat Euroopan yhteisöjen tilinpäätösdirektiivit. Tämän jälkeen kirjanpitolakia on useaan otteeseen uudistettu vastaamaan tilinpäätösdirektiivien kehitystä. (Fredriksson, A., Havukainen, J., Hilmola, J., Ilkka, H., Laitinen, E., Luoma, J., Mikkola, J., Mäkinen, T., Nevalainen, R., Ojala, A., Saari, J., Termäs, K., Tikka, M., Virtanen, P. & Vuorio, A. 2008, 15.)

KPL 3:2:n mukaan tilinpäätöksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (oikea ja riittävä kuva). Tätä varten tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa.

Oikeat ja riittävät tiedot -käsite viittaa eritoten Isossa-Britanniassa johtavana periaatteena pidettyyn true and fair view -käsitteeseen, jonka voidaan katsoa syntyneen tyydyttämään yksittäisen osakkeenomistajan informaatiotarvetta. Suomen kirjanpitokulttuuriin true and fair view -periaate tuli Euroopan yhteisön 4 direktiivin mukana. Direktiivin päätavoite oli parantaa eri yhteisömaissa toimivien yritysten tilinpäätösinformaation vertailukelpoisuutta. Suomalaisessa laskentatoimen kirjallisuudessa toinen true and fair view -periaatteelle esitetty käänös on oikea ja riittävä kuva, ja näitä käsitteitä käytetäänkin nykyään paljolti toistensa synonyymeinä. (Tolvanen 1998, 7, 17, 101.)

True and fair view -käsitteen suomentamisesta käytiin kuitenkin 1990-luvun puolivälissä vilkasta keskustelua laskentatoimen asiantuntijoiden keskuudessa. Kirjanpitolakiin sisällytettiin vuoden 1993 alusta vaatimus oikeista ja riittävästä tiedoista. Ekholm ja Troberg (1995) kysyvät, ajettiin oikeat ja riittävät tiedot -käsitteellä takaa säännösten prioriteettiaseman ylläpitämistä taloudellisen todellisuuden kustannuksella. He esittivät, että käsite tulisi korvata oikea ja riittävä kuva -käsitteellä, joka korostaisi sisältö ennen muotoa -periaatetta. (Määttä 2000, 22.)

Riistama (1996a) puolestaan toteaa, että oikeat ja riittävät tiedot -käsite on tilinpäätöksen sisältöä koskevana vaatimuksena parempi kuin oikea ja riittävä kuva -käsite. Hänen mukaansa tilinpäätös voi parhaimmillaankin kertoa vain osasta niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat yrityksen menestymiseen, ja lisäksi tilinpäätöksen perusteella syntyvä kuva on erilainen tarkastelijasta riippuen. Riistama (1996b) toteaa, että kuvia voi syntyä yhtä monta kuin on tilinpäätöksen lukijaa, mutta tilinpäätös on yksi ja muuttumaton kooste erilaista tietoa, jonka tarkoitus on antaa informaatiota yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Määttä 2000, 23.)

Mäkinen (1996) toteaa artikkelissaan, että tiedot ja kuva ovat kaksi aivan eri asiaa. Oikeiden ja riittävien tietojen vaatimus täyttyy hänen mukaansa sisällyttämällä tilinpäätökseen kaikki nippelitieto. Tämän pohjalta tilinpäätöksen lukija voi tehdä aivan väärän johtopäätöksen, vaikka esitetyt tiedot ovatkin oikeat ja riittävät – tällöin tilinpäätöksestä syntyvä kuva on väärä tai puutteellinen. Oikeat ja riittävät tiedot -käsite korostaa tiedon

tuottajan näkökulmaa, kun taas oikea ja riittävä kuva -käsite edustaa tiedon hyväksikäyttäjän näkökulmaa. Vaatimalla oikeata ja riittävää kuvaa kirjanpidolle tulee aito tarkoitus, kun se on perinteisesti ollut itsetarkoitus. (Määttä 2000, 23.)

Helenius (1993) huomauttaa, että oikea ja riittävä (true and fair) -käsitettä tulee arvioida asenteellisena pyrkimyksenä ja valmiutena antaa relevanttia informaatiota yrityksestä. Tilinpäätös ei ole täsmällisen ja tieteellisen analyysin lopputulos, vaan enemminkin sen sisältö on mielipideilmaisu, joka laaditaan laadintahetken tietämyksen ja odotusten valossa. (Määttä 2000, 23–24.)

Kirjanpitolain uudistamistyöryhmä esitti vuoden 1995 raportissaan, että oikeat ja riittävät tiedot korvattaisiin ilmaisulla oikea ja riittävä kuva. 31.12.1997 voimaan tulleessa uudistetussa kirjanpitolaissa haettiin kompromissi käsitteiden käyttöön: oikeat ja riittävät tiedot ilmaisu täydennettiin lisäämällä sen perään sulkeisiin oikea ja riittävä kuva. (Määttä 2000, 24.) Tämä kompromissi ja kirjoitusmuoto ovat mukana myös tällä hetkellä voimassa olevassa 30.12.2004 uudistetussa kirjanpitolaissa.

Käsitettä ”oikeat ja riittävät tiedot” tulee tulkita kirjanpidon mahdollisuuksien näkökulmasta. Vaikka tilinpäätös laaditaankin sen lukijakunnalle: omistajille, sijoittajille, luotonantajille ja veronsaajalle, ei tilinpäätöstietojen oikeellisuus ja riittävyys voi tarkoittaa sitä, että se kaikissa olosuhteissa vastaisi kaikkien eri tilinpäätöksen lukijoiden subjektiivisia tiedontarpeita. (KHT-yhdistys 2008a, 19.)

True and fair -periaatteen mukaisesti yritykset ovat velvoitettuja antamaan oikeat ja riittävät tiedot yrityksen taloudellisesta tuloksesta ja asemasta. Tämän vaatimuksen mukaan tilinpäätöksen laatijan on otettava huomioon sekä menneisyys että tulevaisuus. Tilinpäätöksen päätarkoitus on antaa osakkeenomistajille ja muille yrityksen sidosryhmille tarpeellinen määrä informaatiota heidän omaa päätöksentekoaan ja johtopäätöksiä varten. Nämä johtopäätökset koskevat sekä menneisyyttä että tulevaisuutta. (Helenius 1993; Määttä 2000, 35; Riistama 1996a.)

Julkisen osakeyhtiön, jonka osake, joukkovelkakirjalaina tai muu arvopaperi on julkisen kaupankäynnin kohteena (listayhtiö), tilinpäätöksen keskeinen tehtävä on olennaisen ja riittävän tiedon antaminen sijoittajille. Nykyisen sääntelyn mukaan, muista yhtiöistä

poiketen, listayhtiöt joutuvat esittämään runsaasti tunnuslukuinformaatiota. (KHT-yhdistys 2008a, 157.)

2.1.1.2 Kansainvälinen perspektiivi

Australian Accounting Research Foundation (AARF) (1990) on todennut, että tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa tilinpäätöksen lukijoille informaatiota, joka on hyödyllistä rajallisten resurssien kohdentamista koskevien päätösten tekemiselle ja arvioinnille. AARF:n (1990) mukaan resurssien tarjoajat – joilla viitataan sijoittajiin ja velkoihin – ovat yksi tärkeimmistä tilinpäätöksen lukijaryhmistä. (Yap 1997, 653–654.)

Financial Accounting Standards Boardin (2008a) mukaan tilinpäätöksen tulisi tuottaa informaatiota, joka on hyödyllistä nykyisille ja potentiaalisille sijoittajille ja velkojille sekä muille tilinpäätöksen lukijoille heidän tehdessä rationaalisia investointi-, luotto- ja vastaavia päätöksiä. Tilinpäätöksen tulisi tuottaa informaatiota auttaakseen tilinpäätöksen lukijaa arvioimaan yrityksen tulevien rahavirtojen määrää, ajoitusta ja epävarmuutta. Tilinpäätöksen tulisi myös antaa tietoa yrityksen taloudellisista resursseista ja näihin resursseihin kohdistuvista vaateista sekä liike- ja muista tapahtumista ja tilanteista, jotka muuttavat niitä.

International Accounting Standards Boardin (2008b) mukaan tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa sellaista informaatiota raportoivan yksikön tuloksellisuudesta sekä taloudellisesta tilasta ja sen muutoksista, joka on hyödyllistä tilinpäätöksen lukijoille heidän tehdessä taloudellisia päätöksiä. Tätä tarkoitusta varten laaditut tilinpäätökset tyydyttävät useimpien tilinpäätöksen lukijoiden yleiset tarpeet. Tilinpäätöksen lukijoihin kuuluvat nykyiset ja mahdolliset tulevat sijoittajat, henkilöstö, lainanantajat, tavarantoimittajat ja muut velkojat, asiakkaat, julkinen valta eri elimineen sekä suuri yleisö (IASC Foundation 2008, 47). Tilinpäätös osoittaa myös, miten tuloksellisesti johto on hoitanut haltuunsa uskottuja resursseja (IASC Foundation 2008, 231).

Huhtikuussa 2004 FASB ja IASB aloittivat yhteishankkeen tilinpäätösraportoinnin kehittämiseksi (McClain & McLelland 2008). Yhteishankkeen tavoite on kehittää yhteinen käsitteellinen viitekehys, joka antaa perustan uusien laskentatoimistandardien kehittämiselle (Conceptual Framework-Joint Project of the IASB and FASB WWW-sivusto <http://www.fasb.org/project/conceptual_framework.shtml>).

Mukaillen IASB:n ja FASB:n (2008b, x) yhteishankkeen ”Exposure Draftia” tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa raportoivasta yksiköstä taloudellista informaatiota, joka on hyödyllistä nykyisille ja potentiaalisille oman pääoman sijoittajille, lainaajille ja muille velkojille heidän tehdessä päätöksiä pääoman tarjoajan roolissa. Pääoman tarjoajat ovat tilinpäätöksen ensisijainen lukijakunta. Tilinpäätöksen tulisi antaa tietoa raportoivan yksikön taloudellisista resursseista ja näihin resursseihin kohdistuvista vaateista sekä liike- ja muista tapahtumista ja tilanteista, jotka muuttavat niitä.

Tilinpäätöksen tarkoitus taloudellisen laskusuhdanteen aikana. FASB ja IASB ilmoittivat 3. marraskuuta 2008 pitävänsä kolme kokousta Isossa-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Japanissa yksilöidäkseen tilinpäätösraportoinnin roolin kansainvälisen talouskriisin keskellä (Miller & Bahnson 2009). Miller ja Bahnson (2009) pohtivat osaltaan tilinpäätöksen roolia talouskriisin kolmessa vaiheessa: ennen kriisiä, kriisin aikana sekä kriisin jälkeen. He tulivat siihen lopputulokseen, että tilinpäätösraportoinnin tehtävä on aina kertoa totuus rehellisesti, täydellisesti, selkeästi, yksiselitteisesti ja riittävän säännöllisesti ollakseen oikea-aikaista.

Luumi (2009, 70–71) on puolestaan pohtinut artikkelissaan tilintarkastuksen erityiskysymyksiä taloudellisen laskusuhdanteen aikana. Hän esittää, että silloin kun yrityksellä menee hyvin, on tilintarkastajan toiminta melko selkeää. Siinä vaiheessa, kun tarkastettavan yhtiön taloudellinen tila heikkenee, on tilanne puolestaan tilintarkastajan kannalta huomattavasti haastavampi, ja tarkastuksessa on pohdittava seikkoja, joihin hyvinä aikoina ei välttämättä tarvitse kiinnittää suurta huomiota. Tällöin tärkeitä arviointikriteerejä ovat yhtiön maksuvalmius, kannattavuus, pääoman tuottavuus ja vakavaraisuus. Erityisenä mielenkiinnon kohteena tulisi laskusuhdanteen aikaan olla yhtiön oman pääoman väheneminen, going concern -kysymykset, hyödykkeiden arvostuskysymykset sekä tilinpäätöksen jälkeiset tapahtumat.

2.1.2 Tilinpäätöksen sisältö nykyisen lain ja kirjallisuuden mukaan

2.1.2.1 Suomalainen perspektiivi

KPL 3:1.1:n mukaan tilinpäätös sisältää

- tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa kuvaavan taseen,
- tuloksen muodostumista kuvaavan tuloslaskelman,
- rahoituslaskelman, jossa on annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana sekä
- taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman liitteenä olevat tiedot (liitetiedot).

Rahoituslaskelma siirrettiin kirjanpitolain osittaisuudistuksessa vuonna 2004 osakeyhtiölaista kirjanpitolakiin. Toimintakertomus on määritelty erilliseksi tilinpäätökseen liitettäväksi asiakirjaksi, eikä se ole jatkossakaan pakollinen kaikille kirjanpitovelvollisille. Vuoden 2004 uudistuksessa vaihdettiin myös taseen ja tuloslaskelman järjestys siten, että tase mainitaan ensin. Tämän on tarkoitus korostaa taseen merkitystä ja asemaa tilinpäätöksessä. (Fredriksson ym. 2008, 77–78.)

KPL 3:1.2:n mukaan kustakin taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman erästä on esitettävä vastaava vertailutieto edelliseltä tilikaudelta. Jos taseen, tuloslaskelman tai rahoituslaskelman erittelyä on muutettu, on vertailutietoa mahdollisuuksien mukaan oikaistava. Samoin on meneteltävä, jos vertailutieto ei muun syyn takia ole käyttökelpoinen. KPA 1:8:n mukaan tuloslaskelman ja taseen esittämistapaa ei saa muuttaa, ellei siihen ole erityistä syytä.

KPL 3:1.4:n mukaan tilinpäätökseen on tiettyjen ehtojen täytyessä liitettävä toimintakertomus, jossa annetaan tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan kehittymistä koskevista tärkeistä seikoista. Vaikka toimintakertomusta ei kirjanpitolain perusteella tarvitsisi laatia, tulee osakeyhtiölain 8:5-8:n mukaiset tiedot antaa liitetiedoissa. KPL 3:1.7:n mukaan tilinpäätökseen kuuluvien ja siihen liitettyjen asiakirjojen on oltava selkeitä ja niiden on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus.

Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (KHT-yhdistys 2008a, 19).

Oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi on ilmoitettava tarpeelliset tiedot liitetietona (Leppiniemi 2006, 104).

2.1.2.2 Kansainvälinen perspektiivi

IAS 1:n mukaan tilinpäätökseen kuuluu

- tase kauden lopussa,
- laaja tuloslaskelma kaudelta,
- laskelma oman pääoman muutoksista kauden aikana,
- kauden rahoituslaskelma,
- liitetiedot, joihin sisältyy yhteenveto merkittävistä tilinpäätöksen laatimisperiaateista ja muuta selventävää tietoa sekä
- tase aikaisimman vertailukauden alussa, kun yhteisö soveltaa tilinpäätöksen laatimisperiaatetta takautuvasti, tekee tilinpäätökseen sisältyviin eriin takautuvia oikaisuja tai muuttaa tilinpäätöksen sisältyvien erien luokittelua (IASC Foundation 2008, 231–232).

Yhteisön on esitettävä kaikista tilinpäätökseen sisältyvistä luvuista vertailutiedot edelliseltä kaudelta, paitsi milloin IFRS-standardit sallivat muunlaisen menettelyn tai vaativat sitä. Yhteisön on sisällytettävä vertailutiedot kertovaan ja kuvailevaan informaatioon silloin, kun niillä on merkitystä tarkasteltavana olevan kauden tilinpäätöksen ymmärtämisen kannalta. Yhteisön on esitettävä ja luokiteltava erät tilinpäätöksessä pääsääntöisesti samalla tavoin kaudesta toiseen. (IASC Foundation 2008, 236–237.)

Tilinpäätöksen on annettava oikea kuva yhteisön taloudellisesta asemasta, taloudellisesta tuloksesta ja rahavirroista. Oikean kuvan antaminen edellyttää, että liiketoimien, muiden tapahtumien ja olosuhteiden vaikutukset esitetään todenmukaisesti sekä yleisissä perusteissa annettujen varojen, velkojen, tuottojen ja kulujen määritelmien ja kirjauksien mukaisesti. IFRS-standardien noudattamisen ja lisätietojen antamisen tarvittaessa oletetaan johtavan oikean kuvan antavaan tilinpäätökseen. (IASC Foundation 2008, 232.)

IASB:n ja FASB:n (2008b, 13–14) yhteishankkeen mukaan informaatio tulisi esittää tilinpäätöksissä sellaisessa muodossa, että se

- antaa johdonmukaisen taloudellisen kuvan yrityksen toimista,

- purkaa informaation siten, että se on hyödyllistä yrityksen tulevien rahavirtojen ennakkoinnille sekä
- auttaa tilinpäätöksen lukijaa arvioimaan yrityksen likviditeettiä ja taloudellista joustavuutta.

Edelliskappaleessa johdonmukaisuudella tarkoitetaan sitä, että tilinpäätöksen eri osissa esitettyjen lukujen suhde on selkeä, ja että eri tilinpäätöksen osat täydentävät toisiaan. Taloudellisella joustavuudella tarkoitetaan yrityksen kykyä investoida taloudellisiin mahdollisuuksiin ja vastata yllättäviin tarpeisiin. (International Accounting Standards Board 2008a, 13–14.)

IASB ja FASB ovat julkaisseet luonnoksen (kuvio 1) tilinpäätöksen jäsentämisestä. Huomionarvoista luonnoksessa on se, että myös tase ja tuloslaskelma on jaoteltu nykyisen rahoituslaskelmamallin mukaisesti liiketoiminnan, investoinnin ja rahoituksen osaluokkiin.

Statement of Financial Position	Statement of Comprehensive Income	Statement of Cash Flows
Business <ul style="list-style-type: none"> • Operating assets and liabilities • Investing assets and liabilities 	Business <ul style="list-style-type: none"> • Operating income and expense • Investing income and expense 	Business <ul style="list-style-type: none"> • Operating cash flows • Investing cash flows
Financing <ul style="list-style-type: none"> • Financing assets • Financing liabilities 	Financing <ul style="list-style-type: none"> • Financing asset income • Financing liability expense 	Financing <ul style="list-style-type: none"> • Financing asset cash flows • Financing liability cash flows
Income Taxes	Income Taxes (related to business and financing)	Income Taxes
Discontinued operations	Discontinued Operations, Net of Tax	Discontinued Operations
Equity	Other Comprehensive Income, Net of Tax	Equity

Kuvio 1. IASB:n ja FASB:n luonnos tilinpäätöksen jäsentämiseksi (McClain & McLelland 2008, 57)

2.2 Rahoituslaskelma

Rahoituslaskelma antaa yhdessä tilinpäätöksen muiden osien kanssa käytettynä informaatiota, jonka avulla tilinpäätöksen lukijat pystyvät arvioimaan yhteisön nettovarallisuuden muutoksia, rahoitusrakennetta (johon kuuluvat maksuvalmius ja vakavaraisuus) sekä kykyä vaikuttaa rahavirtojen määrään ja ajoittumiseen sopeutuakseen muuttuviin olosuhteisiin. Rahavirtainformaatio on hyödyllistä arvioitaessa yhteisön kykyä kerryttää rahavaroja, ja tilinpäätöksen lukijat pystyvät sen avulla kehittämään malleja eri yhteisöjen tulevien rahavirtojen nykyarvon arvioimiseen ja vertailuun. Se myös parantaa eri yhteisöjen toiminnan tulosta koskevan raportoinnin vertailukelpoisuutta, sillä se eliminoi samojen liiketoimien ja muiden tapahtumien erilaisen kirjanpitokäsittelyn vaikutukset. (IASC Foundation 2008, 264.)

2.2.1 Rahoituslaskelman laadinnan sääntelyn historia

Vuonna 1961 muuan Perry Mason suositteli, että laskelma varoista (funds) tulisi olla osa vuosittaista tilinpäätöstä Accounting Research Study No. 2:ssa. Tämän seurauksena Accounting Principles Board (APB) julkaisi vuonna 1963 Opinion No. 3:n ”Statement of Source and Application of Funds”, jossa suositeltiin, että laskelma varojen lähteistä ja käytöstä laadittaisiin tilinpäätöksen liitteeksi. Tämä suositus otettiin kentällä myönteisesti vastaan: New York Stock Exchange ja Directors of the Financial Analysts Federation kannattivat sitä, monet amerikkalaiset yritykset sisällyttivät varojen laskelman tilinpäätöksiinsä vuosina 1964–1971 ja vuonna 1970 Securities and Exchange Commission (SEC) vaati, että tilintarkastettu varojen laskelma sisällytetään tilinpäätöksiin. (Belkaoui 1992, 416–417.)

SEC:n vaatimus oli vahva signaali APB:lle, joka vuonna 1971 julkaisi Opinion No. 19:n ”Reporting Changes in Financial Position”, jossa edellytettiin, että taloudellista positiota kuvaava laskelma on liitettävä tilinpäätökseen niiltä tilikausilta, joilta tuloslaskelmakin on laadittava. Tämä Opinion No. 19 oli erittäin joustava muoto-, sisältö- ja terminologiavaatimuksiltaan, mikä johti siihen, etteivät laaditut laskelmat taloudellisesta positios- ta olleet juuri vertailukelpoisia eri yritysten välillä. Tästä syntyi keskustelu tarkemman ohjeistuksen tarpeellisuudesta. (Belkaoui 1992, 417.)

1.1.1979 voimaan tullutta IAS 7 -standardia ”Statement of Changes in Financial Position” vuodelta 1977 voidaan pitää rahoituslaskelmaa koskevan sääntelyn aloittajana. Huomionarvoista on, että tuo laskelma laadittiin suoriteperusteisena. Suomessa KILA antoi ensimmäisen yleisohjeensa rahoituslaskelman laatimisesta 29.12.1983. Siinä oli kaksi vaihtoehtoista tapaa esittää rahallisen position muutos: liikepääomavirtalaskelma ja kassavirtalaskelma. Liikepääomavirtalaskelmassa esitettiin suoriteperusteinen liikepääoman muutos, joten alkuperäisen IAS 7:n tapaan sitä ei voida pitää varsinaisena rahoituslaskelmana. (KHT-Media 2007; Kinnunen 1999, 634–635.)

1980-luvun puolivälistä lähtien rahoituslaskelman laadinta on muuttunut dramaattisesti tätä koskevan sääntelyn ja standardien lisääntyessä ja kehittyessä. Huomattava kehitys alkoi syyskuussa 1985, kun the Canadian Institute of Chartered Accountants antoi suosituksen General Accounting Section 1540:ssa, ja vastaavat standardit otettiin pian käyttöön Uudessa-Seelannissa (SSAP No. 10, 10/1987), Yhdysvalloissa (FAS 95, 11/1987), Isossa-Britanniassa (FRS No. 1, 9/1991) ja Australiassa (AASB 1026, 12/1991). (Kinnunen 1999, 632.)

IAS 7 -standardi uudistettiin vuonna 1992, ja se astui voimaan 1.1.1994. Muutoksen taustalla oli US GAAP: FAS 95 -standardi, ja muutoksen seurauksena standardissa säädetään maksuperusteinen ”Cash Flow Statement”, joka kuvaa rahavarojen muutosta. Uuden IAS 7 -standardin myötä rahoituslaskelman laadintaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota monissa maissa, joissa IAS-ohjeistus on pakollinen (kuten Etelä-Afrikassa), tai joissa IAS-ohjeistusta käytetään kansallisen normituksen perusteena (kuten Suomessa). Vaikka edellä mainitut suositukset ja standardit poikkesivat yksityiskohdissa toisistaan, yhteistä kaikille oli, että rahavirrat jaettiin liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin. (KHT-Media 2007; Kinnunen 1999, 633.)

KHT-yhdistys antoi ohjeistuksen rahoituslaskelman laatimisesta vuonna 1995, johon tehtiin lieviä muutoksia vuonna 1998. Myös tämä noudatti kansainvälistä rahavirtojen kolmijakoa. KHT-yhdistyksen mallissa korkotuotot ja -kulut, verot ja saadut osingot esitettiin liiketoiminnan rahavirrassa ja maksetut osingot rahoituksen rahavirrassa. Huomionarvoista on, että liiketoiminnan rahavirta laadittiin epäsuoran menetelmän mukaisesti. (KHT-Media 2007; Kinnunen 1999, 635.) Näiltä osin KHT-yhdistyksen malli oli yhtenevä Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Uudessa-Seelannissa käytettyjen mallien kanssa (Wallace, Choudhury & Pendlebury 1997, 12).

Rahoituslaskelmaa koskevat säännökset tulivat kirjanpitolakiin ja -asetukseen 31.12.2004 (KHT-Media 2007). KPL 3:1.1:n mukaan tilikaudelta on laadittava tilinpäätös, joka sisältää rahoituslaskelman, jossa on annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana. KPL 3:1.2:n mukaan kustakin rahoituslaskelman erästä on esitettävä vertailutieto edelliseltä tilikaudelta. Jos rahoituslaskelman erittelyä on muutettu, on vertailutietoa mahdollisuuksien mukaan oikaistava. Samoin on meneteltävä, jos vertailutieto ei muun syyn takia ole käyttökelpoinen. KPL 3:1.7:n mukaan tilinpäätökseen kuuluvien ja siihen liitettyjen asiakirjojen on oltava selkeitä ja niiden on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus.

KPL 3:1.3:n mukaan kirjanpitovelvollisen on sisällytettävä tilinpäätökseensä rahoituslaskelma, jos kirjanpitovelvollinen on julkinen osakeyhtiö tai kirjanpitovelvollinen on yksityinen osakeyhtiö tai osuuskunta ja sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on ylittynyt vähintään kaksi seuraavista KPL 3:9.2:ssa mainituista rajoista:

- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto 7 300 000 euroa;
- taseen loppusumma 3 650 000 euroa;
- palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä.

KPA 2:1:n mukaan rahoituslaskelmasta on ilmentävä

- liiketoiminnan rahavirta, joka osoittaa, missä määrin kirjanpitovelvollinen on pystynyt tilikauden aikana liiketoimintansa avulla tuottamaan rahavaroja toimintaedellytysten säilyttämiseen, tuoton maksamiseen oman pääoman sijoittajille, uusien investointien tekemiseen ja lainojen takaisinmaksuun ulkopuolisiin rahoituslähteisiin turvautumatta,
- investointien rahavirta, joka osoittaa sen rahavirtojen käytön, jonka kirjanpitovelvollinen on toteuttanut tulevan rahavirran kerryttämiseksi pitkällä aikavälillä sekä
- rahoituksen rahavirta, joka osoittaa oman ja vieraan pääoman muutokset tilikauden aikana.

Yhtiön, jonka liikkeeseen laskemat arvopaperit ovat julkisen kaupankäynnin kohteena Euroopan talousalueeseen kuuluvan maan pörssissä, tulee KPL 7a:2:n mukaan laatia konsernitilinpäätöksensä kansainvälisiä IFRS-tilinpäätösstandardeja noudattaen. Näiden

yhtiöiden osalta laadintavelvollisuus syntyy IAS 1 -standardin perusteella ja sen laadinnassa on noudatettava IAS 7 -standardia. (KHT-yhdistys 2007, 13–14).

Helsingin arvopaperipörssin sääntöjen (OMX Nordic Exchange Helsinki 2007, 33–34) mukaan listayhtiöiden tulee sisällyttää rahoituslaskelma tilinpäätöstiedotteeseen sekä osavuosikatsauksiin. Vastaavasti IAS 34 -standardi edellyttää rahoituslaskelman sisällyttämistä osavuosikatsaukseen.

Ennen rahoituslaskelmasäännösten ottamista kirjanpitolakiin ja -asetukseen, rahoituslaskelmaa koskevat lainsäännökset olivat osakeyhtiö- ja osuuskuntalaissa. Näissä säädettiin laskelman muodosta ainoastaan, että siinä on annettava selvitys varojen hankinnasta ja niiden käytöstä tilikauden aikana (Osakeyhtiölaki 29.9.1978/734 1978; Laki Osuuskuntalain Muuttamisesta 29.5.1981/371 1981; Laki Osakeyhtiölain Muuttamisesta 30.4.1998/294 1998; Laki Osuuskuntalain 9 Luvun Muuttamisesta 30.4.1998/295 1998). Koska laeissa ei ollut tarkempia säännöksiä rahoituslaskelman sisällöstä, KHT-Yhdistys ja KILA ovat julkaisseet käytännönläheisiä ohjeita rahoituslaskelman laadintaan (Kinnunen 1999, 634). KILA on uudistanut rahoituslaskelman laatimista koskevaa yleisohjettaan 9.11.1999 ja 30.1.2007, josta on julkaistu vielä korjattu ja päivitetty versio 11.12.2007.

Kirjanpitovelvollinen voi perustellusta syystä, oikean ja riittävän kuvan niin vaatiessa, poiketa yleisohjeen mukaisesta rahoituslaskelmasta. Rahoituslaskelmassa tulee silti aina esittää kirjanpitoasetuksessa säädetty liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirrat. Näiden pääryhmien alla olevat erät voidaan tarvittaessa esittää yleisohjetta yksityiskohtaisemmin tai suppeammin. (Fredriksson ym. 2008, 191.)

KPL 1:3:n mukaan kirjanpitovelvollinen on velvollinen noudattamaan hyvää kirjanpito tapaa⁵. Laissa ei ole määritelty, mitä hyvä kirjanpito tapaa on, vaan sen muodostavat käytännössä noudatetut kirjanpitoperiaatteet, määräykset ja ohjeistus sekä kirjanpidon ja tilintarkastuksen ammattikunnat ja yhdistykset (Fredriksson ym. 2008, 25). Merkittävänä hyvän kirjanpito tapan kehittäjänä toimii KILA, joka tulkitsee yleisohjeissaan hyvän kirjanpito tapan sisältöä; näin ollen yleisohjeen mukainen menettely täyttää vaatimuksen

⁵ Vaatimus hyvän kirjanpito tapan noudattamisesta tähdentää kirjanpito velvollisen vastuuta siitä, että tilinpäätös antaa tilinpäätöksen lukijoille oikean ja riittävän eikä harhaanjohtavan ja riittämättömän kuvan yrityksen tuloksesta, taloudellisesta asemasta ja rahoitusaseman muuttumisesta (Tilinpäätäjän tietopaketti 2008 2008, 60).

hyvän kirjanpitotavan noudattamisesta ja antaa luottamuksensuojan yleisohjetta noudat-
tavalle kirjanpitovelvolliselle (Fredriksson ym. 2008, 25; Leppiniemi 2006, 272). KPL
8:2.1:n mukaan KILA voi antaa viranomaisten, elinkeinonharjoittajien tai kuntien jär-
jestön taikka kirjanpitovelvollisen hakemuksesta ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain so-
veltamisesta. KPL 8:2.8:n mukaan kirjanpitolautakunnan päätökseen ei saa hakea valit-
tamalla muutosta. Kirjanpitolautakunnalla ei ole lausunnonantopakkoa, vaan se voi an-
taa lausuntoja harkintansa mukaan; merkittävimmät lausunnot julkaistaan yleisohjeina
(Leppiniemi 2006, 271). Näin ollen, jotta kirjanpitovelvollinen täyttäisi KPL 1:3:n vaa-
timuksen noudattaa hyvää kirjanpitotapaa, tulisi rahoituslaskelma laatia KILA:n yleis-
ohjeen mukaisesti, sillä tämän voidaan katsoa olevan ohje hyvän kirjanpitotavan sovel-
tamisesta.

Kirjanpitolaki nojautuu pitkälti EU-direktiivien säännöksiin, mutta hyvää kirjanpitota-
paa arvioitaessa on otettava huomioon myös Suomessa omaksutut erityispiirteet, kuten
meno-tulo-teoria, joka on ollut keskeinen kirjanpitokäytäntöä ohjaava teoria Suomessa
viime vuosikymmeninä. Kansainväliset IFRS-standardit muodostavat oman säännöstö-
kokonaisuuden, joiden pohjalta määritetään hyvä kirjanpitotapa IFRS-säännöksiä sovel-
lettaessa. Nämä kansainväliset standardit ohjaavat myös suomalaisen kirjanpitokäytän-
nön kehitystä. Suomalaisen käytännön voidaan olettaa lähestyvän IFRS-standardeja.
(Fredriksson ym. 2008, 25.)

2.2.2 KILA:n yleisohje 30.1.2007 ja siihen otetut oleelliset muutokset

Rahoituslaskelman tarkoitus. KILA:n yleisohjeen (2007, 5) mukaan rahoituslaskelman
keskeisenä tavoitteena on antaa tilinpäätöksen lukijoille informaatiota sen arvioimiseksi,
miten kirjanpitovelvollinen on aikaansaanut rahavirtaa ja mihin se on käyttänyt kerryttä-
mänsä rahavirran. KHT-yhdistyksen (2008a, 68) mukaan rahoituslaskelma täydentää
tuloslaskelman, taseen ja liitetietojen informaatiota rahoituksen osalta.

Rahoituslaskelma on käyttökelpoinen myös yritysten välisessä vertailussa, koska las-
kelmassa eliminoidaan erilaisten arvostus- ja jaksotusratkaisujen vaikutus. Rahoituslas-
kelman avulla tilinpäätöksen lukija voi arvioida yrityksen taloudellisen tilanteen, erityi-
sesti rahoitusaseman ja rahoitusrakenteen, muutoksia. Sen informaatiota käytetään usein
ennakoitaessa yrityksen tulevia rahavirtoja. (Kirjanpitolautakunta 2007, 5.)

Rahoituslaskelman muoto. Liiketoiminnan rahavirtojen esittämistä varten on olemassa kaksi vaihtoehtoista laskelmamuotoa: suora rahoituslaskelma (liite 1) ja epäsuora rahoituslaskelma (liite 2). Suora laskelma on bruttoperusteinen, kun taas epäsuora nettoperusteinen laskelma lähtee tuloslaskelman välituloksesta, johon tehdään oikaisuja liiketoiminnan nettorahavirran selvittämiseksi. Suora ja epäsuora rahoituslaskelma poikkeavat toisistaan ainoastaan liiketoiminnan rahavirran esittämisen osalta. Rahoituksen ja investointien rahavirrat esitetään samalla tavalla molemmissa laskelmamuodoissa. (Kirjanpitolaikunta 2007, 14–15.)

Muutokset aikaisempaan yleisohjeeseen. KILA päivitti aikaisempaa vuoden 1999 yleisohjetta 30.1.2007 ottaen huomioon kirjanpitolain ja -asetuksen muutoksessa tehdyt täsmennykset liittyen rahoituslaskelmaan. Lisäksi joitakin yleisohjeen kohtia tarkennettiin ottaen huomioon vastaavat IAS 7:n säännökset. Tehdyt muutokset koskivat mm.

- investointiavustusten ja avustuksilla rahoitettujen investointien hankintamenojen käsittelyä,
- rahavarojen määritelmää,
- netottamista,
- korkokulujen esittämistä,
- ulkomaanrahan määräisten erien käsittelyä,
- suojausinstrumenttien käsittelyä,
- ulkomaisten tytäryritysten rahavirtojen muuntamista,
- yritysjärjestelyjen käsittelyä sekä
- suositusta rahoituslaskelman laatimisen muodosta. (Kirjanpitolaikunta 1999, 9; Kirjanpitolaikunta 2007, 3, 15.)

2.2.3 Yritysjärjestelyt rahoituslaskelmassa

Yritysjärjestelyjen (tytäryritysten ostot ja myynnit, fuusiot yms.) KILA:n yleisohjeen mukainen käsittely rahoituslaskelmassa on nostettu tässä tutkielmassa omaan alalukuunsa. Tämä sen vuoksi, että vasta vuoden 2007 yleisohjeessa KILA esitti yksiselitteisen ohjeistuksen yritysjärjestelyjen käsittelystä rahoituslaskelmassa – aikaisemmassa yleisohjeessa oli myös toinen sallittu menettely. Tilintarkastajilta tullaan empiirisessä osuudessa kysymään, kuinka tärkeänä he pitävät yritysjärjestelyjen esittämistä tämän ohjeistuksen mukaisesti. Epäsuorasti tulee tällöin kartoitettua myös sitä, kuinka tärkeänä he pitävät rahoituslaskelman laadintaa KILA:n yleisohjeen mukaisesti.

Tytäryritysten ostot ja myynnit. Tytäryritysten ostoista ja myynneistä johtuvat rahavirrat esitetään rahoituslaskelmassa erikseen niitä keskenään netottamatta. Ostetun tytäryrityksen vaikutus tulee esittää siten, että konsernin rahoituslaskelmaan (liite 3) merkitään investointien rahavirtaan osakkeiden tai osuuksien hankintameno vähennettynä tytäryrityksen hankintahetken rahavaroilla. Vastaavasti myydyin tytäryrityksen myyntihinta merkitään konsernin rahoituslaskelmaan vähennettynä tytäryrityksen myyntihetken rahavaroilla. (Kirjanpitolautakunta 2007, 12.) Toisin sanoen tytäryrityksen hankinnasta ja myynnistä johtuvat konsernin tase-erien (mukaan lukien konserniliikearvo tai -reservi) muutokset eivät saa näkyä rahoituslaskelman muissa erissä.

Vuoden 1999 yleisohjeessaan KILA salli vielä vaihtoehtoisen käsittelyn tytäryritysten ostojen ja myyntien käsittelyyn: hankitun tytäryrityksen tase-erät otetaan kokonaisuudessaan huomioon konsernin rahoituslaskelmassa (Kirjanpitolautakunta 1999, 18). Tällöin esimerkiksi hankittavan yrityksen ostovelat kasvattavat konsernin liiketoiminnan positiivista rahavirtaa ja pysyvät vastaavat kasvattavat investointien negatiivista rahavirtaa.

Sulautuminen. Sulautuvan yhtiön osakkeenomistajille vastikkeena maksettu rahasuoritus esitetään vastaanottavan yhtiön rahoituslaskelmassa investointien rahavirrassa. Sulautumisessa siirtyneistä rahavaroista tulee antaa selvitys rahoituslaskelman alaosassa nettorahavirran ja taseen rahavarojen välisessä täsmäytyslaskelmassa tai rahavarojen sisältöä koskevassa liitetiedossa. Jos fuusio on absorptiosulautuminen tai sekafuusio ulkopuolisen yrityksen kanssa, tulee konsernin rahoituslaskelmassa näiden fuusiossa siirtyneiden omaisuus- ja velkaerien vaikutus eliminoida. Täten ainoastaan fuusion jälkeiset rahavirrat vaikuttavat konsernin rahoituslaskelmaan. (Kirjanpitolautakunta 2007, 13.)

Liiketoimintasiirto. Liiketoimintasiirto ei ole rahoitustapahtuma vastaanottavalle eikä siirtävälle yhtiölle eikä sillä tule olla vaikutusta rahavirtapohjaiseen rahoituslaskelmaan. Siirtyneistä ja vastaanotetuista rahavaroista tulee antaa selvitys rahoituslaskelmassa tai rahavarojen sisältöä koskevassa liitetiedossa. Siirtyneet ja vastaanotetut rahavarat voidaan esimerkiksi esittää rahoituslaskelman alaosassa nettorahavirran ja taseen rahavarojen välisessä täsmäytyslaskelmassa. Liiketoimintakauppaa voidaan rahoituslaskelmassa käsitellä kuten tytäryhtiöhankintaa. (Kirjanpitolautakunta 2007, 14.)

Yritysjärjestelyiden vaikutus rahoituslaskelmaan. Tutkiessaan yritysjärjestelyjen vaikutusta rahoituslaskelmaan Nurnberg (2006, 217) havaitsi, että yrityshankinnalla on liiketoiminnan rahavirtaa kasvattava vaikutus, jos hankittavan yrityksen käyttöpääomavaroisuus (vaihto-omaisuus ja lyhytaikaiset saatavat) ylittää käyttöpääomavelat (osto-, siirto- ja muut velat). Tämä johtuu siitä, että voimassa olevan ohjeistuksen mukaan (IAS 7, FASB no. 95 ja KILA 2007) yrityshankinnasta aiheutuvat menot esitetään investointien rahavirrassa, mutta hankinnassa saadun nettokäyttöpääoman realisoituminen vaikuttaa liiketoiminnan rahavirtaan.

2.2.4 Rahoituslaskelma tutkimuskirjallisuudessa

Rahoituslaskelman merkitykseen tilinpäätöksissä on alettu kiinnittämään huomiota kansainvälisessä laskentatoimen tutkimus- ja ammattikirjallisuudessa. Siegelin (2006, 38) mukaan yksi syy tähän on se, että Yhdysvalloissa tapahtuneiden kirjanpitoskandaalien jälkeen tilinpäätöksen lukijat alkoivat kiinnittää entistä enemmän huomiota rahavirtaperusteisiin lukuihin menettäessään luottamustaan tuloslaskelmainformaatioon. Tulostiedon seuraajaksi ensisijaiseksi sijoittajien kiinnostuksen kohteeksi on noussut liiketoiminnan rahavirta (Rosen 2007; Siegel 2006). Monet sijoittavat katsovatkin jopa liian luottavaisina rahoituslaskelmaa, sillä myös sitä voidaan manipuloida (Rosen 2007).

2.2.4.1 Rahoituslaskelman hyödyllisyys tilinpäätöksen lukijoille

Kartoittaessaan rahavirtaperusteista laskentatoimea koskevaa amerikkalaista, uusiseelantilaista, englantilaista, irlantilaista, kanadalaista ja australialaista tutkimus- ja ammattikirjallisuutta Yap (1997, 653–654) havaitsi kolme tämän tutkielman kannalta relevanttia teemaa, joiden mukaan rahoituslaskelma on tarpeellinen tilinpäätöksen lukijoille. Nämä teemat olivat:

- perinteisen suoriteperusteisen tilinpäätösraportoinnin puutteellisuudet,
- rahoituslaskelman hyödyllisyys taloudelliselle päätöksenteolle ja
- raportointiympäristön muutokset.

Perinteisen suoriteperusteisen tilinpäätösraportoinnin puutteellisuuksilla Yap (1997, 654–655) viittasi siihen, että eri tilinpäätössäännösten mukaan laaditut tilinpäätökset poikkeavat huomattavasti toisistaan jaksottamissäännöksiltään, minkä vuoksi eri yritysten kannattavuuden vertailu on hankalaa, ja siihen, että subjektiiviset päätökset määritte-

levät menojen allokoimintia kuluiksi ja taseisiin aktivoitaviksi eriksi. Perinteinen hankintamenoihin perustuva suoriteperusteinen laskentatoimi ei myöskään ota huomioon rahanarvon muuttumista, kun taas rahoituslaskelma ilmoittaa kaikki rahan liikkeet kulloisenkin ostovoiman mukaisina.

Rahoituslaskelman hyödyllisyydellä taloudelliselle päätöksen teolle Yap (1997, 655–656) tarkoitti sitä, että liiketoiminnan rahavirran on argumentoitu estimoivan sitä, kuinka hyvin yritys pystyy tuottamaan puhdasta rahavirtaa operatiivisella toiminnallaan. Tämä yksistään, sekä yhdistettynä analyysiin tuloslaskelman ja liiketoiminnan rahavirran suhteen muutoksista, antaa hyödyllistä informaatiota yrityksen vakavaraisuuden arviointiin. Liiketoiminnan rahavirralla on merkitystä myös tulevien osinkojen arvioinnille. Osinkojen maksamiseen tarvitaan rahaa, ja jos osingot ovat jatkuvasti suuremmat kuin liiketoiminnan rahavirta, on ne rahoitettava velkarahalla, mistä aiheutuu tulevaisuudessa lainanlyhennys- ja korkokuluja, jotka voivat olla merkityksellisiä yrityksen vakavaraisuuden arvioinnille.

Lee (1983, 103) totesi, että rahavirran arviointi ja hallinnointi tulee yrityksille erityisen tärkeäksi korkean inflaation tai korkotason sekä reaalityalouden hiipumisen aikoihin. Bernard ja Stober (1989) argumentoivat, että rahavirta tulee merkityksellisemmäksi taloudellisen taantumien aikana, sillä tällöin sijoittajat reagoivat suotuisasti nettokäyttöpääoman vähennyksiin ja tästä seuraavaan positiiviseen rahavirtaan. Myös suuret muutokset raportointiympäristössä pakottavat kiinnittämään huomiota rahavirtoihin. Näitä ovat mm. analyysoijien lisääntynyt rahoituslaskelmien käyttö, merkittävien yritysten konkurssit ja muut muutokset yritysten taloudellisessa toimintaympäristössä. (Yap 1997, 656.)

Yap (1997, 666–668) sai tutkimuksessaan empiiristä tukea kahteen ensimmäiseen edellä esitetystä kolmesta temasta. Ensinnäkin tutkimukseen vastaajien mielestä suoriteperusteisessa tilinpäätösinformaatiossa on puutteita, jotka vähentävät sen hyödyllisyyttä. Toiseksi he pitivät rahoituslaskelmaa hyödyllisenä heidän sijoitus- ja lainaamispäätöksilleen, ja useimmat heistä katsoivat, että rahoituslaskelman sisällyttäminen tilinpäätökseen paransi tilinpäätöksen informaatioarvoa. Yleisesti ottaen rahoituslaskelma koettiin tarpeelliseksi osaksi tilinpäätöstä – mutta ei yksistään riittäväksi.

Rahoituslaskelman merkitystä sijoittajien päätöksenteolle ovat tutkineet Cheng, Liu ja Schaefer (1997). He havaitsivat tilastollisesti erittäin merkitsevän positiivisen korrelaation liiketoiminnan rahavirran – sekä sen muutoksen – ja yrityksen osakkeiden tuoton välille. Tosin he huomasivat, että myös tuloksen ja taseen perusteella estimoidulla liiketoiminnan rahavirralla pystyi selittämään osakkeen hinnan muutoksia. Estimoitujen rahavirtojen kohdalla päinvastaiseen tulokseen päätyivät Livnat ja Zarowin (1990) aiemmassa tutkimuksessaan, jossa he toteavat, ettei estimoiduilla rahavirroilla ole havaittavaa merkitystä sijoittajille.

Rahoituslaskelman merkitystä sijoittajien päätöksenteolle tarkastelivat myös Frino ja Jones (2005) tutkiessaan, miten vuonna 1992 Australiassa pakolliseksi tullut rahoituslaskelman raportointi vaikutti osakkeiden kysynnän ja tarjonnan hajontaan. He huomasivat, että rahoituslaskelmien julkaisemisella oli merkittävä supistava vaikutus kysynnän ja tarjonnan hajontaan, ja että tämä vaikutus oli suurin sellaisilla yrityksillä, joiden raportoidut ja estimoidut rahavirrat korreloivat vähiten. Tämän perusteella he tekivät johtopäätöksen, että rahoituslaskelma sisältää sijoittajille relevanttia informaatiota, jota ei ole saatavilla muualta tilinpäätöksestä.

McEnroen (1989) tilintarkastusyriyten osakkaille suunnatussa kyselytutkimuksessa vastaajista 97 % piti rahavirtainformaatiota hyödyllisenä lainaajille, 96 % pankkiireille, 76 % institutionaalisille osakkeenomistajille, 71 % tavarantoimittajille, 69 % yksityisille osakkeenomistajille, 33 % henkilökunnalle, 29 % asiakkaille ja 28 % piti rahavirtainformaatiota hyödyllisenä yhteiskunnalle. Day (1986) puolestaan havaitsi, että haastatelluista sijoitusanalyytikoista 73 % piti rahavirtainformaatiota hyödyllisenä ja tärkeänä (Yap 1997, 658).

2.2.4.2 Rahoituslaskelman hyödyllisyys tulevien rahavirtojen ennustamiselle

Orpurtin ja Zangin (2009, 895) mukaan rahoituslaskelman hyödyllisyyttä yrityksen tulevien rahavirtojen ennustamiselle on tarpeellista tutkia, sillä esimerkiksi FASB:n mukaan tilinpäätöksen ja erityisesti rahoituslaskelman yksi tärkeimmistä tavoitteista on tuottaa sellaista informaatiota, joka auttaa tilinpäätöksen lukijoita arvioimaan yrityksen tulevia rahavirtoja. Määrittäessään yrityksen osakkeen arvoa sijoittajat yleensä pyrkivät nimenomaan ennustamaan yrityksen tulevia rahavirtoja. Orpurt ja Zang (2009, 893) havaitsivat tutkimuksessaan, että etenkin suoralla menetelmällä laadittu rahoituslaskelma

on arvokas informaatiolähde tulevien rahavirtojen ennustamiselle. Hodder, Hopkins ja Wood (2008, 950) raportoivat tutkimuksessaan, että suoran rahoituslaskelman perusteella tehdyt tulevien rahavirtojen ennusteet ovat tarkempia kuin epäsuoran mallin pohjalta laaditut ennusteet.

Lorek ja Willinger (2009, 1) toteavat tutkimuksessaan, että rahavirtaperusteiset mallit ovat merkittävästi parempia ennustamaan tulevaa liiketoiminnan rahavirtaa kuin tuloslaskelmaan perustuvat mallit. Lisähuomioina he mainitsevat, että ennusteet ovat usein parhaimmat suurilla yrityksillä sekä niillä yrityksillä, joiden käyttöpääoman kiertoaika on lyhin. Cheng ja Hollie (2008, 29, 51) raportoivat tutkimuksessaan, että rahavirtaperusteiset ennustemallit ovat tarkimpia silloin, kun niissä käytetään hyväksi liiketoiminnan rahavirtojen ydinkomponentteja, kuten ”myynnistä saadut maksut”, ”maksut ostoista” ja ”maksut muista liiketoiminnan kuluista”.

Tuloslaskelman ja rahoituslaskelman pohjalta laadittuja tulevien rahavirtojen ennusteita testasivat australialaisella aineistolla Farshadfar, Ng ja Brimble (2008, 254). Käyttäen 323 listatulta yritykseltä kerättyä dataa vuosilta 1992–2004 he huomasivat, että tilinpäätöksessä raportoitu rahoituslaskelma oli paras tulevien rahavirtojen ennustaja, jättäen taakseen tuloslaskelman sekä perinteisesti käytetyt rahavirtaestimaatit, kuten tulos lisätynä poistoilla sekä liiketoiminnan käyttöpääomamuutoksilla. Myös he huomasivat ennusteiden pitävän parhaiten paikkaansa suurilla yrityksillä.

Mielenkiintoisen näkökulman tulevien rahavirtojen ennustamisen tutkimiseen toivat esiin Barth, Cram ja Nelson (2001, 27–58) tutkimuksessaan, jossa he keskittyivät tarkastelemaan jaksotusten (accruals) merkitystä tulevien rahavirtojen ennustamiselle. He argumentoivat, että jakamalla tuloslaskelman tuloksen rahavirtaan ja jaksotuksiin, sekä nämä edelleen kuuteen komponenttiin (myyntisaamisten muutokseen, ostovelkojen muutokseen, vaihto-omaisuuden muutokseen, poistoihin, arvonalentumisiin sekä muihin jaksotuksiin), voidaan tuloslaskelman tuloksen tulevien rahavirtojen ennustamiskykyä parantaa huomattavasti.

Barth ym. (2001, 27–58) havaitsivat, että nettosummana tilikauden tulos peittää alleen tulevien rahavirtojen ennustamiselle relevanttia informaatiota. He myös totesivat, että pysyvien vastaavien poistoilla ja arvonalentumisilla on – toisin kuin esim. Macdonald (1999a; 1999b) aikaisemmin argumentoi – merkittävä kyky ennustaa tulevia rahavirtoja.

Barth ym. (2001, 27–58) huomasivat tuloslaskelman tuloksen sekä kuuden jaksotuskomponentin pohjalta luodun mallin korreloivan hyvin tulevien rahavirtojen kanssa – käyttäen tulevien rahavirtojen osoittajana osakkeiden hintaa, tuottoa tai diskontattuja rahavirtoja. Mielenkiintoisen tästä tutkimustuloksesta tekee se, että kuvattu malli on tuloslaskelman sekä epäsuoran rahoituslaskelman yhdistelmä - ovathan tilikauden tulos, poistot ja arvonalentumiset näkyvissä tuloslaskelmalla, kun taas myyntisaamisten, ostovelkojen ja vaihto-omaisuuden muutokset ovat esitettyinä eriteltyinä epäsuoran liiketoiminnan rahavirran nettokäyttöpääoman muutoksessa.

2.2.4.3 Rahoituslaskelman hyödyllisyys yrityksen maksukyvyn arvioinnille

Sharma ja Iselin (2003, 132) suorittivat vuonna 2003 tutkimuksen, jossa vertailtiin rahavirta- ja suoriteperusteisen informaation hyödyllisyyttä arvioitaessa yrityksen vakavaraisuutta. He jakoivat pankkiirit, joilla oli vähintään kolmen vuoden kokemus luottopäätöksistä yrityksille, satunnaisesti kahteen ryhmään, joista satunnaisesti valiten toiselle annettiin rahavirtainformaatiota ja toiselle suoriteperusteista informaatiota yrityksistä. Annetun informaation perusteella pankkiireja pyydettiin tekemään arvio yrityksen mahdollisesta konkurssiin joutumisesta.

Sharma ja Iselin (2003, 126–130) muodostivat kaksi hypoteesia: ”rahavirtainformaatioon perustuvat päätökset ovat tarkempia kuin suoriteperusteisen informaatioon perustuvat päätökset” ja ”erot päätösten tarkkuudessa ovat suurempia konkurssiin joutuneiden yritysten kohdalla kuin toimintaa jatkavien yritysten kohdalla”. Tutkimuksessaan he havaitsivat, että pankkiirit tekivät tilastollisesti merkitsevästi tarkempia arvioita rahavirtainformaatiolla kuin suoriteperusteisella informaatiolla. Tarkasteltaessa erikseen toimintaa jatkaneita ja konkurssiin menneitä yrityksiä he havaitsivat, että rahavirtainformaatiolla pankkiirit pystyivät ennustamaan konkurssin tilastollisesti melkein merkitsevästi paremmin kuin suoriteperusteisella informaatiolla. Vastaavaa tilastollista eroa ei havaittu toimintaa jatkaneita yrityksiä koskevissa arvioissa.

Tutkimustulosten perusteella Sharma ja Iselin (2003, 132) tekivät johtopäätöksen, että rahoituslaskelma pitää sisällään relevanttia informaatiota, mitä ei muualta tilinpäätöksestä ole saatavilla. Tutkimustulostensa valossa he mainitsevat erityisesti, että rahoituslaskelma antaa muista tilinpäätöksen osista tarkempaa tietoa yrityksen vakavaraisuuden

arvioimiseen. Myös Yap (1997, 663–665) havaitsi, että finanssialan työntekijöiden mielestä rahoituslaskelman ensisijainen käyttökohde on arvioida yrityksen vakavaraisuutta.

Edellä mainitut tulokset olivat yhteneviä aiempien raportoitujen normatiivisten suosituksen kanssa. Esimerkiksi Heath ja Rosenfield (1979), Lawson (1981) ja Lee (1981b) toivat, että rahavirtainformaatio on parempi lähde vakavaraisuuden arvioinnille kuin suoriteperusteinen informaatio. (Sharma & Iselin 2003, 132.)

Toisaalta juuri maksuperusteisuudesta johtuva menojen ja tulojen välisen kausaaliyhteyden puuttuminen tekee rahoituslaskelmasta helposti manipuloitavan laskelman. Tilinpäätöksen laatija voi lyhyellä tähtämällä parantaa yrityksen rahavirtoja esimerkiksi likvidoimalla omaisuutta tai jättämällä investoinnit tekemättä. Samoin rahavirtoja voi kaunistella hidastamalla velkojen maksamista yli sovittujen maksuehtojen. Näin tilinpäätöksen laatija voi halutessaan antaa rahoituslaskelmalla todellisuutta paremman kuvan yrityksen maksuvalmiudesta. (Virtanen 2002, 92–93.)

2.2.4.4 Rahoituslaskelman manipulointi

Tutkimuksissa on havaittu, että tuloslaskelman tapaan myös rahoituslaskelmaan kohdistuu monia kaunistelukeinoja, joilla tilinpäätöksen laatijat pyrkivät muokkaamaan lukuja haluamaansa suuntaan. Tällaisia keinoja ovat mm.

- ostovelkojen maksujen viivästyttäminen,
- ostovelkojen rahoitus,
- myyntisaamisten edelleen siirto,
- optio-oikeuksien verohelpotukset,
- optio-oikeuksien käytöstä johtuva omien osakkeiden hankinta tunnuslukujen hallitsemiseksi,
- rahoitusleasing-investointien käyttö,
- liiketapahtumien siirto rahoituslaskelmaosien välillä ja
- hankittujen yritysten rahoituserien hallinta ennen konsolidointia. (Nurnberg 2006; Rosen 2007; Siegel 2006.)

Rahoituslaskelman manipuloinnin motivaatioita on tutkinut Nurnberg (2006). Koska usein lainakovenantin ehdot ovat sidottuja tiettyihin rahoituslaskelman eriin, johto voi pyrkiä manipuloimaan raportoituja rahavirtoja pysyäkseen lainakovenantin sallituissa

rajoissa. Jos johdon tulospalkkaus on sidottu rahoituslaskelmaerään, on johdolla houkutus manipuloida laskelmaa tulospalkkauksensa maksimoimiseksi. Muita rahoituslaskelman manipuloinnin motivaatioita ovat mm. analysoijien ennusteiden ylittäminen ja osakkeen arvon nostaminen.

Viivästyttämällä ostovelkojen maksuja, voidaan liiketoiminnan rahavirtaa parantaa kyseisellä periodilla. Ostovelkojen rahoitus tarkoittaa sitä, että ulkopuolinen rahoituslaitos maksaa ostovelan yrityksen puolesta ja velkoo yritystä myöhemmin; ostovelkojen synty on aikoinaan kasvattanut liiketoiminnan rahavirtaa, ja myöhemmin tapahtuma rahoituslaitoksen velan maksaminen ei välttämättä tule näkyviin liiketoiminnan rahavirtaa pienentävänä eränä. Vuonna 2004 kolme saman toimialan yritystä – AutoZone, Pep Boys ja Advance Auto Parts – käytti edellä kuvattua ostovelkojen rahoitusta, ja vaikka kahdella yrityksistä oli sama tilintarkastaja, kaikki kolme käsittelivät tapahtumaa eri tavalla rahoituslaskelmissaan. Myyntisaamisten edelleen siirrolla yritys pystyy määrittelemään ajankohtaa, jolloin niihin liittyvä tuotto voidaan esittää liiketoiminnan rahavirrassa. (Siegel 2006, 39–40.)

Optio-oikeuksien verohelpotukset liittyvät yhdysvaltalaiseen verotuskäytäntöön, jossa yritykset voivat option käyttövuonna tehdä vähennyksen verotuksessa perustuen osakkeen markkina-arvon ja optio-oikeuden mukaisen lunastushinnan erotukseen. Tämän vuoksi liiketoiminnan rahavirta kasvaa voitollisissa yrityksissä silloin, kun optio-oikeuksien haltijat käyttävät optioitaan – ja tämä kasvu on sitä suurempi, mitä korkeampi yrityksen osakkeen markkina-arvo on. Jos yritys on tappiollinen, ei vastaavaa verohyötyä sekä siitä seuraavaa liiketoiminnan rahavirtaa synny. (Siegel 2006, 40–41.)

Jotta optio-oikeuksien käytöstä johtuva osakemäärän kasvu ei laimentaisi osakekohtaisia tunnuslukuja, monet yritykset ovat ryhtyneet hankkimaan omia osakkeitaan, minkä rahavirtavaikutus tulee esittää rahoituksen rahavirrassa. Tämän vuoksi optio-ohjelmien käyttö toisaalta kasvattaa liiketoiminnan rahavirtaa verohelpotusten muodossa ja toisaalta kasvattaa negatiivista rahoituksen rahavirtaa omien osakkeiden hankintojen kautta. (Siegel 2006, 41–43.)

Rahoitusleasing-kaluston käytöllä on vastaava liiketoiminnan rahavirtaa parantava ja rahoituksen rahavirtaa rasittava vaikutus (Siegel 2006, 43). Kun normaalissa kaluston vuokrauksessa koko vuokratulo esitetään liiketoiminnan rahavirrassa, rahoitusleasing-

vuokrasta vain laskennallinen korko-osuus esitetään liiketoiminnan rahavirrassa ja lopuosa rahoituksen rahavirrassa. Tämä johtuu siitä, että IFRS-tilinpäätöksissä rahoitusleasing-sopimuksella hankittu kalusto esitetään vähimmäisvuokrien diskontatun nykyarvon määräisinä pysyvissä vastaavissa ja toisaalta vieraassa pääomassa. Erillisyhtiön maksaessa leasing-vuokraa tulee tämä konsernitilinpäätöksessä näkymään leasing-velan lyhennyksenä ja korkomenona. Rahoituslaskelmassa leasing-velan lyhennys esitetään rahoituksen rahavirrassa omana eränään (oleellisuus huomioiden) ja korko-osuus muiden korkokulujen tapaan pääsääntöisesti liiketoiminnan rahavirrassa (KHT-yhdistys 2007, 110).

Broome (2004) raportoi, että Yhdysvalloissa ilmaantui useita rahoituslaskelman manipulointitapauksia vuosina 2001 ja 2002. Maremontin (2002) mukaan Tyco International raportoi ostamistaan asiakassopimuksista saadut maksut liiketoiminnan rahavirrassa, vaikka alun perin merkitsi näistä suorittamansa maksut investointien rahavirtaan. Tyco myös kehotti hankkimaansa yritystä Raychem Corporationia maksamaan etukäteen lyhytaikaisia velvoitteitaan ennen konsolidointia, jotta nämä eivät tulisi pienentämään liiketoiminnan rahavirtaa yritysjärjestelyn astuttua voimaan (Dow Jones Business News 2002). Sender (2002) raportoi, että Dynergy oli ilmoittanut vaihtosopimuksesta (sopimus, jossa kaksi yritystä ostavat toisiltaan samoja resursseja samalla hinnalla) saadut rahat liiketoiminnan rahavirrassa ja maksetut rahat investointien rahavirrassa.

Yrityshankintatilanteissa konsolidoinnin jälkeistä liiketoiminnan rahavirtaa voidaan parantaa hidastamalla hankittavan yrityksen saatavien perintää ja kiihdyttämällä velkojen maksua ennen konsolidointihetkeä (Nurnberg 2006). Tämä johtuu siitä, että nykyisten säännösten (IAS 7, FASB 95, KILA 2007) mukaisesti konsernin rahoituslaskelmassa raportoidaan hankittujen yritysten rahavirrat vain hankintahetken jälkeiseltä ajalta.

2.2.4.5 Rahoituslaskelman oikeellisuudesta ja ongelmista

Rahoituslaskelman roolia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa on esitetty kannanottoja, joiden mukaan rahoituslaskelman esittämät rahavirrat eivät ole tosia. Rosenin (2007) mukaan rahoituslaskelman osoittamien rahavirtojen virheellisyys johtuu mm. laskelman tyypillisestä edestakaisesta laadintatavasta, jossa suoriteperusteisiksi muutetut alun perin rahavirtaiset tulos- ja tase-erät muutetaan takaisin maksuperusteisiksi. Muita yleisiä

virheen aiheuttajia ovat mm. tuloverot, optio-oikeudet, yritysjärjestelyt ja vähemmistöosingot.

Tilinpäätösten vertailukelpoisuutta pidetään yleisesti tärkeänä tavoitteena laskentatoimen alalla. Kuitenkin se seikka, että rahoituslaskelmalla maksetut korot esitetään liiketoiminnan rahavirrassa ja maksetut osingot rahoituksen rahavirrassa, tekee sellaisten operatiiviselta toiminnaltaan samanlaisten yritysten, joilla on erilainen rahoituspohja, rahoituslaskelmien vertailun hankalaksi. Toinen vertailukelpoisuutta sumentava seikka on saatujen osinkojen sallittu esittäminen liiketoiminnan rahavirroissa investointien rahavirtojen sijaan. Vaikka osakkeiden hankinta esitetään investointien rahavirrassa, näistä saadut osingot toisinaan siirretään kasvattamaan liiketoiminnan rahavirtaa. (Weiss & Yang 2007, 27–28.)

Kolmas rahoituslaskelmien vertailukelpoisuutta sumentava seikka on ohjeistus rahoitusleasing-maksujen esittämisestä. Selkeästi leasing-erän maksussa on kyse yhdestä liiketapahtumasta, mutta se esitetään rahoituslaskelmalla laskennallisen leasing-velan lyhennyksen osalta rahoituksen rahavirrassa ja vain laskennallisen korko-osuuden osalta pääsääntöisesti liiketoiminnan rahavirrassa. (Weiss & Yang 2007, 28.) Tämä heikentää yrityksen rahoituslaskelman vertailua sellaisten yritysten kanssa, joiden kaluston vuokrasopimusta ei luokitella rahoitusleasing-sopimukseksi, jotka siis esittävät koko vuokran maksun liiketoiminnan rahavirrassa. Toisaalta, jos kalusto on taas hankittu osamaksulla, tulevat osamaksuvelan lyhennykset esitetyiksi investointien rahavirrassa. Näin ollen kapasiteetin ylläpitämisestä aiheutuva kuukausittainen maksuerä ohjeistetaan esittämään luokittelusta riippuen kaikissa kolmessa eri rahoituslaskelman osassa.

Neljäs vertailukelpoisuutta huonontava ohjeistus on verojen sallittu esittäminen ainoastaan liiketoiminnan rahavirrassa. Jos yrityksellä on suuria omaisuuden myyntivoittoja, tulevat nämä voitot näkyviin investointien rahavirrassa, mutta näistä johtuvat verot jäävät rasittamaan liiketoiminnan rahavirtaa. Tällöin kahden muuten operatiiviselta liiketoiminnaltaan samanlaisen yrityksen liiketoiminnan rahavirrat voivat erota huomattavastikin toisistaan. (Weiss & Yang 2007, 28.)

Suomalainen ohjeistus (KPL, KPA ja KILA:n yleisohje) voi huonontaa rahoituslaskelmien vertailukelpoisuutta sellaisten yritysten välillä, joilla on paljon kuittaustoimintaa – tällöin siis liiketoimista ei synny rahaliikennettä, vaan ne kirjataan kuittaamalla saamis-

ja velkatilijä. KPL:ssa, KPA:ssa tai KILA:n yleisohjeessa ei ole yksiselitteistä ohjeistusta näiden rahoituslaskelmakäsittelylle. KILA mainitsee yleisohjeessaan, että vain rahamääräiset tapahtumat tulee huomioida; mutta toisaalta KPL 3:1.1 edellyttää laskelmaa, jossa on annettava selvitys varojen (eikä siis vain rahavarojen) hankinnasta ja käytöstä sekä edelleen KPA 2:1 ohjeistaa rahoituksen rahavirran osoittavan oman ja vieraan pääoman muutoksen (eikä siis vain rahamääräisen muutoksen).

Ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa yritys A myy yritys B:lle hallintopalveluja. Yritys B suorittaa tilikauden lopuksi suunnatun osakeannin yritys A:lle hallintopalvelujen yhteissummasta. Yritykset kuittaavat nämä tapahtumat kirjanpidoissaan eikä rahaliikennettä tapahdu tilikauden aikana lainkaan. Jos rahoituslaskelma laaditaan KILA:n mukaisesti ottamalla huomioon vain rahamääräiset erät, olisivat laskelmat molemmilla yrityksillä tyhjä. Jos taas rahoituslaskelma laaditaan KPL:n ja KPA:n ehdoin esittämään varojen hankintaa ja käyttöä sekä pääoman muutoksia, näkyisi kuitattu summa A:lla positiivisena liiketoiminnan rahavirtana sekä negatiivisena investoinnin rahavirtana⁶; B:llä summa näkyisi positiivisena rahoituksen rahavirtana ja negatiivisena liiketoiminnan rahavirtana – tällöin lopputulos olisi sama, jos kuittausta ei olisi tapahtunut, vaan B olisi maksanut ostovelkansa ja A osakesijoituksensa. Näin ollen kahden samanlaisen yrityksen rahoituslaskelmat voivat erota huomattavasti toisistaan riippuen siitä, onko kuittauksia tehty kirjanpidossa ja siitä, miten nämä kuittaukset on käsitelty rahoituslaskelmasa.

Rosen (2007) mainitsee Kanadassa tyypilliseksi rahoituslaskelman liiketoiminnan rahavirtaa virheellisesti kasvattavaksi tapahtumaksi tilanteen, jossa pitkäaikaisesta rahalaitoslainasta eritellään alle vuoden kuluessa erääntyvä osuus lyhytaikaiseksi velaksi. Tämä monesti näkyy rahoituslaskelmalla liiketoiminnan rahavirran kasvuna ja rahoituksen rahavirran rasituksena. Suomessa voimassa olevan ohjeistuksen mukaan myös lyhytaikaisiin velkoihin kirjatut pitkäaikaisten lainojen lyhennyserät huomioidaan rahoituslaskelmalla pitkäaikaisten lainojen nostoissa ja takaisinmaksuissa, eikä näin ollen yllä mainittu siirto liiketoiminnan rahavirtaan ole sallittu (KHT-yhdistys 2007, 69–70).

⁶ Tällöin osakeinvestointi (varat) on rahoitettu liiketoiminnasta (hallintopalveluiden myynnistä) saaduilla varoilla (myyntisaamisilla).

2.2.4.6 Raportoidut ja estimoidut rahavirrat

Rahoituslaskelmaa on tutkittu siitä näkökulmasta, kuinka hyvin se korreloi tuloslaskelma- ja taselukujen kanssa. Tutkiessaan 9757 amerikkalaisen yrityksen tilinpäätöksiä Bahnson, Miller ja Budge (1996) huomasivat, että raportoitujen rahoituslaskelmien ja taseiden välillä on laajalle levinnyt ja merkittävä epäkorrelaatio. Tämän syitä he eivät pystyneet yksilöimään.

Rahoituslaskelman ja muiden tilinpäätöksen osien välistä korrelaatiota on tutkinut suomalaisella aineistolla Kinnunen (1999). Hän havaitsi analysoidessaan 117 rahoituslaskelmaa 54 suomalaiselta pörssiyrityltä, etteivät rahoituslaskelman sekä tuloslaskelman ja taseen luvut täysin korreloi keskenään – ja raportoi myös, että tämä epäkorrelaatio koskee kaikkia kolmea rahoituslaskelman osaa. Hänkään ei kyennyt yksilöimään havaitun epäkorrelaation syitä, ja tilastollisissa testeissä poikkeamat todettiin satunnaisiksi.

Edellä mainitun epäkorreloinnin tarkasteluun Ward, Woodroof ja Foster (2009) ottivat mukaan muuttujaksi suoran ja epäsuoran laadintamenetelmän. He havaitsivat, että jos rahoituslaskelma tehdään suoran laadintamallin mukaan, korreloi se merkittävästi paremmin tuloslaskelman ja taseen kanssa.

Kinnunen (1999, 650) toteaa, että täydellinen korrelointi rahoituslaskelman ja muiden tilinpäätöksen osien kanssa tarkoittaisi sitä, että raportoidut ja muun tilinpäätöksen avulla estimoidut rahavirrat olisivat identtiset. Koska hänen tutkimuksensa perusteella näin ei ole, tekee hän johtopäätöksen, että rahoituslaskelman laadintaa koskevaa ohjeistuksen parantamista tulisi harkita. Hän myös toteaa, että jos rahoituslaskelman ja taseen luvut eivät ole yhdenmukaisia, tilinpäätöksen lukijalla on perusteltu syy epäillä raportoitujen lukujen luotettavuutta.

Edellä mainittua Kinnusen johtopäätöstä voi toisaalta kritisoida. Ensinnäkin jos rahoituslaskelma olisi rekonstruoitavissa pelkästään tuloslaskelman ja taseen pohjalta, ei rahoituslaskelma antaisi tilinpäätöksen lukijalle uutta tietoa – eli rahoituslaskelma ei olisi relevantti⁷. Toiseksi se seikka, että rahoituslaskelman luvut poikkeavat muusta tilinpäätöksestä, voi kertoa myös siitä, että rahoituslaskelman laadinnassa on pyritty jäljittä-

⁷ Tässä relevanttiudella tarkoitetaan rahoituslaskelman sisältämän informaation kykyä vaikuttaa päätöksentekoon. IASB:n ja FASB:n (2008b, x) yhteisprojektin mukaan relevantti informaatio on kykenevä vaikuttamaan päätöksentekoon sen ennustavan tai vahvistavan arvon avulla.

mään todelliset rahavirrat eikä vain kaavamaisesti rakennettu laskelmaa tuloslaskelman ja taseen perusteella.

Tätä kritiikkiä tukee mm. Bowenin, Burgstahlerin ja Daleyn (1986) tekemä tutkimus, jossa he tarkastelivat, korreloivatko sen ajan innovatiivisten rahoituslaskelman laadintamienetelmien mukaan lasketut rahavirrat ja perinteisten menetelmien mukaan lasketut rahavirrat keskenään; ja että korreloivatko näin saadut rahavirrat tuloslaskelman kanssa. Perinteisillä menetelmillä tutkimuksessa tarkoitettiin nettotulosta lisättynä poistoilla ja arvonalentumisilla sekä tämän variantteja. Moderneilla menetelmillä tutkimuksessa viitattiin mm. nettokäyttöpääoman muutoksen sekä investointien ja rahoituserien huomioon ottamiseen. He havaitsivat, että perinteisin menetelmin laadittu rahavirtainformaatio korreloi vahvasti tuloslaskelmalukujen kanssa, kun taas modernein menetelmin saadut rahavirtaluvut eivät korreloi tuloslaskelmainformaation tai perinteisesti laaditun rahavirtainformaation kanssa. Luonnollisesti nämä sen ajan modernit menetelmät antavat todellisemman kuvan rahavirroista kuin esitetyt perinteiset menetelmät.

2.2.4.7 Rahoituslaskelman merkitys suhteessa muihin tilinpäätöksen osiin

Merkittävän osan tilinpäätösinformaation käyttöä koskevasta tutkimuksesta ovat tehneet Lee ja Tweedie. Ensimmäisessä tutkimuksessaan Lee ja Tweedie (1975) havaitsivat, että yksityiset ja institutionaaliset sijoittajat pitivät tuloslaskelmaa tärkeimpänä tilinpäätöksen osana; tutkimukseen vastanneet eivät juuri olleet kiinnostuneet yritysten vakavaraisuudesta. Samanlaiseen lopputulokseen pääsivät Wilton ja Tabb (1978) tutkimuksessaan, jossa kävi ilmi, että tuloslaskelma oli eniten luettu osa vuosittaista tilinpäätöstä. (Yap 1997, 657.)

Lee ja Tweedie (1977) havaitsivat myöhemmässä yksityisiä sijoittajia koskevassa tutkimuksessaan, että 52 % vastaajista piti kannattavuutta koskevaa tilinpäätösinformaatiota tärkeänä, kun vain 7 % sanoi samaa vakavaraisuutta koskevasta tilinpäätösinformaatiosta. Vastaajista 46 % ilmoitti lukevansa tuloslaskelman läpikotaisin, kun vain 18 % ilmoitti lukevansa vakavaraisuusinformaation läpikotaisin. (Yap 1997, 657.)

Pari vuotta myöhemmin Lee ja Tweedie (1981, 73) kohdistivat katseensa institutionaaliin sijoittajiin ja osakkeenvälittäjiin, joita haastatteleamalla selvisi, että myös he pitivät kannattavuuslukuja merkityksellisempänä taloudellisena informaationa kuin vakavarai-

suuslukuja. Samanlaiseen päätelmään tulivat myös Arnold ja Moizer (1984) tutkiessaan englantilaisten sijoitusanalyttikoiden käyttämiä osakesijoituspäätösten arviointimeto-
ja. (Yap 1997, 657–658.)

Epstein ja Pava (1992) havaitsivat tutkiessaan yhdysvaltalaisien osakkeenomistajien ajatuksia tilinpäätösinformaatiosta, että nämä pitivät tuloslaskelmaa ja tasetta rahoitus-
laskelmaa hyödyllisempinä tilinpäätöksen osina. Kuitenkin he havaitsivat, että tuloslas-
kelman merkitys oli vähentynyt rahoituslaskelman yleistyttyä verrattuna aikaisempaan
Epsteinin (1975) tutkimukseen. (Yap 1997, 658.)

Andersonin ja Epsteinin (1995) australialaisille osakkeenomistajille suunnatussa kysely-
tutkimuksessa hieman yllättäen kävi ilmi, että toimintakertomus oli kaikkein yksityis-
kohtaisimmin luettu tilinpäätöksen osa – lähimpänä seuraajanaan tuloslaskelma. Vain
24 % vastaajista ilmoitti lukevansa rahoituslaskelman läpikotaisin. (Yap 1997, 658.)

Yap (1997, 659–663) puolestaan sai selville australialaisille finanssialan työntekijöille
suunnatussa kyselytutkimuksessaan, että tuloslaskelma ja tase olivat merkityksellisim-
mät tilinpäätöksen osat, joita rahoituslaskelma ja liitetiedot seurasivat jaetulla kolman-
nella sijalla. Tämä poikkesi selkeästi siitä, mitä Anderson ja Epstein (1995) pari vuotta
aikaisemmin raportoivat toimintakertomuksen ensisijaisuudesta – Yapin (1997, 662)
tutkimuksessa toimintakertomus sijoittui viimeiselle sijalle.

Yap (1997, 653, 662–663, 668) toteaa tutkimuksensa johtopäätöksenä, ettei rahoituslas-
kelma ole syrjäyttänyt tuloslaskelman tai taseen valta-asemaa ensisijaisena tilinpäätök-
sen osana. Rahoituslaskelman pienemmän merkityksen syynä hän pitää sitä, että se on
suhteellisen uusi tilinpäätöksen osa tuloslaskelmaan ja taseeseen verrattuna, minkä
vuoksi tilinpäätöksen lukijat eivät ole sitä vielä tottuneet hyödyntämään. Yhteenvetona
hän toteaa, että kaikki tilinpäätöksen osat ovat kuitenkin merkityksellisiä tilinpäätöksen
lukijoille, ja että niitä tulisi katsoa toistensa täydentäjinä pikemminkin kuin yksittäisinä
osina.

Suomalaisella aineistolla Virtanen (2002, 93–94) toteaa, että tilinpäätösten laatijat ja
lukijat pitävät rahoituslaskelmaa tärkeänä osana tilinpäätöstä. Useimpien tilinpäätöksen
kohderyhmien on havaittu hyödyntävän rahoituslaskelmaa päätöksenteossaan muun ti-
linpäätösinformaation ohella ainakin jossain määrin. Tasetta ja tuloslaskelmaa pidetään

edelleen tilinpäätöksen tärkeimpinä osina, mutta tutkimustuloksissa on havaittavissa rahoituslaskelman arvostuksen kasvu. Osasy syy rahoituslaskelman pienempään arvostukseen on rahoituslaskelmakäytännön nuoruus verrattuna suoriteperusteiseen laskentaan ja perinteiseen tilinpäätökseen. Toinen syy on rahoituslaskelmien laadintakäytäntöjen sekavuus ja heterogeenisuus.

2.2.4.8 Rahavirtainformaatio vs. suoriteperusteinen informaatio

Kuten Staubus (1977) mainitsi jo yli kolme vuosikymmentä sitten, sijoittajien on raportoitu haluavan tilinpäätökseen sellaista informaatiota, mikä auttaa heitä ennakoimaan yrityksen tulevia rahavirtoja. Tätä tavoitetta vasten tuntuisi loogiselta, että kirjanpito ja tilinpäätös perustuisivat rahavirtainformaatioon allokointiin pohjautuvan suoriteperusteisen kirjanpidon sijasta. (Hicks 1981, 26.)

Hicks (1981, 27–28) esittää suoriteperusteisen tuloslaskelman hylkäämistä kokonaan, sillä:

- Tuloslaskelman perusteella on vaikea nähdä todellisia rahavirtoja – sen sisältämät allokoinnit ja jaksotukset estävät toteutuneiden rahavirtojen havaitsemista.
- Tuloslaskelmalta puuttuu tilinpäätöksen lukijoiden käytännön ja teoreettinen tuki – he sen sijaan katsovat liiketoiminnan rahavirtaa arvioidessaan yrityksen tulevia rahavirtoja.
- Tuloslaskelma tuottaa virheitä päätöksentekoon – sijoittajat voivat sekoittaa tuloslaskelman tuotot (earnings) rahavirtoihin, jolloin heidän sijoituspäätösten tekeminen vääristyy. Myös yrityksen johto arvioi investointipäätöksiä tehdessään niiden vaikutusta tuloslaskelmaan, jolloin eniten rahavirtaa tuottava investointi saattaa jäädä tekemättä.
- Tuloslaskelma ei kuvaa tasoitettua rahavirtaa (smoothed cash flow) – tuloslaskelma ei kuvaa tasoitettua rahavirtaa, sillä se ei lähtökohtaisesti ole rahavirtapohjainen laskelma.

Rahavirtaperusteisen informaation tarve ei tule pelkästään akateemisesta maailmasta. Esimerkiksi SEC esitti vuonna 1982 lausuntonaan, että vaikka laskentatoimen perustavanlaatuisen yhtälön mukaan pitkällä aikavälillä suoriteperusteiset tulot ovat yhtä kuin rahavirtaperusteiset tulot, lyhytaikaiset ajoitukselliset erot näiden välillä voivat olla merkittävä ero konkurssin ja toiminnan jatkuvuuden välillä. Toisin sanoen, vaikka suo-

riteperusteinen informaatio voi olla tärkeä pitkän aikavälin kannattavuuden arvioinnille, rahavirta on elintärkeää eloonjäämiselle. (Belkaoui 1992, 421.)

Kysymys suoriteperusteisen laskentatoimen ylivoimasta rahavirtaperusteiseen verrattuna on keskeinen määriteltäessä tilinpäätösinformaation luonnetta ja tavoitetta. Suoriteperusteisen informaation avulla voidaan arvioida johdon toimintaa sekä toteuttaa menotulo-teoriaa. Mutta esimerkiksi Thomas (1969) esittää, että kaikki allokaatiot ovat mielivaltaisia. Monet rahavirtaperusteisen laskentatoimen puolestapuhujat kannattavatkin kattavan rahavirtaperusteisen informaation sisällyttämistä yritysten tilinpäätöksiin. (Belkaoui 1992, 449.)

Myös Hicks (1981, 33) pitää allokoiteja turhina. Hänen mukaansa meno-tulon kohdalle -periaate ei edellytä allokoiteja, sillä esimerkiksi budjetoinnilla voidaan yhdistää tulevat ja menevät rahavirrat. Tiettyyn ajanjaksoon perustuva tilinpäätösraportointi ei edellytä allokoiteja, kun raportoinnin perusteena ovat ajanjakson budjetoidut ja toteutuneet rahavirrat. Myöskään johdon toiminnan arvioimiseen ei hänen mukaansa tarvita allokoiteja, sillä paras manageri on se, joka hallitsee rahavaransa parhaiten.

Yapin (1997, 663–664) mukaan perinteinen suoriteperusteinen laskentatoimi ei tehokkaasti erottele toteutuneita tapahtumia laskentasäännösten sallimista arvostus- ja jaksotustapahtumista. Tämän seikan ymmärrys on saattanut johtaa rahoituslaskelman vaatimiseen osaksi tilinpäätösinformaatiota. Hän havaitsi tutkimuksessaan, että finanssialan työntekijöistä 68 % ilmaisi jonkinasteista tyytymättömyyttä suoriteperusteisen tilinpäätösinformaation hyödyllisyyttä kohtaan, ja että vain 13 % vastaajista ei ollut huolestunut tuloslaskelman ja taseen antaman informaation hyödyllisyydestä. Vastaajien päähuolenaiheet liittyivät huonoihin kirjanpitolapoihin, käyvän arvon puuttumiseen pysyvien vastaavien arvostamisessa, tilinpäätösraportoinnin sekavaan ulkomuotoon ja hyödyttömyyteen arvioida yrityksen tulevia rahavirtoja.

Yap (1997, 663) ihmettelee tutkimustulostensa ristiriitaisuutta siitä, että vaikka vastaajat olivat selkeästi ilmaisseet huolenaiheensa perinteisen suoriteperusteisten tilinpäätösraporttien hyödyllisyydestä, he kuitenkin arvostivat ne rahoituslaskelmaa tärkeämmiksi tilinpäätöksen osiksi. Kuitenkin on syytä huomioida se, että valtaosa Yapin tutkimukseen vastanneiden ilmaisemista tilinpäätöksen osan hyödyllisyyttä uhkaavista tekijöistä – etenkin huonot kirjanpitolavat – voi yhtä hyvin uhata myös rahoituslaskelmaa.

Virtanen (2002, 94–95) argumentoi, että vaikka rahoituslaskelma koetaan jo tärkeäksi osaksi tilinpäätöstä, on sen rooli ennen kaikkea täydentää taseen ja tuloslaskelman suoriteperusteista informaatiota. Monet yritykset ovat vielä opettelemassa rahoituslaskelman laadintaa, eikä nykyisten laskentajärjestelmien avulla useinkaan voida seurata bruttoperusteisia saatuja ja suoritettuja maksuja. Koska rahoituslaskelmasta puuttuu suoriteperusteiselle informaatiolle olennainen meno-tulon-kohdalle -linkki, on rahoituslaskelma helposti manipuloitavissa lyhyellä aikavälillä. Näin ollen rahoituslaskelma yksin tulkittuna saattaa antaa harhaanjohtavan kuvan yrityksen maksuvalmiudesta. Yhtenäisen rahoituslaskelman laadintakäytännön muodostuminen on tärkeää, koska se on tärkeä edellytys rahoituslaskelman arvostukselle ja sen tavoitteiden toteutumiselle.

2.2.4.9 Suora vs. epäsuora rahoituslaskelma

Heath (1981, 169–170) pohti suoran ja epäsuoran rahoituslaskelmamallin hyviä ja huonoja puolia jo 1980-luvun alussa. Hän argumentoi, että epäsuora malli on lähtökohtaisesti tuloslaskelman ja taseen uudelleenjärjestely, eikä siten kerro, miten operatiivinen toiminta on aiheuttanut rahavirtoja. Se myös voi olla lukijalle hankalasti ymmärrettävä, sillä siinä esitetään esimerkiksi tilikauden voitto ja poistot rahanlähteinä. Suora malli taas kertoo selkeästi, että rahaa tulee asiakkailta, rahaa kuluu tarvikeostoihin ja muihin liiketoiminnan kuluihin, ja että esimerkiksi poistot eivät ole rahavirtaperusteinen erä lainkaan.

Koska liiketoiminnan rahavirtaa voidaan helposti manipuloida esimerkiksi varasto-ostojen lykkäämällä, jättämällä ostovelkoja maksamatta tai kiihdyttämällä myyntisaatavien perintää, Heath (1981, 170–171) huomauttaa, että tilikauden liiketoiminnan rahavirtaa arvioidessa tulee ottaa huomioon nettokäyttöpääoman muutosten vaikutukset – tämä näkökulma puoltaa epäsuoraa laatimismenetelmää, sillä siinä nettokäyttöpääoman muutos näkyy valmiiksi eroteltuna. Hän kuitenkin pitää suoraa esittämismuotoa kaiken kaikkiaan parempana, sillä se on helpommin ymmärrettävä, ja se auttaa lukijaa näkemään rahavirtojen lähteet ja kohteet.

Rue ja Kirk (1996) tutkivat rahoituslaskelman laatimismenetelmän valintaa SFAS 95:n tultua voimaan yli 6000 yhdysvaltaisen yrityksen aineistolla vuosilta 1987–1989. Vain

259 (alle 5 %) yritystä laati rahoituslaskelman suoran mallin mukaisesti, ja näistä 69 vaihtoi epäsuoraan malliin vuoteen 1989 mennessä.

Brahmasrene, Strupeck ja Whitten (2004) saivat kyselytutkimuksessaan selville, että 82 % laatijoista (managereista) ja 70 % lukijoista (sijoittajista) suosii epäsuoraa menetelmää. Tämän mieltymyksen syinä olivat mm. tavan tuttuus ja edellisvuoden vertailtavuus. Brahmasrene ym. (2004) eivät pitäneet näitä perusteluja tarpeeksi vakuuttavina suoran laadintatavan hylkäämiseksi. McEnroen (1989) kyselytutkimuksessa 57 % amerikkalaisten tilintarkastusyriytysten osakkaista piti epäsuoraa menetelmää suositeltavana.

Hodder, Hopkins ja Wood (2008) raportoivat tutkimuksessaan, että nykyinen epäsuorassa menetelmässä käytetty logiikka ja esitys saamisten ja velkojen oikaisemiseksi aiheuttaa virheitä ja hajontaa tilinpäätöksen lukijoiden tekemiin tulevien rahavirtojen ennusteisiin. He argumentoivat tämän johtuvan siitä, että epäsuorassa rahoituslaskelmassa käytetty logiikka koetaan vaikeasti ymmärrettäväksi verrattuna suoran menetelmän mukaiseen rahoituslaskelman logiikkaan.

Orpurt ja Zang (2009, 893, 895, 927–928) havaitsivat tutkimuksessaan, että suoran laadintamenetelmän mukaiset rahoituslaskelmat ovat epäsuoria rahoituslaskelmia hyödyllisempiä ennustettaessa yrityksen tulevia rahavirtoja. Tämän syiksi he esittävät, että rahavirtojen ennustamiselle hyödyllisiä eriä kuten ”asiakkailta saadut maksut” ei voi luotettavasti johtaa epäsuorasta laskelmasta. Lisäksi he toteavat, että niiden yritysten osakkeiden nykyiset tuotot heijastavat paremmin yrityksen tulevaisuuden rahavirtoja ja suoriteperusteisia tuloksia, jotka julkaisevat suoran rahoituslaskelman.

Klammer ja Reed (1990) testasivat pankkianalyttikoiden kykyä ymmärtää suoraa ja epäsuoraa rahoituslaskelmia. Pankkianalyttikoita pyydettiin tekemään luotonantopäätöksiä joukolle yrityksiä näiden tilinpäätösten perusteella. Tuloksina selvisi, että luotonantopäätöksissä oli enemmän hajontaa silloin, kun rahoituslaskelma oli laadittu epäsuoran esittämistavan mukaisesti. Tämän perusteella he pitivät suoraa esittämistapaa suositellumpana.

Broome (2004) kirjoittaa suoran laadintamenetelmän puolesta sillä perusteella, että se antaa selkeämmän ja helpommin ymmärrettävän kuvan liiketoiminnan rahavirrasta. Hän huomasi, että vuosina 2001 ja 2002 paljastuneissa amerikkalaisissa liiketoiminnan raha-

virtojen manipulointitapauksissa niihin syyllystyneet yritykset (Tyco International, Dynegy, Qwest Communications International, Adelphia Communications Corporation ja WorldCom) kaikki käyttivät epäsuoraa laadintamenetelmää.

FASB (1987a) suosittelee suoran liiketoiminnan rahavirran esittämistapaa yhdessä nettotuoton ja liiketoiminnan nettorahavirran erittelyn kanssa. Samoin IASB kannustaa yhteisöjä esittämään liiketoiminnan rahavirrat suoran esittämistavan mukaisesti (IASC Foundation 2008, 268). Association for Investment Management and Research (AIMR) -järjestön Financial Reporting Policy Committee (1993) kannattaa suoran menetelmän käyttöä. Myös KILA (2007, 15) suosittelee suoran rahoituslaskelman esitystapaa sillä perusteella, että se bruttomuotoisempana on informatiivisempi. Tätä suositusta ei ollut aikaisemmassa yleisohjeessa (Kirjanpitolautakunta 1999).

IASB ja FASB ovat yhteishankkeessaan antaneet luonnoksen (liite 4) uudeksi rahoituslaskelmamalliksi, joka poikkeaa FASB no. 95:stä ja IAS 7:stä kahdessa suhteessa. Ensimmäkin rahavarojen määrittely on supistettu tarkoittamaan ainoastaan rahaa ja toiseksi laskelma laaditaan ainoastaan suoran laadintamenetelmän mukaisesti⁸. (McClain & McLelland 2008.)

2.3 Tilintarkastus

2.3.1 Tilintarkastuksen tarve

Jotta tilinpäätösinformaatio olisi käyttökelpoista tilinpäätöksen lukijoiden päätöksenteolle, on sen oltava relevanttia ja luotettavaa. Tilinpäätöksen lukijat kääntyvät tilintarkastuskertomuksen puoleen varmistuakseen, että edellä mainitut kaksi kriteeriä täyttyvät. Riippumattoman tilintarkastuksen tarve johtuu neljästä tekijästä: intressiristiriidasta, tärkeydestä, monimutkaisuudesta ja etäisyydestä. (Cossierat 2000, 39.)

Intressiristiriita. Monet tilinpäätöksen lukijat ovat huolissaan todellisesta tai mahdollisesta intressiristiriidasta heidän ja tilinpäätöksen laatijoiden (yrityksen johdon) välillä. Tilinpäätöksen lukijat pelkäävät, että intressiristiriidan vuoksi tilinpäätökset voivat olla

⁸ IAS 7 sisällyttää rahavaroiksi rahat ja pankkisaamiset sekä lyhytaikaiset likvidit investoinnit, jotka ovat helposti muutettavissa rahaksi tunnettuun arvoon sekä sallii suoran tai epäsuoran menetelmän käytön (IASC Foundation: Technical Summary – IAS 7 Cash Flow Statements); FAS95:ssä on samankaltaiset säännökset (Financial Accounting Standards Board 1987b).

puolueellisesti laadittu yritysjohdon hyväksi. Intressiristiriitaa voi esiintyä myös tilinpäätöksen lukijoiden keskuudessa – esimerkiksi oman ja vieraan pääoman sijoittajien välillä. Näin ollen tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat riippumattoman tilintarkastuksen antamaa varmistusta siitä, ettei tilinpäätösinformaatiota ole laadittu puolueellisesti ajatellen johdon tai yksittäisen tilinpäätöksen käyttäjäröhmän intressejä. (Cosserat 2000, 39.)

Tärkeys. Julkistettu tilinpäätös on tärkeä – ja joskus ainoa – informaation lähde tehtäessä merkittäviä investointi-, lainananto- ja muita päätöksiä. Tilinpäätöksen lukijat haluavat tilinpäätöksen sisältävän mahdollisimman paljon relevanttia informaatiota. Koska investointi-, lainananto- ja muilla päätöksillä voi olla huomattavia taloudellisia, sosiaalisia ja muita vaikutuksia, tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat riippumattomilta tilintarkastajilta varmistuksen siitä, että tilinpäätös on laadittu lakien ja standardien mukaisesti. (Cosserat 2000, 39.)

Monimutkaisuus. Kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatiminen ovat monimutkaisia prosesseja, joita ohjaavat lait ja standardit sekä muut säännökset. Nämä laskentatoimeja säätelevät normit ovat monimutkaisia ja alati muospaineessa mm. kansainvälistymisen vuoksi. Koska kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadinnan ohjeistus on monimutkaista ja muuttuvaa, aiheuttaa se riskin, että tilinpäätökset sisältävät virhetulkintoja ja tahattomia virheitä. Tilinpäätöksen lukijat kokevat tilinpäätöksen laadun arvioinnin erittäin vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi. Näin ollen he tarvitsevat riippumattoman tilintarkastajan arvioimaan tilinpäätöksen laatua. (Cosserat 2000, 39.)

Etäisyys. Vain harvalla tilinpäätöksen lukijalla on mahdollisuus tutustua tilinpäätöksen perusteena olevaan kirjanpitoaineistoon. Vaikka tämä mahdollisuus olisi olemassa, aika- ja kustannusrajoitukset tyypillisesti estävät tilinpäätöksen lukijaa tekemästä perusteellista tarkastusta. Tilinpäätösinformaation etäisyys usein estää tilinpäätöksen lukijoita itse arvioimasta tilinpäätöksen laatua. Tämän vuoksi he tarvitsevat riippumattoman tilintarkastajan tekemään tilinpäätöksen laatuarvioinnin heidän puolestaan. (Cosserat 2000, 39.)

Myös yrityksen johdon ja omistajuuden erottaminen aiheuttaa riippumattoman tilintarkastuksen tarpeen. Tätä näkökulmaa tarkastelee kolme teoriaa: agenttiteoria, informaatiohypoteesi ja vakuutushypoteesi. (Cosserat 2000, 40.)

Agenttiteoria. Agenttiteorian mukaan agenttisuhte syntyy, kun yksi taho on riippuvainen toisesta tahosta. Tällöin toimijatahoa kutsutaan agentiksi ja tämän toiminnasta riippuvaista tahoja päämieheksi. Yritysmaailmassa agenttina voidaan pitää yrityksen toimivaa johtoa ja päämiehenä yrityksen omistajia. (Pratt & Zeckhauser 1985, 2.) Agentin velvollisuutena on hoitaa tehtävä, josta hän saa sopimuksen mukaisen korvauksen – hän on samalla tästä tehtävästään päämiehelle tilivelvollinen (Meklin 2009, 57). Koska agenttiteorian mukaan sekä agentti että päämies toimivat maksimoidakseen oman hyötynsä, on syytä olettaa, ettei agentti aina toimi päämiehen intressien mukaisesti (Jensen & Meckling 1976, 5, <<http://ssrn.com/abstract=94043>>).

Agenttisuhteen haaste on siinä, ettei päämies voi täydellisesti ja kustannuksettomasti valvoa agentin toimintaa ja toiminnan tuloksen tarkoituksenmukaisuutta ja oikeellisuutta. Agentin ja päämiehen välillä vallitsee usein informaation asymmetria, jolloin agentilla on sellaista tietoa, jota ei ole päämiehen käytettävissä. (Pratt & Zeckhauser 1985, 2–4.) Jos päämiehen ja agentin välillä on informaation asymmetria, ei päämies voi olla varma, että agentti on toiminut päämiehen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla (Arrow 1985, 39).

Tilintarkastuksen tarve liittyy siis päämiehen ja agentin väliseen suhteeseen (Meklin 2009, 57). Koska päämiehellä ei ole mahdollisuutta tarkkailla agentin toimia henkilökohtaisesti, on tämä valvonta tarpeen järjestää muulla tavoin. Tilintarkastuksella on merkittävä osuus tässä valvonnassa ja tarkkailussa. Tilintarkastuksen tehtävänä on tarkastaa, onko agentti antanut toimistaan ja vastuullaan olevien toimintojen taloudesta säädetyä tai sovitun informaation. (Riistama 1999, 15.) Agenttiteorian mukaan tilintarkastuksen tarve syntyy nimenomaan päämiehen tarpeesta valvoa agentin toimintaa (Cossierat 2000, 40).

Informaatiohypoteesi. Tilintarkastuksella ei ole merkitystä pelkästään agentin ja päämiehen välisessä suhteessa, sillä muutkin sidosryhmät kuin omistajat tarvitsevat omaa päätöksentekoaan varten oikeita ja riittäviä tietoja yritysten toiminnasta ja taloudesta. Tiedolla onkin yhä kasvava merkitys yhteiskunnassa kokonaisuudessaan. (Riistama 1999, 15.)

Tilintarkastuksen yhteiskunnallista luonnetta kuvaa sekin, että siitä saatava käytännön hyöty määrittää kokonaan sen arvon. Tilintarkastus perustuu siihen, että yksilöt tai ryhmät haluavat tai tarvitsevat informaatiota, jonka luotettavuudesta he eivät itse pysty varmistumaan. Tällöin alati muuttuvassa yhteiskunnassa tilintarkastajien työn tavoitteet määräytyvät tilintarkastajien ja tilinpäätöksen lukijoiden jatkuvan vuoropuhelun tuloksena. Tilintarkastajien tulee kuulla tilinpäätöksen lukijoiden tarpeita voidakseen vastata työtään koskeviin odotuksiin. (Riistama 1999, 23.)

Tilintarkastuksen myötä tilinpäätösinformaation laatu paranee tilinpäätöksen lukijoiden silmissä. Tilintarkastuksesta on hyötyä myös yritysten sisäiseen toimintaan, sillä se voi havaita virheitä yrityksen prosesseissa. Tieto tulevasta tilintarkastuksesta voi myös motivoida henkilöstöä toimimaan huolellisemmin laatiessaan kirjanpitoa ja tilinpäätöstä. Informaatiohypoteesin mukaan tilintarkastuksen tarve syntyy tarpeesta parantaa tilinpäätösinformaation luotettavuutta. (Cossierat 2000, 40.)

Vakuutushypoteesi. Vakuutushypoteesilla tarkoitetaan sitä, että yritys pystyy tilintarkastuksella siirtämään taloudellista vastuuta tilinpäätöksestä tilintarkastajille. Tällöin odotettu tappio mahdollisista oikeudenkäyntikuluista ja muista korvauksista pienenee. On havaittu neljä syytä, miksi yritykset kääntyvät tilintarkastajien puoleen tämän vakuutuksen toivossa:

- Tilintarkastusfunktio on laajasti hyväksytty ja arvostettu instituutio yhteiskunnassa. Yritykset voivat tilintarkastusfunktioita käyttäessään osoittaa toimineensa tarpeeksi huolellisesti varmistuakseen tilinpäätösinformaationsa oikeellisuudesta.
- Tilintarkastusyhteisöillä on paljon lakituntemusta. Näin ollen joutuessaan kanssasytetyksi tilintarkastajan antama vakuutus on tehokkaampi kuin ulkopuolisen vakuutuslaitoksen tarjoama vakuutus.
- Ulkopuolinen vakuutuslaitos tekee päätöksen oikeudenkäynnistä tai sovittelusta odotettujen kustannusten ja hyötyjen perusteella. Sen sijaan yrityksen ja tilintarkastajan yhteinen intressi säilyttää maineensa turvaa yrityksen kannalta tarkoituksenmukaisen päätöksen.
- Tilintarkastuksen käyttö on tapa jakaa riskiä. Yritykset siirtävät riskiä oikeudenkäyntikustannuksista tilintarkastajille, jotka varautuvat siihen veloittamalla asiakkailtaan korkeampia taksoja. Näin ollen myös sijoittajat osallistuvat lopulta

kustannuksiin mm. pienemmän osakekohtaisen tuloksen myötä. (Cosserat 2000, 40–41.)

Vakuutushypoteesilla on myös poliittinen ulottuvuus. Poliitikot ja lainsäätäjät turvaavat omaa nahkaansa tekemällä tilintarkastukset lakisäateisiksi. Julkinen valta siirtää näin vastuutaan yrityskonkurssien aiheuttaman yksittäisen sijoittajan omaisuuden menettämisestä tilintarkastajille. Tällöin kirjanpitoskandaalien tullessa ilmi voivat poliitikot väistää vastuuta tapahtuneesta ja siirtää huomion tilintarkastajien kyvyttömyyteen havaita tilinpäätöksen virheitä. (Cosserat 2000, 41.)

2.3.2 Tilintarkastuksen tarkoitus

Tilintarkastusstandardin 200 (uudistettu) mukaan tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta⁹ osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Suomessa tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. (KHT-yhdistys 2008c, 221.) Tilintarkastuslain (TTL) 11 §:n mukaan tilintarkastus käsittää yrityksen tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen.

Oikean ja riittävän kuvan tulkinnan lähtökohtina tilintarkastajille ovat sekä kansainvälinen käytäntö että suomalainen doktriini. Koska kirjanpitolain uudistukset ovat vahvasti pohjautuneet EY-direktiiveille, on tilinpäätöstä koskeva 4 direktiivi ensisijainen tulkinnan lähtökohta. Suomalaisen tulkinnan perustana on hyvä kirjanpito tapa. Sen taustalla ovat kirjanpitolaki ja -asetus sekä muut kirjanpitoa ja tilinpäätöstä säätelevät lait ja määräykset, kirjanpidon yleiset periaatteet, kirjanpitolautakunnan ohjeet ja lausunnot, tilintarkastajien ja muiden laskentatoimen ammattihenkilöiden järjestöjen sekä Helsingin Arvopaperipörssin ohjeet ja suositukset. (Tolvanen 1998, 101–102.)

⁹ Tilintarkastussuosituksessa 320 olennaisuus määritellään seuraavasti: tieto on olennainen, jos sen esittäminen tai totuudenvastainen esittäminen saattaa vaikuttaa tilinpäätösinformaation perusteella tehtäviin taloudellisiin päätöksiin. Olennaisuudessa on pikemminkin kysymys kynnyksestä tai rajasta kuin tiedon hyödyllisyyttä koskevasta laatuvaatimuksesta. (KHT-yhdistys 2008c, 425.)

Koska hyvä kirjanpito on määritelty oikean ja riittävän kuvan yläkäsitteeksi, voidaan hyvän kirjanpitotavan lähteitä pitää siten myös oikean ja riittävän kuvan lähteinä. Täten oikean ja riittävän kuvan on tulkittu tarkoittavan myös sitä, että tilinpäätöstiedot perustuvat hyvän kirjanpitotavan mukaiseen kirjanpitoon ja muuhun todennettavaan aineistoon ja että tiedot täyttävät tilinpäätösnormiston sille asettamat vaatimukset. Oikean ja riittävän kuvan sisältöön vaikuttaa kulloinkin voimassa olevien säännösten lisäksi vahvasti myös senhetkinen käytäntö. (Tolvanen 1998, 102.)

Tilintarkastaja kohtaa työssään eettisiä ongelmia, jotka voidaan jakaa tulevaisuuden epävarmuudesta ja tilintarkastuksen sosiaalisista aspekteista johtuviin eettisiin ongelmiin. Tulevaisuuden epävarmuus kiteytyy tilinpäätöksessä esitettyjen arvostus- ja jaksotuserien tarkastamiseen. Koska nämä ovat suurelta osin kirjanpitovelvollisen subjektiivisia harkintoja eikä absoluuttista totuutta ole useinkaan olemassa, joutuu tilintarkastaja niihin lähes aina jossain määrin luottamaan. (Tolvanen 1998, 103.)

Sosiaalinen konteksti aiheuttaa eettisiä ongelmia odotuskuilun, velvollisuuskonfliktin ja tilintarkastajien sosiaalisten suhteiden vuoksi. Odotuskuilu tarkoittaa sitä, että tilintarkastukseen kohdistetut odotukset ovat suuremmat kuin ammattikunnan kyvyt ja mahdollisuudet vastata niihin. Velvollisuuskonflikti tarkoittaa tilannetta, jossa tilintarkastajaan kohdistuu vähintään kaksi velvoitetta, jotka ovat keskenään ristiriidassa, eikä niitä kaikkia voi siten täyttää. Tilintarkastajien sosiaaliset suhteet viittaavat tilintarkastajien ja tarkastettavan yrityksen sidosryhmien välisiin suhteisiin: nämä sidosryhmät luottavat tilintarkastukseen ja sen tuottamaan informaatioon, minkä vuoksi tilintarkastajat ovat vastuussa toiminnastaan tälle laajalle ryhmälle. Tämän vastuun täyttämistä hankaloittavat eri sidosryhmien erilaiset odotukset ja tarpeet. (Tolvanen 1998, 100, 103.)

Rahoituslaskelmaa tarkastettaessa ei tilintarkastaja kohtaa tulevaisuuden epävarmuudesta aiheutuvia eettisiä ongelmia, sillä kaikki harkinnanvaraiset arvostukset ja jaksotukset on rahoituslaskelmalla eliminoitu. Sen sijaan sosiaalinen konteksti voi aiheuttaa eettisiä ongelmia. Tilinpäätöksen laatijat voivat esim. pyrkiä esittämään maksetut korot rahoituksen rahavirrassa sillä perusteella, ettei vierasta pääomaa ole hankittu liiketoimintaa varten. Menettelyn seurauksena yrityksen tärkeänä pidetty liiketoiminnan rahavirta paranee huomattavasti verrattuna yrityksiin, jotka noudattavat ensisijaista ohjetta esittäen maksetut korot liiketoiminnan rahavirrassa. Tätä ei voisi pitää tilinpäätöksen lukijoiden

edun mukaisena, sillä se huonontaa eri yritysten vertailukelpoisuutta ja voi antaa kokeuttomalle tilinpäätöksen lukijalle harhaanjohtavan kuvan yrityksen rahoitusasemasta.

TTL 15 §:n mukaan tilintarkastajan on annettava kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä sen kohteena oleva tilinpäätös sekä ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstöä tilinpäätöksen laatimiseksi on noudatettu. Tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto siitä,

- antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännöstön mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja
- ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia.

Koska oikean ja riittävän kuvan lähteinä ovat hyvä kirjanpito tapa ja kirjanpitokäytäntöä ohjaavat periaatteet, tulisi tilintarkastusta ja sille asetettuja vaatimuksia tarkastella näiden pohjalta. Oikea ja riittävä kuva -käsite tosin asettaisi tilintarkastukselle hyvin suuret vaatimukset, sillä käsite ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä ja siihen liittyy paljon harkinnanvaraisia seikkoja. Näiden harkinnanvaraisten seikkojen rajaamiseksi tilintarkastajan lausunto oikeista ja riittävästä tiedoista rajataan tilintarkastuslain mukaan niihin tietoihin, joita noudatettu tilinpäätössäännöstö edellyttää. Näin tilintarkastajan lausunto liittyy tilintarkastuslain ja käytetyn tilinpäätössäännöstön yhteen, minkä vuoksi tilinpäätössäännöstön kehittyminen vaikuttaa myös tilintarkastuksen sisällön muotoutumiseen. (Tolvanen 1998, 104.)

Lausuntoa antaessaan tilintarkastajan on arvioitava tilinpäätöstietoja kokonaisuudessaan myös tilinpäätöksen lukijan kannalta. Tilintarkastaja ei voi kuitenkaan edellyttää, että tilinpäätöksen tulisi sisältää tietoja, joita tilinpäätöksen laatimiseen sovellettavien lakien, säännösten ja määräysten mukaan ei velvoiteta antamaan. Toisaalta tilintarkastajan tulee edellyttää, että tilinpäätös sisältää KPL 3:2.1 yleisluontoisen toisen lauseen edellyttämät lisätiedot, jolloin kyse on annetun – sinänsä säännösten mukaisen – informaation riittävydestä. (KHT-yhdistys 2008b, 31.)

Tilintarkastajan tulee suorittaa tilintarkastus hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Tämä vaatimus pitää sisällään sen, että tilintarkastuksen suorittamisessa tulee noudattaa ISA-

standardeja¹⁰ (Suomessa tilintarkastusstandardeja tai -suosituksia). Tilintarkastusstandardin 2 (uudistettu) mukaan tilintarkastajan tulee suorittaa tilintarkastus ammatillisella skeptisyydellä tiedostaen, että voi olla olemassa seikkoja, joiden seurauksena tilinpäätös on olennaisesti virheellinen tai puutteellinen. (KHT-yhdistys 2008c, 222–223.)

TTL 15 §:n mukaan tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvetäjä on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan, tai rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Tilintarkoitus voidaan nähdä jatkona sille yhteisön antamalle taloudelliselle informaatiolle, jonka perustana kirjanpito ja tilinpäätös ovat. Tilinpäätöksen laatiminen ja tilintarkastus vaikuttavat vastavuoroisesti toisiinsa. Näin kirjanpitonormiston ja tilintarkastusinstituution kehittyminen voidaan nähdä osana taloudellista informaatiota koskevan kokonaisuuden evoluutiota. (Tolvanen 1998, 104.)

Kansainvälisenä perspektiivinä mainittakoon, että Maslenin (2006) mukaan tilintarkastuksen tarkoitus Isossa-Britanniassa on antaa osakkeenomistajille puolueeton mielipide tilinpäätöksen totuudenmukaisuudesta, lainmukaisuudesta sekä raportoida osakkeenomistajille myös muista asioista, kuten siitä, jos kirjanpitoa ei ole säilytetty tarkastajan mielestä asiaan kuuluvalla tavalla. Pikemminkin kuin tuottaa uutta informaatiota, tilintarkastuksen funktiona on antaa uskottavuutta yritysten laatimille tilinpäätöksille (Cosserat 2000, 37).

Edellä mainittuja määritelmiä tilintarkastuksen tarkoituksesta voidaan toisaalta pitää liian kapea-alaisina sen vuoksi, että ne rajaavat tilintarkastuksen tilinpäätöksen tarkastukseen. Myös toiminnan tarkastus ja normien noudattamisen tarkastus ovat nykyisin tärkeitä. Hayes, Dassen, Schilder ja Wallage (2005) pitävätkin parempana tilintarkastuksen määritelmänä American Accounting Associationin (1971, 2) esittämää määritelmää, jonka mukaan tilintarkastus on taloudellisia tapahtumia ja toimenpiteitä koskevien väittämien systemaattinen ja objektiivinen hankinta- ja arviointiprosessi, jonka tarkoi-

¹⁰ Kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFACin (International Federation of Accountants) antamat tilintarkastusstandardit, jotka ovat toimineet myös KHT-yhdistyksen antamien jäseniään sitovien hyvää tilintarkastus- ja tilintarkastajatapaa koskevien standardien lähtökohtana (KHT-yhdistys 2008c, 5).

tuksena on saavuttaa haluttu vastaavuustaso näiden väittämien ja määriteltyjen kriteerien välille sekä viestiä tulokset niistä kiinnostuneille tahoille. (Näsi 2009, 20–21.)

Rahoituslaskelman tarkastuksen tarkoitus. Rahoituslaskelman tarkastuksessa on varmistettava laskentatekninen oikeellisuus. Tämän lisäksi tarkastajan on pidettävä mielessä ne tavoitteet, jotka rahoituslaskelmalle on annettu. Näitä tavoitteita ovat mm.

- näyttää tulorahoituksen määrä ja riittävyys,
- kertoa voitonjakona tapahtuneista maksuista,
- informoida investointien määristä ja rahoitusrakenteesta sekä
- auttaa tilinpäätöksen lukijoita ennakoimaan yrityksen tulevia rahavirtoja. (Riistama 1999, 225.)

Rahoituslaskelmaa tarkastettaessa on perusteltua pitää kiinni KILA:n yleisohjeen mukaisten tavoitteiden saavuttamisesta. Yksityiskohdissa huomiota voidaan kiinnittää mm. siihen, onko investointimaksuissa otettu huomioon ostoveloissa tai suoritetuissa ennakossa olevat olennaiset erät. On kuitenkin huomattava, ettei ulkopuolisen tarkastelijan edellytetä pystyvän muun tilinpäätöksen perusteella rekonstruoimaan rahoituslaskelmaa. (Riistama 1999, 226.)

Konsernin rahoituslaskelman tarkastuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota rahoituslaskelman oikeaan johtamiseen konsernituloslaskelmasta ja konsernitaseesta. Ulkopuolisen tilinpäätöksen tarkastelijan ei tarvitse kyetä johtamaan konsernin rahoituslaskelmaa pelkästään julkistettujen konsernituloslaskelman ja konsernitaseen luvuista. (Riistama 1999, 245.)

2.3.3 Miksi tilintarkastajien tulee ja kannattaa paneutua rahoituslaskelmaan?

Millsin ja Yamamuran (1998) mukaan monet tilintarkastajat käyttävät vähemmän aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen kuin tuloslaskelman ja taseen läpikäymiseen, vaikka näin ei pitäisi olla. He argumentoivat, että rahavirtatunnusluvut ovat luotettavampia likviditeetin osoittajia kuin taseen ja tuloslaskelman perusteella lasketut tunnusluvut kuten quick ratio ja current ratio. Tilintarkastajat voivat käyttää rahavirtatunnuslukujen informaatiota havaitakseen mahdollisia ongelmakohtia.

Gul ja Tsui (1997) tutkivat empiirisesti vapaan kassavirran ja tilintarkastuspalkkioiden välistä riippuvuutta aineistonaan 46 Big 6 -tilintarkastusyhteisön tarkastamaa Hong Kongissa listattua yritystä vuonna 1993. Tutkimuksen lähtökohtana oli Jensenin (1986, 328) aikaisempi teoria, jonka mukaan managerit yrityksissä, joilla on suuri vapaa kassavirta mutta pienet kasvumahdollisuudet, ryhtyvät usein omistajien kannalta riskialttiisiin toimiin. Gul ja Tsui (1997) havaitsivat tilastollisesti merkitsevän positiivisen riippuvuuden vapaan kassavirran ja tilintarkastuspalkkioiden välille, mikä noudatti Jensenin (1986) teoriaa – eli toisin sanoen tilintarkastajat käyttävät enemmän aikaa sellaisten yritysten tarkastamiseen, joissa managereilla on käytössään paljon vapaata kassavirtaa mutta pienet kasvumahdollisuudet. Täten paneutumalla rahoituslaskelmaan tilintarkastajat saavat käsityksen managereiden käytössä olevasta vapaasta kassavirrasta sekä siitä, miten managerit ovat sitä tilikauden aikana käyttäneet.

Siegelin (2006, 38) mukaan Yhdysvalloissa tapahtuneiden kirjanpitoskandaalien jälkeen tilinpäätöksen lukijat ovat alkaneet kiinnittämään entistä enemmän huomiota rahavirtaperusteisiin lukuihin menettäessään luottamustaan tuloslaskelmainformaatioon. Tuloinformaation seuraajaksi ensisijaiseksi sijoittajien kiinnostuksen kohteeksi on noussut liiketoiminnan rahavirta (Rosen 2007; Siegel 2006). Tilintarkastajien työn tavoitteet määrittyvät tilintarkastajien ja tilinpäätöksen lukijoiden jatkuvan vuoropuhelun tuloksena, joten tilintarkastajien tulee kuulla tilinpäätöksen lukijoiden tarpeita voidakseen vastata työtään koskeviin odotuksiin (Riistama 1999, 23). Näin ollen, koska tilinpäätöksen lukijat käyttävät rahoituslaskelmaa entistä enemmän hyväksi taloudellisessa päätöksenteossään, tulisi tilintarkastajienkin kiinnittää siihen entistä enemmän huomiota – etenkin, koska myös rahoituslaskelmaluvut altistuvat manipulointirytyksille..

Koska rahoituslaskelma on osa virallista tilinpäätöstä, on tilintarkastajien se myös aina tarkastettava (Tilinpäätäjän tietopaketti 2008 2008, 99). Vaikka rahoituslaskelman sisältö- ja esittämistapa-vaatimukset ovat kirjanpitolaissa ja -asetuksessa varsin niukat, on tarkemmat laadintaohjeet annettu kirjanpitolautakunnan uudessa yleisohjeessa. Kirjanpitolautakunnan antamien yleisohjeiden on suomalaisessa tilinpäätöskäytännössä katsottu tulkitsevan KPL 1:3:ssa edellytettyä hyvää kirjanpitotapaa. (KHT-yhdistys 2007, 16.) Näin ollen tilintarkastajien tulisi pääsääntöisesti varmistua siitä, että rahoituslaskelma on laadittu KILA:n yleisohjeen mukaisesti.

2.4 Teoreettisen viitekehysten yhteenveto ja testattavat hypoteesit

Palautetaan mieleen johdantoluvussa 1.2 esitetty tutkielman punainen lanka:

1. tilinpäätöksen tarkoitus on antaa tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä informaatiota,
2. tilinpäätöksen lukijat kokevat rahoituslaskelman antaman rahavirtainformaation hyödylliseksi,
3. tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan tilinpäätösinformaation – mukaan lukien rahoituslaskelman – oikeellisuuden,
4. mutta silti on olemassa tekijöitä, joiden vuoksi tilintarkastettu rahoituslaskelma ei välttämättä kuvaa todellisia rahavirtoja eikä näin ollen vastaa tilinpäätöksen lukijoiden odotuksia.

Teoriaosuudessa käytiin läpi kohdat 1–3 sekä myös sivuttiin kohdan 4 asioita. Seuraavaksi tehdään yllämainitun punaisen langan mukainen teoreettinen viitekehys kolmesta ensimmäisestä kohdasta sekä luodaan hypoteesit empiria-osuutta varten kohdan 4 täydentämiseksi. Kohta 4 tullaan käymään läpi tutkielman johtopäätöksissä luvussa 6.1.

1. Tilinpäätöksen tarkoitus on antaa tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä informaatiota. Tilinpäätöksen tavoite on kirjoitettu eksplisiittisesti auki monissa kansainvälisissä tilinpäätösstandardien käsitteellisissä viitekehyksissä (conceptual framework). Australian Accounting Research Foundationin (1990) mukaan tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa tilinpäätöksen lukijoille informaatiota, joka on hyödyllistä rajallisten resurssien kohdentamista koskevien päätösten tekemiselle ja arvioinnille. Financial Accounting Standards Boardin (2008a) mukaan tilinpäätöksen tulisi tuottaa informaatiota, joka on tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä heidän tehdessä rationaalisia investointi-, luotto- ja vastaavia päätöksiä. Vastaavasti International Accounting Standards Boardin (2008b) mukaan tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa sellaista informaatiota raportoivan yksikön tuloksellisuudesta sekä taloudellisesta tilasta ja sen muutoksista, joka on hyödyllistä tilinpäätöksen lukijoille heidän tehdessä taloudellisia päätöksiä.

Suomeen Euroopan yhteisön 4 direktiivin kautta rantautuneen ”true and fair” -periaatteen mukaisesti yritykset ovat velvoitettuja antamaan oikeat ja riittävät tiedot yrityksen taloudellisesta tuloksesta ja asemasta. Tilinpäätöksen päätarkoitus on antaa tilinpäätöksen lukijoille tarpeellinen määrä informaatiota heidän omaa päätöksentekoa ja

johtopäätöksiä varten. (Helenius 1993; Määttä 2000, 35; Riistama 1996a; Tolvanen 1998, 7, 17, 101.) Erityisesti listayhtiöiden tilinpäätösten keskeinen tehtävä on olennaisen ja riittävän tiedon antaminen sijoittajille (KHT-yhdistys 2008a, 157).

Tilinpäätökset laaditaan laajalle lukijakunnalle. Australian Accounting Research Foundation (1990) mainitsee sijoittajat ja velkojat tärkeimmiksi tilinpäätösten kohderyhmäksi. Financial Accounting Standards Board (2008a) mainitsee kohderyhmäksi nykyiset ja potentiaaliset sijoittajat ja velkojat sekä muut tilinpäätöksen lukijat. International Accounting Standards Boardin mukaan tilinpäätöksen lukijoihin kuuluvat nykyiset ja potentiaaliset sijoittajat, henkilöstö, lainanantajat, tavarantoimittajat ja muut velkojat, asiakkaat, julkinen valta eri elimineen sekä suuri yleisö (IASC Foundation 2008, 47). Suomalaisessa kirjallisuudessa (ks. esim. Helenius 1993; Määttä 2000; Riistama 1996a) mainitaan kohderyhmäksi osakkeenomistajat ja muut yrityksen sidosryhmät.

Mikä tieto on sitten tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä? Financial Accounting Standards Boardin (2008a) mukaan tilinpäätöksen tulisi tuottaa informaatiota auttaakseen tilinpäätöksen lukijaa arvioimaan yrityksen tulevien rahavirtojen määrää, ajoitusta ja epävarmuutta. IASB:n ja FASB:n (2008b, 13–14) yhteishankkeen mukaan informaatio tulisi esittää tilinpäätöksissä sellaisessa muodossa, että se on hyödyllistä yrityksen tulevien rahavirtojen ennakkoinnille, ja että se auttaa tilinpäätöksen lukijaa arvioimaan yrityksen likviditeettiä ja taloudellista joustavuutta.

Tilinpäätösinformaation laadullisiin vaatimuksiin kuuluu informaation vertailtavuus. Informaation vertailtavuudella tarkoitetaan sitä, että yrityksen eri tilinpäätökset ovat vertailukelpoisia keskenään. Lisäksi tilinpäätösinformaation eri yritysten välillä tulee olla vertailukelpoista. (Araşjärvi ym. 1995, 45–47.) Näin ollen tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa informaatiota, joka on vertailukelpoista muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa, ja jonka avulla tilinpäätöksen lukijat pystyvät ennakoimaan yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioimaan yrityksen likviditeettiä.

2. Tilinpäätöksen lukijat kokevat rahoituslaskelman antaman rahavirtainformaation hyödylliseksi. Tilinpäätöksen lukijat pystyvät rahavirtainformaation avulla kehittämään malleja eri yhteisöjen tulevien rahavirtojen nykyarvon arvioimiseen ja vertailuun. Se myös parantaa eri yhteisöjen toiminnan tulosta koskevan raportoinnin vertailukelpoi-

suutta, sillä se eliminoi samojen liiketoimien ja muiden tapahtumien erilaisen kirjanpito-käsittelyn vaikutukset. (IASC Foundation 2008, 264.)

Rahoituslaskelma on käyttökelpoinen yritysten välisessä vertailussa, koska laskelmassa eliminoidaan erilaisten arvostus- ja jaksotusratkaisujen vaikutus. Rahoituslaskelman avulla tilinpäätöksen lukija voi arvioida yrityksen taloudellisen tilanteen, erityisesti rahoitusaseman ja rahoitusrakenteen, muutoksia. Sen informaatiota käytetään usein ennakkoitaessa yrityksen tulevia rahavirtoja. (Kirjanpitolautakunta 2007, 5.)

Rahoituslaskelman hyödyllisyys tilinpäätöksen lukijoille on havaittu useissa empiirisisissä tutkimuksissa ympäri maailmaa. Tämän totesi mm. Yap (1997), jonka mukaan perinteisessä suoriteperusteisessa tilinpäätösinformaatiossa on puutteita (mm. erilaisten jaksotuskäytäntöjen aiheuttama eri tilinpäätösten vertailukelvottomuus), joihin rahoituslaskelma tarjoaa korjaavan näkökulman. McEnroen (1989) ja Dayn (1986) kyselytutkimuksissa suurin osa vastaajista piti rahoituslaskelman antamaa informaatiota hyödyllisenä. Frino ja Jones (2005) huomasivat, että sijoittajat ovat merkittävästi yksimielisempiä sellaisten yritysten markkina-arvoista, jotka laativat rahoituslaskelman. Tämä viittaa siihen, että rahoituslaskelma antaa sellaista relevanttia informaatiota, jota ei muualta tilinpäätöksestä ole saatavilla – vastaavat tulokset ilmenivät myös Chengin, Liun ja Schaeferin (1997) sekä Livnatin ja Zarowin (1990) aiemmista tutkimuksista. Rahoituslaskelman relevanttiuden voidaan toisaalta katsoa ilmenevän mm. Kinnusen (1999), Bahnson ym. (1996) ja Bowen ym. (1986) tutkimuksissa havaittuna rahoituslaskelman ja muun tilinpäätöksen perusteella estimoitujen rahavirtojen epäkorrelaationa, mikä siis viittaa siihen, että rahoituslaskelma antaa sellaista informaatiota, jota ei ole estimoitavissa muun tilinpäätöksen perusteella.

Yksi tilinpäätöksen tärkeimmistä tavoitteista on antaa sen lukijalle hyödyllistä tietoa yrityksen tulevien rahavirtojen ennakoimiseen (näin mm. FASB). Monissa tutkimuksissa (mm. Orpurt & Zang 2009; Lorek & Willinger 2009; Farshadhar, Ng & Brimble 2008; Yap 1997) on havaittu rahoituslaskelmaan pohjautuvat ennustemallit muita paremmiksi. Rahoituslaskelma on lisäksi havaittu suoriteperusteista informaatiota paremmaksi lähteeksi arvioitaessa yrityksen vakavaraisuutta ja maksukykyä mm. Sharman ja Iselinin (2003) tutkimuksessa. Samoin Mills ja Yamamura (1998) pitävät rahavirtatunnuslukuja luotettavampina likviditeetin osoittajina kuin perinteisiä quick ratio ja current ratio -tunnuslukuja.

Näin ollen rahoituslaskelma pitää sisällään muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa vertailukelpoista informaatiota, joka on erityisen hyödyllistä tilinpäätöksen lukijoille heidän ennakkoidessa yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioidessa yrityksen vakavaraisuutta ja likviditeettiä. Vaikka rahoituslaskelman ominaisuuksia arvostetaan tilinpäätöksen lukijoiden keskuudessa, viime vuosikymmenien tutkimuksissa (mm. Yap 1997; Epstein & Pava 1992) on tasetta ja tuloslaskelmaa pidetty tilinpäätöksen tärkeimpinä osina. Viime aikoina on havaittu, että rahoituslaskelmaa luetaan entistä enemmän ja että sen merkitys tilinpäätöksissä on kasvanut (näin esim. Virtanen 2002). Yksi syy tähän on Yhdysvalloissa vuosituhaten alussa tapahtuneet kirjanpitoskandaalit, joiden seurauksena sijoittajat alkoivat menettää luottamustaan tuloslaskelmainformaatioon (Rosen 2007; Siegel 2006). Toinen ajankohtainen syy on 2008 realisoitunut kansainvälinen talouskriisi, jonka seurauksena rahavirtaluvut kiinnostavat tilinpäätöksen lukijoita aikaisempaa enemmän (näin mm. McCarthy 2009). Tämän vuoksi on tärkeää, että rahoituslaskelman oikeellisuus tulee tarkastetuksi tilintarkastuksen yhteydessä.

3. Tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan tilinpäätösinformaation – mukaan lukien rahoituslaskelman – oikeellisuuden. Jotta tilinpäätösinformaatio olisi käyttökelpoista tilinpäätöksen lukijoiden päätöksenteolle, sen on oltava relevanttia ja luotettavaa. Tilinpäätöksen lukijat kääntyvät tilintarkastuskertomuksen puoleen varmistuakseen, että edellä mainitut kaksi kriteeriä täyttyvät. (Cossierat 2000, 39.)

Tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan raportoidun tilinpäätösinformaation oikeellisuuden, sillä heillä itsellään ei useinkaan ole siihen mahdollisuutta. Ensinnäkin tilinpäätösinformaatio on lähtökohtaisesti monimutkaista, joten sen tarkastaminen vaatii ammattitaitoa. Toiseksi tässä globaalissa taloudessa kirjanpitoaineisto sijaitsee useinkin niin etäällä, ettei yksittäisen tilinpäätöksen lukijan olisi taloudellisesti järkevää lähteä sitä tarkastamaan – eikä hänellä tähän usein olisi oikeuttakaan. Tilinpäätös on sijoittajille kuitenkin tärkeä ja usein ainoa informaation lähde heidän taloudellisen päätöksentekonsa tueksi. Ottaen vielä huomioon, että tilinpäätöksen lukijoiden ja laatijoiden välillä voi olla huomattavia intressiristiriitoja, tarvitaan ulkopuolinen tilintarkastaja varmistamaan tilinpäätöksen puolueettomuus ja oikeellisuus.

Rahoituslaskelma tulisi tarkastaa samalla intensiteetillä kuin muutkin tilinpäätöksen osat, sillä sitä voidaan manipuloida niin laillisin ja kuin laittomin keinoin. Lailliset ma-

nipulaatiokeinot perustuvat laskelman maksuperusteisuudesta johtuvaan tulojen ja menojen kausaaliyhteyden puuttumiseen (mm. ostovelkojen maksujen viivästyttäminen) tai voimassa olevan ohjeistuksen sallimiin keinoihin (mm. hankittavan yrityksen nettokäytöpääoman hallinta ennen konsolidointia vain rahoituslaskelman kaunistelumielessä). Vaikka nämä keinot ovat sinänsä laillisia, tulisi tilintarkastajien huomioida KPL 3:2:n vaatimus siitä, että oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa. Laittomia keinoja ovat mm. liiketoiminnan rahavirran kasvataminen alun perin investointien rahavirrassa esitetyn tapahtuman myyntituloilla tai rahalaitoslainan seuraavan vuoden lyhennysosuudella.

Sen lisäksi, että rahoituslaskelmaa voidaan tietoisesti manipuloida, se on tilinpäätöksen lähtökohtaisesti virhealtein osa. Rosenin (2007) mukaan tämä johtuu laskelman tyypillisestä edestakaisesta laadintatavasta, jossa suoriteperusteisiksi muutetut alun perin rahavirtaiset tulos- ja tase-erät muutetaan takaisin maksuperusteisiksi. Virtasen (2002, 94–95) mukaan monet yritykset ovat vielä opettelemassa rahoituslaskelman laadintaa, eikä nykyisten laskentajärjestelmien avulla useinkaan voida seurata bruttoperusteisia saatuja ja suoritettuja maksuja. Näin ollen rahoituslaskelma joudutaan usein laatimaan manuaalisesti tuloslaskelmaa ja tasetta varten luokitellun informaation pohjalta. Näiden seikkojen vuoksi rahoituslaskelma on lähtökohtaisesti selvästi alttiimpi virheille kuin laskentajärjestelmästä automaattisesti tulostettavissa olevat tase ja tuloslaskelma.

Testattavat hypoteesit. Jotta saisimme käsityksen siitä, kuinka tärkeänä suomalaiset KHT- ja HTM-tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa, sekä kuinka paljon aikaa he käyttävät sen tarkastamiseen, asetetaan seuraavat kaksi hypoteesia empiirisesti testattaviksi:

- tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana (luku 4.1), ja
- tilintarkastajat käyttävät rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa tilinpäätöksen eri osista (luku 4.2).

3 EMPIIRINEN AINEISTO

3.1 Aineiston keruu

Populaatio eli perusjoukko. Populaatio eli perusjoukko on kaikkien tilastoyksiköiden muodostama joukko (Manninen 2000, 4). Tämän tutkielman empiirinen aineisto kerättiin keskuskauppakamarin listoilla olevilta KHT- ja HTM-tilintarkastajilta, jotka muodostavat tämän tutkielman populaation. 25.5.2009 otetun listauksen mukaan KHT-tilintarkastajia oli 691 kpl (49 %) ja HTM-tilintarkastajia oli 733 kpl (51 %).

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on useita keinoja, joiden avulla voidaan pyrkiä minimoimaan empiirisen aineiston keruun kustannuksia tutkimuksen luotettavuuden siitä olennaisesti kärsimättä. Koska usein koko populaation tutkiminen on käytännössä joko mahdotonta tai kustannustehotonta, kvantitatiivisissa tutkimuksissa päädytään yleensä ottamaan satunnaisotos tutkittavasta kohderyhmästä. Otannan idea on se, että osa tutkittavista edustaa mahdollisimman kattavasti koko perusjoukkoa. Empiirisen aineiston ei kuitenkaan aina tarvitse olla satunnaisotos perusjoukosta. Tutkimusasetelma voi myös perustua esimerkiksi mahdollisimman erilaisten ryhmien vertailulle. Tällöin päädytään usein tutkittavien harkinnanvaraiseen valintaan. (Alkula ym. 1994, 43–44.)

Otoskoko ja otantamenetelmät. Otanta tarkoittaa havaintoyksiköiden poimimista perusjoukosta siten, että sattuma vaikuttaa siihen, mitkä yksiköt joutuvat otokseen, ja että jokaisen yksikön otokseen joutumisen nolaa suurempi todennäköisyys tunnetaan. Yksinkertaisessa satunnaisotannassa jokaisella yksiköllä on sama todennäköisyys tulla valituksi otokseen. Ositettu otanta tulee kysymykseen silloin, kun halutaan varmistua siitä, että otokseen tulee valittua erityyppisiä perusjoukon alkioita. Havainnot voidaan valita myös ei-satunnaisesti sillä tavalla, että pyritään saamaan perusjoukon ominaisuudet oikeassa suhteessa tarkasteltaviksi. Tällöin ei ole kyse otannasta, vaan harkinnanvaraisen näytteen poimimisesta. Näytteellä voidaan saada oikea kuva perusjoukosta, mutta tilastollinen päättely ei ole mahdollista. (Alkula ym. 1994, 106–107; Valli 2007, 113–114.)

Tässä tutkielmassa tavoiteotoskoko laskettiin siten, että kaikkien vastatessa kyselyyn laskettu tyypillinen prosenttiosuus olisi yleistettävissä populaatioon sellaisella 90 %:n luottamusvälillä, jossa virhemarginaali olisi 5 % yhteen suuntaan. Tilintarkastajat oletet-

tiin lähtökohtaisesti siinä määrin yksimielisiksi, että tyypillinen prosenttiosuus ajateltiin 75 prosentiksi. Näin ollen kirjoittamalla prosentuaalisen osuuden luottamusvälin kaavasta (kaava 1) virhemarginaali yhtä suureksi kuin viisi, ja ratkaisemalla siitä n , saatiin otoskooksi 205¹¹.

$$(1) \quad p \pm z_{\alpha/2} \underbrace{\sqrt{\frac{p(100-p)}{n}}}_{\text{virhemarginaali}}$$

jossa

p = otoksesta laskettu prosenttiosuus = 75.

$z_{\alpha/2}$ = luku, jolle standardoidun normaalijakauman kertymäfunktion arvo on $0,95 \approx 1,65$.

n = otoskoko.

Siihen, että vain osa tutkittavista edustaa koko joukkoa, sisältyy aina riski, jota kutsutaan otantariskiksi. Valituiksi tulleet saattavat olla poikkeuksellisia yksilöitä, eivätkä he tällöin edusta kattavasti perusjoukkoa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on kehitetty tilastotieteellisiä menetelmiä tämän otantariskin suuruuden arvioimiseksi. (Alkula ym. 1994, 44; Dillman 2007, 9.)

Otantariskiä pyrittiin minimoimaan muodostamalla otos mahdollisimman hyvin perusjoukkoa kuvaavaksi. Tutkielmassa suoritettiin ositettu otanta sen mukaan, miten KHT- ja HTM-tilintarkastajia esiintyy populaatiossa, eli kyseessä oli suhteellinen kiintiöinti (ks. esim. Manninen & Ylen 2000, 125). Näin ollen otokseen valittiin 99 (49 %) KHT-tilintarkastajaa ja 106 (51 %) HTM-tilintarkastajaa. Otanta populaation ositteista suoritettiin 28.5.2009 satunnaisotantana siten, että kunkin populaation ositteen alkiot numeroitiin juoksevasti, ja Microsoft Excelin satunnaislukugeneraattorilla luotiin 99 satunnaislukua väliltä 1–691 KHT-tilintarkastajia varten sekä 106 satunnaislukua väliltä 1–733 HTM-tilintarkastajia varten. Koska satunnaislukugeneraattori muodostaa satunnaisluvut perusjoukkoon palauttaen, sama luku tuli toisinaan luoduksi useammin kuin kerran. Päällekkäisyyksien eliminointien jälkeen otokseen oli valittuna 92 KHT-tilintarkastajaa ja 98 HTM-tilintarkastajaa.

Keskuskauppakamarin listoille ei ollut kerätty tilintarkastajien sähköpostiosoitteita. Ne pyrittiin hankkimaan internetistä Google-hakukoneen avulla käyttäen hyväksi henkilön

¹¹ Tämä otoskoko pitää sisällään oletuksen, että populaatio olisi ääretön. Koska tutkielman populaatio on äärellinen (1424), olisi oikaistu otoskoko $n' = n/(1+n/1424) = 180$ (näin esim. Manninen & Ylen 2000, 127). Mutta koska kyselytutkimuksissa on aina odotettavissa aineiston katoa, asetettiin otoskoko korkeammaksi.

nimeä, työnantajayritystä sekä asuinpaikkaa. Löydetyistä sähköpostiosoitteista karsittiin pois kaikki info-alkuiset, jotta voitaisiin paremmin varmistua siitä, että kyselyyn vastaisi vain oikea henkilö. Sähköpostiosoitteita löydettiin kahden päivän (28. ja 29.5.2009) aikana 79 KHT-tilintarkastajalta ja 61 HTM-tilintarkastajalta; näistä 140 henkilöstä muodostui se joukko, joka kutsuttiin täyttämään sähköinen kyselylomake (liite 5).

Sähköinen kyselylomake. Sähköinen kyselylomake toteutettiin E-lomake (versio 3) -ohjelmalla. Kyselylomake testattiin muutamalla koekäyttäjälle ennen tilintarkastajille lähettämistä. Kyselyn laatimisessa noudatettiin seuraavia Dillmanin (2007, 377–399) suosittamia periaatteita, joilla pyritään minimoimaan sähköisille kyselytutkimuksille tyypillisiä ongelmia:

- Kyselylomake aloitettiin motivoivalla vastaamisen helppoutta korostavalla tervetuloa-osuudella, jossa oli lyhyet ohjeet kyselyyn vastaamisesta.
- Vastaajille annettiin henkilökohtaiset käyttäjätunnukset ja salasanat, joiden avulla pyrittiin estämään ulkopuolisten pääsy kyselylomakkeelle.
- Ensimmäinen kysymys tehtiin aiheesta, joka ajateltiin useimpia vastaajia kiinnostavaksi. Kysymys muotoiltiin helposti vastattavaksi ja se pyrittiin saamaan näkyviin kokonaisuudessaan avautuvaan näyttöruutuun.
- Kysymykset esitettiin samankaltaisessa tutussa muodossa, jota paperisilla kyselylomakkeillakin käytetään.
- Värejä käytettiin säästeliäästi, jotta kirjoituksen ja taustan kontrasti säilytettiin, luettavuus taattiin, sivuilla liikkuminen oli loogista ja kysymysten mitta-asteikot eivät vääristyneet.
- Eroavaisuuksia kyselyn ulkonäössä, jotka aiheutuisivat eri näyttöasetuksista, käyttöjärjestelmistä, selaimista, ikkunoiden pienentämisestä ja tekstin sovittamisesta ruutuun pyrittiin välttämään.
- Vastaajalle annettiin kyselyn täyttämisen kannalta tarpeellisia ohjeita aina relevanteissa kohdissa.
- Alasvetovalikkoja käytettiin säästeliäästi, ja näkyväksi vaihtoehdoksi laitettiin ”valitse tästä” -maininta valmiin vastausvaihtoehdon sijaan.
- Vastaajia ei velvoitettu vastaamaan jokaiseen kysymykseen.
- Kyselylomake laadittiin yhdelle näyttöruudulle scrollaavaksi.
- Kaikki vastausvaihtoehdot mahdutettiin näkyviin yhdelle näyttöruudulle.
- Vastaajia informoitiin kyselyn etenemisestä.

- Avoimia kysymyksiä sekä kysymyksiä, joihin on mahdollista antaa monia vastausvaihtoehtoja, käytettiin harkiten.

Kyselytutkimuksissa huomioitavia muita seikkoja. Kyselytutkimuksia suorittaessa tulee otantariskin lisäksi huomioida muitakin virheellisyyksien aiheuttajia. Kattavuusongelma on kyse siitä, ettei se aineisto, josta otos poimitaan, ole kattava populaatiota ajatellen. Tällöin ei kaikilla populaation alkioilla olekaan yhtä suuri mahdollisuus tulla valituksi otantaan, ja tulosten yleistämiskelpoisuus koko perusjoukkoa koskevaksi vaarantuu. Mittausongelma syntyy silloin, kun vastaajien antamat vastaukset ovat epätarkkoja esimerkiksi kysymysten huonon muotoilun vuoksi. (Dillman 2007, 9–10.)

Tässä tutkielmassa kattavuusongelma rajoittuu ainoastaan siihen, ettei kaikkia KHT- ja HTM-tilintarkastajia olisi ollut listattuna keskuskauppakamarin verkkosivulle. Mittausongelmaa on pyritty minimoimaan esittämällä kysymykset mahdollisimman selkeästi, sekä rajaamalla vastausmahdollisuudet pääosin Likertin¹² viisiportaiseen mielipideasteikkoon, jossa keskimmäisenä vaihtoehtona on ”ei mielipidettä puolesta tai vastaan”. Vaikka vastausvaihtoehdot koodataan käyttäen arvoja 1, 2, 3, 4 ja 5, ei koodaus tarkoita, että vastausvaihtoehtojen ääripäät olisivat yhtä etäällä neutraalista, eikä vierekkäisten luokkien erojen suuruudesta tehdä mitään oletuksia (Grönroos 2003, 22).

Vastausprosentti ja aineiston kato. Kyselytutkimuksessa vastaamatta jättämistä kutsutaan aineiston kadoksi. Kadon suuruus eri tutkimuksissa vaihtelee huomattavasti ja voi pahimmillaan olla useita kymmeniä prosentteja. Katoa voi yrittää pienentää huomioimalla ihmisen käyttäytymisteorian mukaisen sosiaalisen kanssakäymisen (social exchange) lakeja: tutkittava punnitsee vastaamisesta aiheutuvia hyötyjä, kustannuksia ja luottamusta siitä, että pitkällä tähtäimellä vastaamisesta aiheutuvat hyödyt ylittävät siitä aiheutuneet kustannukset. Muita kadon määrää pienentäviä tekijöitä ovat mm. tutkijan vuorovaikutus tutkittavan kanssa ja aiheen mielenkiintoisuus tutkittavan kannalta. Kadon ennakointi on syytä ottaa huomioon otoskokoa määriteltäessä. (Alkula ym. 1994, 67, 109; Dillman 2007, 14.) Kadon minimoimiseksi kaikissa yhteydenotoissa vastaajiin pyrittiin painottamaan heille tulevia hyötyjä, vastaamisen helppoutta sekä kerrottiin siitä, mitä he saisivat vastaamiselle uhraamansa ajan vastineeksi. Kaikille vastaajille luvat-

¹² Asenteita mitataan usein Rensis Likertin (1932) kehittämällä asteikolla, joka järjestää vastaajat samanmielisyyden määrän mukaan. Likert-asteikon vastausvaihtoehdot ovat ”täysin samaa mieltä”, ”jokseenkin samaa mieltä”, ”jokseenkin eri mieltä” ja ”täysin eri mieltä”. Vastausvaihtoehtoihin voidaan lisätä muitakin vastausvaihtoehtoja. (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2007: ”Menetelmäopetuksen tietovaranto – WWW-sivusto.” <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/ominaisuudet.html#likert>>.)

tiin tutkielman tulokset käyttöönsä elektronisessa muodossa, sekä lisäksi vastaajien kesken arvottiin kirjapalkinto.

Kadon välttämiseksi on esitetty monia keinoja. Vastaaajiin kannattaa olla useasti yhteydessä: tiedottava sähköposti tulevasta kyselystä pari päivää aikaisemmin herättelee vastaajan mielenkiintoa, varsinaisen kyselyn saatekirje tulee jättää lyhyeksi, jotta vastaajat pääsevät käsiksi varsinaisiin kysymyksiin samalta näyttöruudulta ja muistutusyhteydenottoihin liitetään mukaan linkki kyselylomakkeeseen. Luottamuksen saamiseksi yhteydenotot sähköpostitse tulee toteuttaa niin, että vastaaja näkee vain oman sähköpostiosoitteensa. Personoidun yhteydenoton oletetaan lisäävän vastaajan kokemaa kyselyyn osallistumisen tärkeyttä. Vastaaajia kannattaa myös ohjeistaa vaihtoehtoisista vastaustavoista – kuten kyselylomakkeen tulostamisesta ja postitse palauttamisesta. (Dillman 2007, 367–369.)

Kohderyhmälle lähetettiin tiedote tulevasta kutsusta vastaamaan sähköiseen kyselyyn 29.5.2009; varsinainen kutsu ja linkki kyselylomakkeella lähetettiin 3.6.2009. Sähköpostiviestit ja kyselylomakkeen aloitus muotoiltiin ystävällisiksi ja vastaamiseen kannustaviksi, mutta kuitenkin mahdollisimman tiiviiksi ottamalla mukaan vain olennaiset asiat – näistä tärkeimpinä sähköisen vastaamisen ohjeet. Kohderyhmälle annettiin mahdollisuus vastata myös perinteisesti paperiversiona. Vastaajat eivät nähneet muiden vastaajien sähköpostiosoitteita.

Nettikyselyiden kadon pienentämiseksi on havaittu toimivaksi menetelmäksi myös ottamisen vastaaajiin yhteyden puhelimitse, jolloin kysely voidaan toteuttaa saman tien suullisesti. Tällöin kuitenkin voi vastausten vertailukelpoisuus vaarantua, sillä viimeisimmissä tutkimuksissa on havaittu, että vastaajat antavat keskimääräisesti positiivisempia vastauksia suullisesti kuin kirjallisesti. (Dillman 2007, 456–458.) Tämän vuoksi ei tilintarkastajiin otettu yhteyttä puhelimitse.

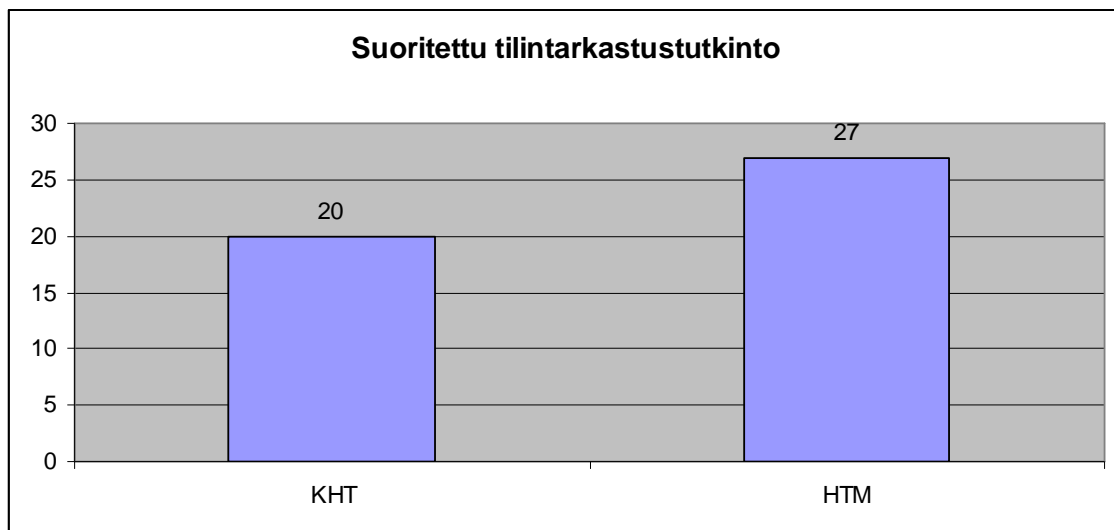
Nettikyselytutkimuksissa katoa voi aiheuttaa myös se, että vastaajat saattavat epäröidä sähköpostina tulleen kyselylomakelinkin klikkaamista mahdollisten virusten pelossa. Vastaajat voivat myös epäröidä tuntemattomaan e-mailiin vastaamista, sillä pelkäävät sen seurauksena joutuvansa lähettäjän roskapostilistalle. Toisinaan nettikyselytutkimusten vastausprosentti jääkin lähes olemattomaksi. (Dillman 2007, 449–450.) Tämän

vuoksi sähköpostiviestit lähetettiin Tampereen yliopiston sähköpostiosoitteesta, jonka toivottiin herättävän luottamusta viestien alkuperästä.

Vastaamatta jättäneisiin oltiin useamman kerran yhteydessä. Ensimmäinen muistutus lähetettiin 15.6.2009, toinen muistutus 7.7.2009 sekä viimeinen 11.8.2009, jolloin kohderyhmälle annettiin vielä viikko aikaa vastata kyselyyn. Näiden yhteydessä kerrattiin ohjeet vastaamisesta sekä annettiin linkki kyselylomakkeelle. Lähetetyt sähköpostiviestit eivät tavoittaneet keskimäärin 18 henkilöä virheellisen osoitteen tai poissaoloviestin vuoksi, joten voidaan olettaa, että mahdollisuus vastata kyselyyn oli 122 tilintarkastajalla. Kaiken kaikkiaan kyselyyn vastasi 47 tilintarkastajaa¹³, joten vastausprosentiksi muodostui lopulta 39 %.

3.2 Aineiston kuvaus

Kyselyyn vastasi 47 tilintarkastajaa. Heitä voidaan luokitella ensinnäkin suoritetun tilintarkastustutkinnon mukaan. Vastajista 20 (43 %) oli KHT-tutkinnon suorittaneita ja 27 (57 %) HTM-tutkinnon suorittaneita. Seuraavassa kuvioissa (kuvio 2) on esitetty tämä jakauma. Kuviossa esitetyt luvut kuvaavat luokkien frekvenssejä.

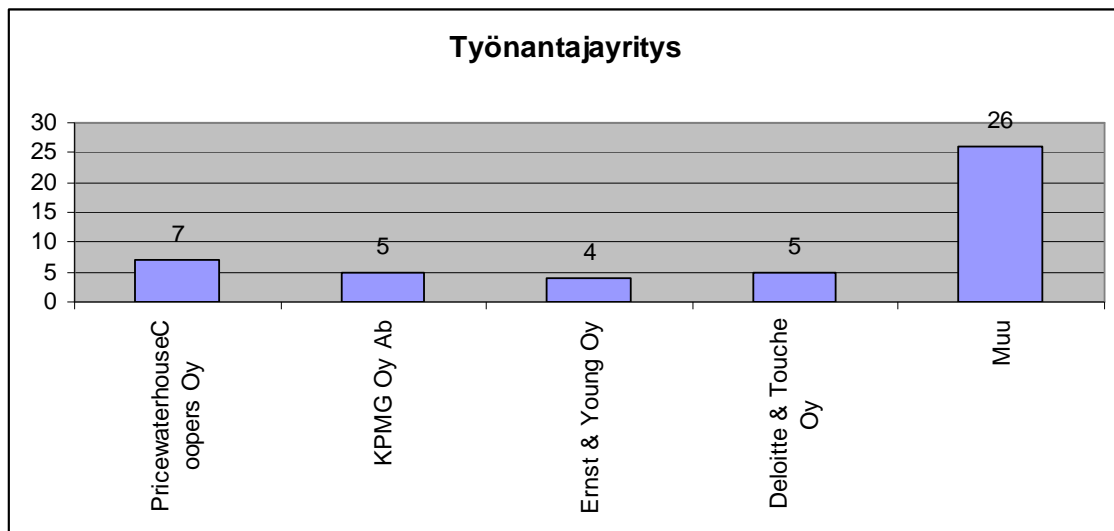

Kuvio 2. Suoritettu tilintarkastustutkinto

¹³ Näistä neljän henkilön vastaukset eliminoitiin tilinpäätöksen osien tärkeysjärjestystä koskevasta kysymyssarjasta (ks. luku 4.1), ja kahden henkilön vastaukset eliminoitiin tilinpäätöksen osien tarkastusaikojen koskevasta kysymyssarjasta (ks. luku 4.2). Syynä näihin oli virheelliset vastaukset: sama tilinpäätöksen osa oli valittu useammin kuin kerran.

Vaikka ositetussa otannassa käytettiin suhteellista kiintiöintiä, kadon vuoksi kyselyyn vastanneiden KHT- ja HTM-tilintarkastajien jakauma ei täysin noudata populaation jakaumaa. Suoritetun tilintarkastustutkimnon ajatellaan tässä tutkielmassa voivan vaikuttaa vastauksiin, ja sen vuoksi tuloksina esitetyt populaation harhattomat estimaatit lasketaan KHT- ja HTM-tilintarkastajaryhmien populaation mukaisina painotettuina keskiarvoina.

Vastaajia voidaan luokitella myös sen mukaan, työskentelevätkö he ns. Big Four -yrityksissä vai eivät. Heistä 21 (45 %) työskentelee Big Four -yrityksissä ja 26 (55 %) muissa kuin Big Four -yrityksissä. Seuraavassa kuviossa (kuvio 3) on esitetty vastaajat luokiteltuna työnantajayrityksen mukaan. Myös tämän kuvion luvut kuvaavat luokkien frekvenssejä.

Kuvio 3. Vastaajan työnantajayritys

Myöskään tämä jakauma ei täysin noudata populaation jakaumaa. Tämän sekä loppujen taustamuuttujien (sukupuoli, ikä ja työvuodet tilintarkastajana) ei kuitenkaan ajatella vaikuttavan vastauksiin. Kaikkia taustamuuttujia kuitenkin testataan selittävien tekijöiden löytämiseksi tärkeimpien tulosten osalta luvuissa 4.1 ja 4.2, ja perusteellinen katoanalyysi suoritetaan tulosten pohdinnan yhteydessä luvussa 5.3.

4 EMPIIRISET TULOKSET

Tässä tutkielmassa aineiston käsittely ja analyysi ovat tehty SPSS 16 sekä Microsoft Excel -ohjelmilla. Analyysiä on myös tehty manuaalisesti tilastotieteen kaavoja hyödyntäen.

4.1 Tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana

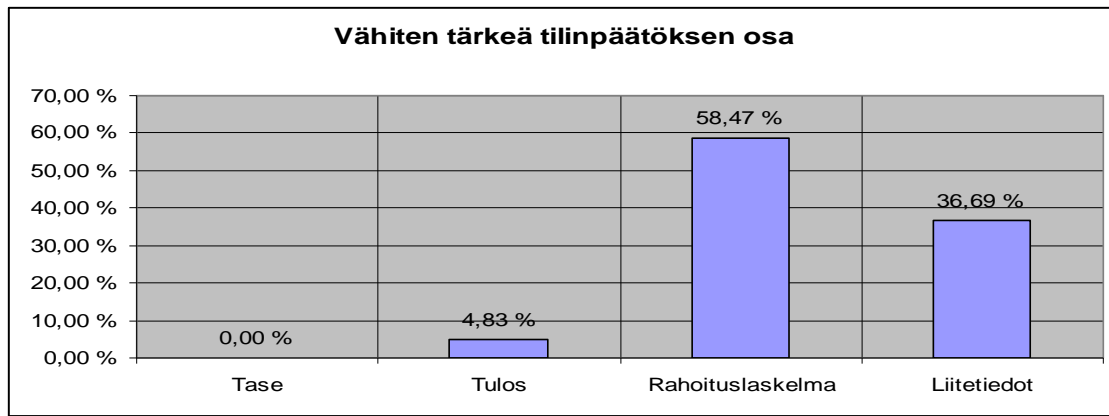
Tilintarkastajilta kysyttiin, mitä he pitävät vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana. Tuloksina saatiin, että selvä enemmistö (69,23 %) HTM-tilintarkastajista piti rahoituslaskelmaa vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana, kun taas KHT-tilintarkastajat eivät osanneet päättää rahoituslaskelman ja liitetietojen välillä. Seuraava taulukko (taulukko 1) kuvaa vastausten jakaumia.

Taulukko 1. Vähiten tärkeä tilinpäätöksen osa

Vähiten tärkeä tilinpäätöksen osa				Tase	Tulos	Rahoituslaskelma	Liitetiedot
n_{kht}	17	KHT		0,00 %	5,88 %	47,06 %	47,06 %
n_{htm}	26	HTM		0,00 %	3,85 %	69,23 %	26,92 %

Estimoitaessa koko KHT- ja HTM-tilintarkastajapopulaation mielipidettä vähiten tärkeästä tilinpäätöksen osasta saadaan populaation harhattomaksi estimaatiksi, että 58,47 % antaa tämän tittelin rahoituslaskelmalle¹⁴. Liitetiedot tulivat toiselle sijalle hieman yli kolmanneksen (36,69 %) kannatuksella. KHT- ja HTM-tilintarkastajat näyttäisivät pitävän tasetta ja tuloslaskelmaa selvästi tärkeimpinä tilinpäätöksen osina. Seuraava kuvio (kuvio 4) havainnollistaa estimoinnin tuloksia.

¹⁴ Populaation harhaton estimaatti saadaan ositteiden keskiarvojen painotettuna keskiarvona; esim. rahoituslaskelman kannatus kaavalla $47,06 \cdot 691/1424 + 69,23 \cdot 733/1424$

Kuvio 4. Vähiten tärkeä tilinpäätöksen osa

Testataan seuraavaksi, pitääkö enemmistö tilintarkastajista rahoituslaskelmaa tilastollisesti merkitsevästi tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana. Asetetaan hypoteesit:

H_0 : 50 % tilintarkastajista pitää rahoituslaskelmaa tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana.

H_1 : Yli 50 % tilintarkastajista pitää rahoituslaskelmaa tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana.

Jos H_0 on tosi, testisuure $Z = (58,47-50)/\sqrt{(50^2/43)}$ noudattaa normaalijakaumaa $N(0,1)^{15}$. Testisuureen Z arvoksi saadaan 1,11, joten pienin riskitaso, jolla H_0 voitaisiin hylätä, on 0,1335. Näin ollen ei voida tilastollisesti merkitsevästi sanoa, että enemmistö tilintarkastajista pitäisi rahoituslaskelmaa tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana.

Käännetään tarkasteluasema siten, että lasketaan kullekin tilinpäätöksen osalle keskiarvo asteikolla yhdestä neljään (1=tärkein tilinpäätöksen osa; 2=toiseksi tärkein tilinpäätöksen osa; 3=kolmanneksi tärkein tilinpäätöksen osa; 4=vähiten tärkeä tilinpäätöksen osa). Myös tällöin voidaan todeta, että KHT-tilintarkastajien mielestä rahoituslaskelma ja liitetiedot jakavat tittelin vähiten tärkeästä tilinpäätöksen osasta, kun taas HTM-tilintarkastajat antavat tämän sijan pelkästään rahoituslaskelmalle. Estimoitaessa koko KHT- ja HTM-tilintarkastajapopulaation mielipidettä jää rahoituslaskelma jumbosijalle. Seuraavaan taulukkoon (taulukko 2) on kerätty nämä tilinpäätöksen osien tärkeyttä kuvaavat keskiarvot.

¹⁵ Normaalijakaumaoletusta voidaan tässä tapauksessa käyttää, sillä otoskoko on yli 30 (Manninen & Ylen 2000, 75).

Taulukko 2. Tilinpäätöksen osien tärkeysjärjestys

Keskiarvot asteikolla 1-4 (1=tärkein...4=vähiten tärkeä)				
	Tase	Tulos	Rahoituslaskelma	Liitetiedot
KHT	1,35	1,83	3,41	3,41
HTM	1,42	1,77	3,62	3,19
Populaation estimaatti	1,39	1,80	3,52	3,30

Tarkastellaan yksisuuntaisella varianssianalyysillä (liite 6), onko havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja tilinpäätöksen osien saamien keskiarvosanojen välille. Tällöin saadaan tuloksina, että niin KHT- kuin HTM-tilintarkastajatkin pitävät rahoituslaskelmaa tilastollisesti erittäin merkitsevästi vähempiarvoisena tilinpäätöksen osana kuin tasetta ja tuloslaskelmaa. Sen sijaan rahoituslaskelman ja liitetietojen välillä ei ole havaittavissa vastaavaa tilastollisesti merkitsevää eroa. Rahoituslaskelmaa koskevat varianssianalyysin tulokset on kerätty seuraavaan taulukkoon (taulukko 3).

Taulukko 3. Tilinpäätöksen osien varianssianalyysi

(I) Tutkinto osa	Tilinpäätöksen (J) osa	Tilinpäätöksen osa	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
KHT	Rahoituslaskelma	Tase	2,059*	,221	,000	1,46	2,66
		Tuloslaskelma	1,588*	,221	,000	,99	2,19
		Liitetiedot	,000	,221	1,000	-,60	,60
HTM	Rahoituslaskelma	Tase	2,192*	,178	,000	1,71	2,67
		Tuloslaskelma	1,846*	,178	,000	1,37	2,33
		Liitetiedot	,423	,178	,116	-,06	,90

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Selittäviä tekijöitä taustamuuttujista. Tässä tutkielmassa etsittiin taustamuuttujista selittäviä tekijöitä sille, kuinka tärkeäksi vastaajat arvioivat rahoituslaskelman suhteessa muihin tilinpäätöksen osiin. Taustamuuttujina testattiin suoritettu tilintarkastustutkinto, sukupuoli, ikä, työvuodet tilintarkastajana ja se seikka, työskenteleekö vastaaja Big Four -yrityksessä vai ei. Näistä taustamuuttujista ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä selittäviä tekijöitä.

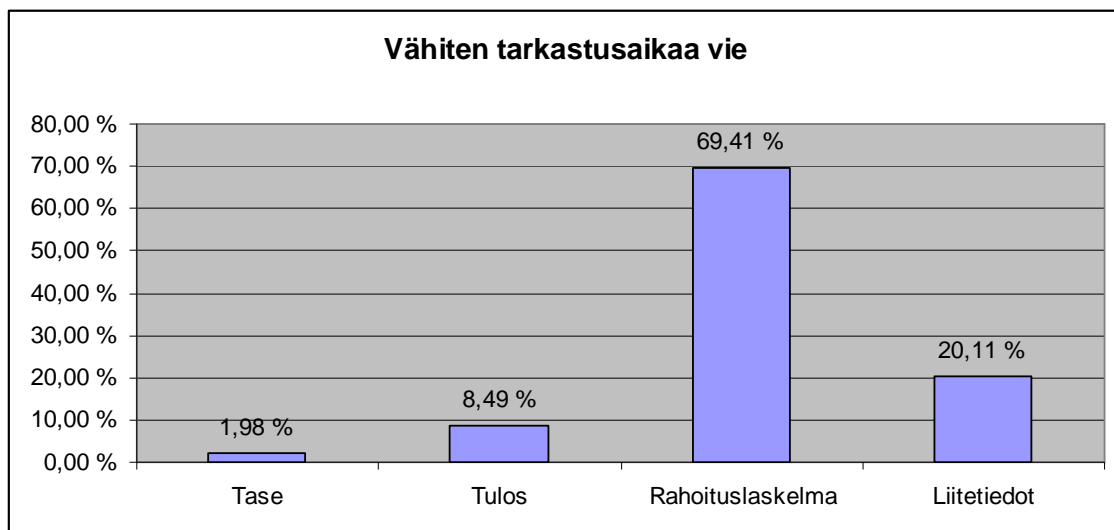
4.2 Tilintarkastajat käyttävät vähiten aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen

Tilintarkastajilta kysyttiin, minkä tilinpäätöksen osan tarkastamiseen he käyttävät vähiten aikaa. Tuloksina saatiin, että selvä enemmistö sekä KHT- että HTM-tilintarkastajista (73,68 % KHT-tilintarkastajista ja 65,38 % HTM-tilintarkastajista) käyttää vähiten aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen. Seuraava taulukko (taulukko 4) kuvaa vastausten jakaumia.

Taulukko 4. Tilinpäätöksen osa, jonka tarkastamiseen käytetään vähiten aikaa

Vähiten tarkastusaikaa käytän %			Tase	Tulos	Rahoituslaskelma	Liitetiedot
n _{kht}	19	KHT	0,00 %	5,26 %	73,68 %	21,05 %
n _{htm}	26	HTM	3,85 %	11,54 %	65,38 %	19,23 %

Estimoitaessa koko KHT- ja HTM-tilintarkastajapopulaation ajankäyttöä voidaan todeta, että selkeä enemmistö (69,41 %) käyttää vähiten aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen tilinpäätöksen eri osista. Noin 20 % näyttäisi käyttävän liitetietojen läpikäymiseen vähiten aikaa ja noin 10 % tuloslaskelman läpikäyntiin. Taseen tarkastamiseen näyttäisi uhraavan vähiten aikaa vain alle 2 % Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista. Seuraava kuvio (kuvio 5) havainnollistaa estimoinnin tulokset.

Kuvio 5. Tilinpäätöksen osa, jonka tarkastamiseen käytetään vähiten aikaa

Testataan seuraavaksi, käyttäkö enemmistö tilintarkastajista tilastollisesti merkitsevästi vähiten aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen. Asetetaan hypoteesit:

H_0 : 50 % tilintarkastajista käyttää rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa tilinpäätöksen osista.

H_1 : Yli 50 % tilintarkastajista käyttää rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa tilinpäätöksen osista.

Jos H_0 on tosi, testisuure $Z = (69,41-50)/\sqrt{(50^2/45)}$ noudattaa normaalijakaumaa $N(0,1)$. Testisuureen Z arvoksi saadaan 2,60, joten pienin riskitaso, jolla H_0 voitaisiin hylätä, on 0,0047. Näin ollen hylätään nollahypoteesi, ja todetaan tilastollisesti merkitsevästi, että enemmistö tilintarkastajista käyttää rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa tilinpäätöksen eri osista.

Selittäviä tekijöitä taustamuuttujista. Tutkielmassa lisäksi selvitettiin, vaikuttaako joku taustamuuttuja siihen, että tilintarkastaja käyttää rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa eri tilinpäätöksen osista. Taustamuuttujina testattiin suoritettu tilintarkastustutkimus, sukupuoli ja se seikka, työskenteleekö vastaaja Big Four -yrityksessä vai ei. Näistä taustamuuttujista ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä selittäviä tekijöitä.

4.3 Vertailutulokset 20 vuotta vanhaan tutkimukseen

McEnroe (1989) tutki yhdysvaltalaisen tilintarkastusyriyksen osakkaiden asenteita rahavirtainformaation eri muotoja ja ulottuvuuksia kohtaan. Tutkimuksen pohjalla oli Leen (1981a) aikaisemmin suorittama kyselytutkimus skotlantilaisten laskentatoimen henkilöiden näkemyksistä rahavirtainformaatiosta. Leen (1981a) tutkimuksesta ilmeni, että vastaajista 4 % katsoi, että suoriteperusteinen kirjanpito tulisi kokonaan korvata rahavirtaperusteisella kirjanpidolla ja 45 % katsoi, että rahavirtainformaatiota tulisi raportoida suoriteperusteisen kirjanpidon rinnalla. 41 % vastaajista taas oli eri mieltä, ja sanoivat, ettei rahavirtainformaatiolla voi korvata suoriteperusteista kirjanpitoa, eikä sitä tulisi raportoida ollenkaan.

McEnroe (1989) suoritti oman tutkimuksensa silloin hiljattain FASB:n julkaiseman rahoituslaskelmaa koskevan standardin no. 95 jälkimainingeissa. Vaikka laskentatoimen professuuri niihin aikoihin asti oli vähätelty rahavirtainformaation arvoa, hän uskoi saavansa Leetä myönteisemmän tutkimustuloksen rahavirtainformaatioasenteista ensin-

näkin FASB:n standardin ansiosta, ja toiseksi siksi, että hän kohdisti kyselyn tilintarkastusyriyten osakkaille, joiden pitkän kokemuksen laskentatoimen informaation parissa hän uskoi vaikuttavan myönteisesti rahavirtainformaatioon suhtautumiseen. Hän postitti kyselynsä 800 vastaajalle, joista 201 palautui kelvollisena.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 5) näytetään ne seitsemän väittämää, jotka esitettiin yhdysvaltalaisille tilintarkastusyriyten osakkaille McEnroen tutkimuksessa vuonna 1989 sekä suomalaisille KHT- ja HTM-tilintarkastajille tämän tutkielman osalta vuonna 2009. Taulukon prosenttiosuudet kuvaavat sitä osuutta vastaajista, joka oli samaa mieltä esitetyn väittämän kanssa¹⁶.

Taulukko 5. Vertailutulokset rahoituslaskelmaa koskeviin väittämiin

	Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajat 2009 (populaation harhaton estimaatti)	USA:laiset tilintarkastusyriyten osakkaat 1989
Prosenttiosuus vastaajista, joka on samaa mieltä esitetyn väittämän kanssa		
1. Rahoituslaskelma tulee jakaa liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin	85 %	71 %
2. Liiketoiminnan rahavirta tulee laatia suoran esittämistavan mukaisesti	54 %	44 %
3. Liiketoiminnan rahavirta on validi kannattavuuden mittari	46 %	52 %
4. Liiketoiminnan rahavirta on parempi kannattavuuden mittari kuin liikevoitto	29 %	8 %
5. Rahoituslaskelma tulee olla osa tilinpäätöstä	76 %	75 %
6. Rahavirtaennuste tulee olla osa tilinpäätöstä	18 %	16 %
7. Suoriteperusteinen kirjanpito tulisi korvata rahavirtapohjaisella kirjanpidolla	6 %	0 %

Vastaukset eri ryhmien välillä ovat samansuuntaisia. Selvä valtaosa vastaajista kannattaa rahoituslaskelman sisällyttämistä viralliseen tilinpäätökseen sekä rahoituslaskelman kolmijakoa liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin. Suoraa liiketoiminnan rahavirran esittämistapaa kannattaa suomalaisista vastaajista hieman yli puolet, kun taas yhdysvaltalaisista vastaajista hieman yli puolet oli epäsuoran esittämismuodon kannalla. Noin puolet vastaajista pitää liiketoiminnan rahavirtaa validina kannattavuuden mittarina, mutta valtaosan mielestä liikevoitto on parempi indikaattori kannattavuudesta. Vastaajien keskuudessa rahavirtaennusteen sisällyttäminen tilinpäätöksiin tai ko kirjanpidon muuttaminen maksuperusteiseksi ei juuri saa kannatusta.

¹⁶ Tässä tutkielmassa kerättiin vastaukset viisiportaisella Likertin asteikolla, kun McEnroen tutkimuksessa käytettiin seitsemänportaista asteikkoa. Näin ollen ”samaa mieltä” -luokka koostuu tämän tutkielman osalta vastausvaihtoehdoista ”täysin samaa mieltä” ja ”jokseenkin samaa mieltä”, kun McEnroen tutkimuksen osalta se koostuu vastausvaihtoehdoista ”very strongly agree”, ”strongly agree” ja ”agree”.

Tarkastellaan seuraavaksi, löytyykö tilastollisesti merkitseviä eroja ryhmien välille. Lasketaan kustakin väittämästä Z -testisuure kahden riippumattoman otoksen prosenttilukutestin (kaava 2) kaavalla. Laskennan tulokset on kerätty seuraavaan taulukkoon (taulukko 6):

$$(2) \quad Z = \frac{p_1 - p_2}{\sqrt{p^*(100 - p^*)(1/n + 1/m)}} \stackrel{\text{liikimain}}{\sim} N(0, 1), \quad \text{missä } p^* = \frac{np_1 + mp_2}{n + m}$$

jossa

p_1 = prosenttiosuus ensimmäisessä otoksessa.

p_2 = prosenttiosuus toisessa otoksessa.

n = ensimmäisen otoksen koko.

m = toisen otoksen koko.

Taulukko 6. Kahden populaation prosenttiosuustestin tulokset

Prosenttiosuus vastaajista, joka on samaa mieltä esitetyn väittämän kanssa	Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajat 2009 (populaation harhaton estimaatti) p_1	USA:laiset tilintarkastusyri-tysten osakkaat 1989 p_2	n	m	p^*	Z	kaksisuuntainen p -arvo liikimain (+=yli; -=alle)
1. Rahoituslaskelma tulee jakaa liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin	85	71	47	195	73,72	1,957	0,05+
2. Liiketoiminnan rahavirta tulee laatia suoran esittämistavan mukaisesti	54	44	47	185	46,01	1,216	0,22+
3. Liiketoiminnan rahavirta on validi kannattavuuden mittari	46	52	47	199	50,80	-0,773	0,44-
4. Liiketoiminnan rahavirta on parempi kannattavuuden mittari kuin liikevoitto	29	8	47	198	12,05	3,998	0,00
5. Rahoituslaskelma tulee olla osa tilinpäätöstä	76	75	47	200	75,14	0,105	0,91+
6. Rahavirtaennuste tulee olla osa tilinpäätöstä	18	16	47	199	16,36	0,312	0,76-
7. Suoriteperusteinen kirjanpito tulisi korvata rahavirtapohjaisella kirjanpidolla	6	0	47	199	1,15	3,484	0,00

Se osuus, joka pitää liiketoiminnan rahavirtaa liikevoittoa parempana kannattavuuden mittarina on tilastollisesti erittäin merkitsevästi suurempi suomalaisissa KHT- ja HTM-tilintarkastajissa kuin amerikkalaisissa tilintarkastusyri-tysten osakkaissa. Vastaavasti tilastollisesti erittäin merkitsevästi suurempi osuus suomalaisista KHT- ja HTM-tilintarkastajista on valmis korvaamaan suoriteperusteisen kirjanpidon rahavirtapohjaisella kirjanpidolla. Molemmissa tapauksissa jäävät nämä osuudet kuitenkin selvästi vähemmistöön. Tilastollisesti oireellinen ero on havaittavissa kannatuksessa rahoituslaskelman kolmijaosta. Ehkä odotetustikin rahoituslaskelman jako liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin on nostanut kannatustaan tämän käytännön vakiintuessa.

4.4 Muita tuloksia

Rahoituslaskelman merkityksen korostuminen tilinpäätöksissä. Tilintarkastajien mielihoidetta siitä, onko rahoituslaskelman merkitys tilinpäätöksissä kasvanut viime aikoina, tarkasteltiin kahdesta väittämästä koostuvalla summamuuttujalla. Väittämien taustalla olivat oletetut rahoituslaskelman merkitystä kasvattavat seikat: kansainvälinen talouskriisi ja KILA:n uudistettu yleisohje. Likertin viisiportaisella asteikolla (1=täysin samaa mieltä...5=täysin eri mieltä) summamuuttuja saa keskiarvon (populaation harhaton estimaatti) 2,47, mikä viittaa vastaajien olevan asiasta erimielisiä.

Summamuuttujan Cronbachin alfa¹⁷ saa arvon 0,625, mikä toisaalta viittaa siihen, etteivät väittämät kovin vahvasti korreloi keskenään. Tarkasteltaessa väittämiä erikseen, huomataankin, että valtaosa (populaation harhaton estimaatti 78 %) tilintarkastajista katsoo kansainvälisen talouskriisin nostaneen rahoituslaskelman merkitystä, kun taas KILA:n roolista vastaajat eivät ole yksimielisiä.

Kun vastaajat jaetaan vielä ryhmiin suoritetun tilintarkastustutkimuksen mukaan, havaitaan, että vain viidennes KHT-tilintarkastajista katsoo KILA:n uudistetun yleisohjeen korostaneen rahoituslaskelman merkitystä tilinpäätöksissä, kun vastaava osuus HTM-tilintarkastajista on 44 %. Puolet KHT-tilintarkastajista ei katso KILA:n uudistetun yleisohjeen korostaneen rahoituslaskelman merkitystä lainkaan, kun vastaava osuus HTM-tilintarkastajissa on 15 %. Suurella osalla vastaajalla ei ollut mielipidettä asiasta. Estimoidessa populaation mielipidejakaumaa todetaan, että kolmannes katsoo KILA:n uudistetun yleisohjeen korostaneen rahoituslaskelman merkitystä, noin kolmannes katsoo, ettei uudistettu yleisohje ole korostanut rahoituslaskelman merkitystä ja noin kolmanneksella ei ole mielipidettä puolesta tai vastaan. Kysyttäessä vastaajilta perusteluja

17

Reliabiliteetista ollaan usein kiinnostuneita silloin, kun väittämät-patteriston muuttujat halutaan tiivistää summamuuttujaksi. Tällöin Cronbachin alfa lasketaan summamuuttujaan valittujen muuttujien välisten keskimääräisten korrelaatioiden ja väittämien lukumäärän perusteella. Mitä suurempi alfan arvo on, sitä parempi voidaan mittarin konsistenssin sanoa olevan. Alfa standardoitu estimaatti voidaan laskea seuraavalla kaavalla (kaava 3):

$$\alpha = \frac{k * \bar{r}}{1 + (k - 1) * \bar{r}} \quad (3)$$

jossa

\bar{r} = väittämien välinen keski korrelaatio eli väittämien välisten Pearsonin korrelaatiokertoimien keskiarvo.

k = väittämien lukumäärä. (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2008: "Menetelmäopetuksen tietovaranto" -WWW-sivusto.)

<<http://www.fsd.uta.fi/metelm/opaetus/mittaaminen/luotettavuus.html>>.

Tässä tutkielmassa Cronbachin alfa laskettiin SPSS 16 -ohjelmalla.

tähän he ilmaisivat mm., että KILA:n 30.1.2007 julkaisema uusi yleisohje oli vain päivitys, ja että rahoituslaskelman merkitys oli jo tiedossa ennen tätä päivitystä. Seuraava taulukko (taulukko 7) havainnollistaa näitä mielipidejakaumia esitettyyn väittämään. Luokka ”samaa mieltä” koostuu vastausvaihtoehdoista ”täysin samaa mieltä” ja ”jokseenkin samaa mieltä”, kun taas luokka ”eri mieltä” koostuu vastausvaihtoehdoista ”jokseenkin eri mieltä” ja ”täysin eri mieltä”.

Taulukko 7. KILAn uusi yleisohje on korostanut rahoituslaskelman merkitystä

	KHT-tilintarkastajat			HTM-tilintarkastajat			Populaation harhaton estimaatti		
	Samaa mieltä	Ei mielipidettä puolesta tai vastaan	Eri mieltä	Samaa mieltä	Ei mielipidettä puolesta tai vastaan	Eri mieltä	Samaa mieltä	Ei mielipidettä puolesta tai vastaan	Eri mieltä
Rahoituslaskelman merkitys tilinpäätöksessä on korostunut KILA:n 30.1.2007 antaman yleisohjeen myötä.	20 %	30 %	50 %	44 %	41 %	15 %	33 %	36 %	32 %

Muita tuloksia. Suurin osa vastaajista on sitä mieltä, että rahoituslaskelmat laaditaan manuaalisesti muuttamalla tuloslaskelma ja tase takaisin maksuperusteiseen muotoon. Selvästi suurin osa vastaajista uskoo rahoituslaskelmassa esitettyjen lukujen kuitenkin kuvaavan todellisia rahavirtoja. Enemmistö vastaajista pitää tärkeänä, että rahoituslaskelmaa tarkastettaessa on varmistuttava siitä, että ostovelkojen muutos jaetaan liiketoiminnan, investointien ja rahoitusten erien kesken, ja että käyttöomaisuusinvestoinnin rahoittamiseksi otetun osamaksuvelan muutos esitetään investointien rahavirrassa.

KHT- ja HTM-tilintarkastajat olivat keskenään yksimielisiä edellisessä kappaleessa esitetyistä seikoista. Sen sijaan seuraavista asioista ryhmät olivat keskenään erimielisiä. Valtaosa KHT-tilintarkastajista ei katsonut rahoituslaskelman virheellisyyden estävän sitä, että tilinpäätös kokonaisuudessaan voi antaa oikean ja riittävän kuvan; suurin osa HTM-tilintarkastajista oli eri mieltä. Populaation harhaton estimaatti asettuu niukasti KHT-tilintarkastajien kannalle, eli enemmistö Suomessa auktorisoiduista KHT- ja HTM-tilintarkastajista ei näyttäisi katsovan rahoituslaskelman virheellisyyden estävän sitä, että tilinpäätös kokonaisuudessaan voi antaa oikeat ja riittävät tiedot.

Eroa ryhmien välille syntyi myös KILA:n yleisohjeen noudattamista koskeissa väittämässä. Suurin osa KHT-tilintarkastajista oli eri mieltä väittämästä, jonka mukaan tilinpäätöksessä on olennainen virhe, jos rahoituslaskelma on laadittu KILA:n yleisohjeen vastaisesti; HTM-tilintarkastajista taas suurempi osuus on väittämän kannalla kuin sitä

vastaan. Samoin suurempi osa KHT-tilintarkastajista oli vastaan (kuin sen kannalla) väittämää, jonka mukaan tilinpäätöksessä on olennainen virhe, jos tytäryrityshankinta esitetään KILA:n uuden yleisohjeen vastaisesti; HTM-tilintarkastajista taas suurempi osuus oli väittämän kannalla kuin sitä vastaan. Seuraavassa taulukossa (taulukko 8) esitetään näihin muihin tuloksiin liittyvät väittämät ja mielipidejakaumat erikseen tilintarkastajaryhmien ja populaation harhaston estimaatin osalta.

Taulukko 8. Muita tuloksia

	KHT-tilintarkastajat			HTM-tilintarkastajat			Populaation harhaston estimaatti		
	Samaa mieltä	Ei mielipidettä puolesta tai vastaan	Eri mieltä	Samaa mieltä	Ei mielipidettä puolesta tai vastaan	Eri mieltä	Samaa mieltä	Ei mielipidettä puolesta tai vastaan	Eri mieltä
1. Rahoituslaskelma laaditaan useimmiten manuaalisesti niin, että suoriteperusteiset tase ja tuloslaskelma muutetaan takaisin maksuperusteiseen muotoon.	70 %	5 %	25 %	56 %	15 %	30 %	63 %	10 %	27 %
2. Rahoituslaskelmaa tarkastettaessa on varmistuttava siitä, että ostovelkojen muutos on jaettu liiketoiminnan, investointien ja rahoitusten erien kesken.	60 %	25 %	15 %	74 %	11 %	15 %	67 %	18 %	15 %
3. Rahoituslaskelmaa tarkastettaessa on varmistuttava siitä, että käyttömaisuusinvestoinnin rahoittamiseksi otetun osamaksuvelan muutos huomioidaan investointien rahavirrassa.	70 %	5 %	25 %	70 %	22 %	7 %	70 %	14 %	16 %
4. Tilinpäätöksessä on olennainen virhe, jos rahoituslaskelma on laadittu KILA:n 30.1.2007 antaman yleisohjeen vastaisesti.	30 %	15 %	55 %	44 %	22 %	33 %	37 %	19 %	44 %
5. Tilinpäätöksessä on olennainen virhe, jos konsernin rahoituslaskelmassa tytäryrityshankintaa ei ole esitetty yhdellä rivillä hankintahinnan ja siirtyneiden rahavarojen erotuksen määräisenä.	20 %	35 %	45 %	37 %	52 %	11 %	29 %	44 %	28 %
6. Tilinpäätös voi antaa oikein ja riittävän kuvan, vaikka rahoituslaskelma olisi virheellinen.	70 %	10 %	20 %	33 %	7 %	59 %	51 %	9 %	40 %
7. Rahoituslaskelmassa esitetyt luvut kuvaavat todellisia rahavirtoja.	75 %	10 %	15 %	93 %	4 %	4 %	84 %	7 %	9 %

5 EMPIIRISTEN TULOSTEN POHDINTAA

5.1 Kyselytutkimustulosten yleiset riskitekijät

Kyselytutkimuksella saatuihin tuloksiin liittyy aina epävarmuutta: Vastaajille annetaan usein valmiit vastausvaihtoehdot, jotka voivat heijastaa tutkijan ennakoasenteita. Tutkijalla ei useinkaan ole mahdollisuutta varmistua todellisesta vastaajasta tai perehtyä vastaajien oloihin ja motiiveihin, jolloin saadun empiirisen aineiston luotettavuutta on vaikea arvioida. Kyselytutkimuksia voidaan kritisoida niiden konservatiivisuudesta ja vanhoihin luokitustapoihin nojautumisesta. Analyyseissa jokaisen yksittäisen kohteen vastaus tulkitaan yhtä tärkeäksi, minkä vuoksi kyselytutkimuksia arvostellaan ylidemokraattisuudesta. Lisäksi voidaan arvioida, että kyselytutkimuksissa saatu tieto on luotettavinta yleisiä tosiasioita koskevissa kysymyksissä – sen sijaan arkaluonteisiin asioihin tai asenteisiin liittyvät vastaukset ovat epäluotettavampia. (Alkula ym. 1994, 120–121; Valli 2007, 106.)

Tässä tutkielmassa väittämät pyrittiin muodostamaan mahdollisimman neutraaleiksi, jotta tutkijan omat mielipiteet eivät vaikuttaisi vastaajiin. Väittämiä esitettiin niin myönteisissä kuin kielteisissä muodoissa, millä pyrittiin pitämään vastaajien vireystaso korkealla koko vastausprosessin ajan – väittämät myös muotoiltiin siten, etteivät ne jatkuvasti heijasta tutkijan mielipiteitä. Vastaajien oikea henkilöllisyys pyrittiin varmistamaan siten, että otokseen hyväksyttiin vain henkilöt, joille löydettiin henkilökohtainen sähköpostiosoite, sekä antamalla heille yksilölliset käyttäjätunnukset ja salasanat, joita ilman ei sähköistä kyselylomaketta päässyt täyttämään. Kyselytutkimuksille tyypillinen ylidemokraattisuus taas toimii tämän tutkielman eduksi, sillä tavoitteena oli saada tietoa siitä, mitä enemmistö Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista ajattelee rahoituslaskelmasta – näin ollen jokaisen vastaus tuleekin tulkita yhtä tärkeäksi (tuloksina esitetyt populaation harhattomat estimaatit laskettiin kuitenkin ositteiden painotettuina keskiarvoina). Tutkielman aihe ei ole erityisen arkaluonteinen tai sellainen, jonka voisi olettaa aiheuttavan epäluotettavuutta vastauksissa.

Aineiston keruuseen koskevia riskejä käsiteltiin luvussa 3.1. Otantariski pyrittiin minimoimaan suorittamalla ositettu otanta sen mukaan, miten KHT- ja HTM-tilintarkastajia esiintyy populaatiossa. Kattavuusongelma tämän tutkielman osalta rajoittuu ainoastaan

siihen, ettei kaikkia KHT- ja HTM-tilintarkastajia olisi ollut listattuna keskuskauppa-kamarin verkkosivuille. Mittausongelmaa pyrittiin minimoimaan muotoilemalla väittämät mahdollisimman selkeiksi, ja rajaamalla vastausvaihtoehdot pääosin Likertin viisiportaiseen mielipideasteikkoon.

5.2 Mittareiden operationalisointi, reliabiliteetti ja validiteetti

Operationalisointi. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavan käsitteen määrittely ja käsitettä kuvaavan mittarin laatiminen ovat tyypillisesti erillisiä työvaiheita. Mittari voi muodostua yhdestä muuttujasta tai sitten useita mitattavan käsitteen eri puolia tarkastelevia osamuuttujia yhdistellään yhdeksi summamuuttujaksi. Abstraktin käsitteen muuntamista kvantitatiiviseksi mittariksi kutsutaan operationalisoinniksi. Sen tehtävä on taata mahdollisimman hyvä vastaavuus teoreettisen ja empiirisen käsitteen välille. Operationalisointi ja tulkinta ovat täten käänteisessä suhteessa toisiinsa: kun operationalisoinnissa on kyse siirtymisestä teoreettisesta empiiriseen, liikutaan tulkinnassa päinvastaiseen suuntaan. (Alkula ym. 1994, 75; Valli 2007, 103, 122; Vastamäki 2007, 135–136.)

Kvantitatiivinen tutkimus edellyttää käsitteiden määrittelemistä sellaisiksi analyttisiksi käsitteiksi, joita voidaan mitata. Tällainen käsittemäärittely ja mittareiden luonti on operationalisointia, missä on tärkeää pitää mielessä validiteetti- ja reliabiliteettivaatimukset. (Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto 2008: ”Menetelmäopetuksen tietovaranto –WWW-sivusto.” <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/luotettavuus.html>>.) Tässä tutkielmassa pääosa tutkittavista käsitteistä on määritelty mielipiteiksi esitetystä väittämistä. Nämä mielipiteet on operationalisoitu kvantitatiivisiksi mittareiksi käyttämällä Likertin viisiportaista asteikkoa ilmaisemaan vastaajan mielipiteen voimakkuutta esitetystä väittämästä.

Validiteetti ja reliabiliteetti. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytetyn mittarin kokonaisluotettavuus muodostuu sen validiteetista ja reliabiliteetista. Validiteetti määritellään mittarin kyvyksi mitata täsmälleen sitä, mitä se on tarkoitettu mittaamaan. Reliabiliteetti taas viittaa mittauksen tulokseen liittyvään satunnaisvirheeseen – eli esim. siihen, että eri mittauskerroilla saadaan erilaisia tuloksia samasta kohteesta. Näin ollen reliabiliteetti on riippumaton validiteetista, mutta huono reliabiliteetti alentaa myös mittarin validiteettia. (Alkula ym. 1994, 89.)

Validi mittari on tulos onnistuneesta operationalisoinnista. Tutkija voi täsmällisellä argumentoinnilla vahvistaa operationalisoinnin uskottavuutta, sillä tutkittavat ilmiöt voidaan käytännössä operationalisoida hyvinkin erilaisiksi mittareiksi. Tässä tutkielmassa mittareiden validiteetti on korkea, sillä mittarit muodostuvat pääsääntöisesti selkeästi muodostetuista väittämistä, joihin tilintarkastajat ilmaisivat oman mielipiteensä Likertin viisiportaisella asteikolla. Näin ollen mittareiden validiteettia uhkaa ainoastaan se seikka, ettei vastaaja ymmärrä esitettyä väittämää tarkoitetulla tavalla tai että vastaaja tahallaan vastaa epärehellisesti.

Mittarin reliabiliteetissa erotetaan kaksi osatekijää: stabiliteetti ja konsistenssi. Stabiiliteetissa on kysymys mittarin pysyvyydestä ajassa. Epästabiilissa mittarissa näkyvät olosuhteiden ja vastaajan mielialan sekä muiden satunnaisvirheiden vaikutukset helposti. (Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto 2008: ”Menetelmäopetuksen tietovaranto –WWW-sivusto.” <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/luotettavuus.html>>.) Koska tämä tutkielma on kesällä 2009 toteutettu poikittaistutkimus, jossa usealta vastaajalta kysytään vain kerran heidän mielipiteitä tutkittavasta asiasta, ei mittarin stabiliteetti ole olennainen uhka reliabiliteetille.

Mittarin konsistenssilla eli yhtenäisyydellä tarkoitetaan sitä, että kun useista väittämistä koostuva mittari jaetaan kahteen joukkoon väittämiä, kumpikin väittämäjoukko mittaa samaa asiaa. Tällöin molempien väittämäjoukkojen kokonaispistemäärien välinen korrelaatiokerroin saa suuren arvon. Koska ei ole mitään ulkoista kriteeriä, jolla testattaisiin mittarin reliabiliteettia, on tyydyttävä sisäisiin kriteereihin – eli samaan tutkimusjoukkoon ja mittarin itseensä. (Procter 1998, 128.) Tämän toteamiseksi käytetään yleisesti Cronbachin alfakerrointa, joka perustuu väittämien välisiin korrelaatioihin. (Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto 2008: ”Menetelmäopetuksen tietovaranto –WWW-sivusto.” <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/luotettavuus.html>>.) Suurin osa tässä tutkielmassa käytetyistä mittareista koostuu yhdestä väittämästä, joten mittareiden konsistenssi on pääsääntöisesti korkea.

5.3 Katoanalyysi

Tutkijan velvollisuuksiin kuuluu kadon analysointi. Satunnaisesti jakautunut vähäinen kato ei ole suuri ongelma, mutta kato voi olla myös systemaattista. Systemaattisessa kadossa esimerkiksi joku tietty populaation ryhmä kieltäytyy vastaamasta kyselyyn, jol-

loin tämä populaation osa jää aliedustetuksi. Systemaattinen kato aiheuttaa vääristymiä tuloksiin, jos vinouma korreloi tutkittavan asian kanssa. Tutkijan tulee osoittaa, kuinka hyvin tai huonosti otoksen rakenne vastaa perusjoukon rakennetta. Kadon analysoinnin tulokset tulee raportoida tutkimusraportissa ja samalla pohtia kadon vaikutusta tulosten yleistettävyyteen. (Alkula ym. 1994, 112–113; Vastamäki 2007, 130.)

Tässä tutkielmassa ajateltiin lähtökohtaisesti, että suoritettu tilintarkastustutkinto saattaa vaikuttaa tilintarkastajan ajatuksiin rahoituslaskelmasta. Tämän vuoksi suoritettiin ositettu otanta sen mukaan, miten KHT- ja HTM-tilintarkastajia esiintyy populaatiossa. Vaikka ositetussa otannassa käytettiin suhteellista kiintiöintiä, kadon vuoksi kyselyyn vastanneiden KHT- ja HTM-tilintarkastajien jakauma ei täysin noudata populaation jakaumaa. Kyselyyn vastanneista oli KHT-tutkinnon suorittaneita 43 % (populaatiossa 49 %) ja HTM-tutkinnon suorittaneita 57 % (populaatiossa 51 %). Tämän vuoksi kaikkia tilintarkastajia koskevat empiirisinä tuloksina esitetyt harhattomat estimaatit populaation keskiarvoista tai prosenttiosuuksista on laskettu ositteiden keskiarvojen tai prosenttiosuuksien painotettuna keskiarvona (näin esim. Manninen & Ylen 2000, 124).

Kyselyyn vastanneista 45 % työskentelee Big Four -yrityksissä, kun populaatiossa tämä osuus on 33 %. Lähtökohtaisesti tämän ei ajateltu vaikuttavan tuloksiin. Todettakoon lisäksi, että populaatiossa 94 % HTM-tilintarkastajista työskentelee muissa kuin Big Four -yrityksissä (KHT-tilintarkastajista taas 61 % työskentelee Big Four -yrityksissä). Täten 90 %¹⁸ Big Four -yrityksissä työskentelevästä tämän tutkielman populaatiosta koostuu KHT-tilintarkastajista ja vastaavasti 72 %¹⁹ muissa kuin Big Four -yrityksissä työskentelevästä populaatiosta koostuu HTM-tilintarkastajista. Näin ollen sen seikan, että Big Four -yrityksissä työskentelevät tilintarkastajat ovat yliedustettuina otoksessa, ei katsota vaarantavan tulosten yleistettävyyttä. Tämä sen vuoksi, että suurin osa tästä vastakkainasettelusta on selitettävissä KHT- tai HTM-statuksella, joka on jo otettu huomioon populaation harhattomia estimaatteja laskettaessa.

Luvuissa 4.1 ja 4.2 yritettiin löytää tekijöitä tilintarkastajien taustamuuttujia, joiden voitaisiin osoittaa vaikuttavan tilastollisesti merkitsevästi tärkeimpiin tuloksiin. Tarkasteltiin sitä, vaikuttaako joku taustamuuttuja siihen, kuinka tärkeäksi vastaaja arvioi rahoituslaskelman suhteessa muihin tilinpäätöksen osiin ja sitä, vaikuttaako joku taustamuut-

¹⁸ $0,61 * 691 / (0,33 * 1424)$

¹⁹ $0,94 * 733 / (0,67 * 1424)$

tuja siihen, että vastaaja käyttää rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa tilinpäätöksen eri osista. Taustamuuttujina testattiin suoritettu tilintarkastustutkinto, sukupuoli, ikä, työvuodet tilintarkastajana ja se seikka, työskenteleekö tilintarkastaja Big Four -yrityksessä vai ei. Näistä taustamuuttujista ei löydetty tilastollisesti merkitseviä selittäviä tekijöitä. Tämä viittaa siihen, etteivät tutkielmassa esitetyt tulokset ole riippuvaisia tietyistä tilintarkastajan ominaisuudesta, mikä puolestaan parantaa tulosten yleistettävyyttä koko populaatioon.

Vaikka tutkielmassa ei voitu todentaa tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta suoritettun tilintarkastustutkinnon ja tärkeimpien tulosten välille, vastauksista on kuitenkin havaittavissa eroja näiden ryhmien välillä. Tilastollisen riippuvuuden todentaminen on sitä haastavampaa mitä pienempi otos on, sillä tällöin kasvaa riski siitä, ettei otos kuvaa populaatiota. Usein kehoitetaan otoskoon olevan ainakin 100; toisinaan 50 sanotaan alkanavan olemaan riittävä otoskoko korrelaatiotarkasteluihin. Tarkasteltaessa vähiten tärkeätä tilinpäätöksen osaa oli hyväksytyjen vastausten lukumäärä KHT-tilintarkastajien osalta 17 ja HTM-tilintarkastajien osalta 26. Näin ollen vaikka riippuvuutta ei pystytty tilastollisin menetelmin todentamaan, ei se takaa sitä, ettei riippuvuutta ole olemassa. Tämän vuoksi tutkielmassa oletetaan, että suoritettu tilintarkastustutkinto saattaa vaikuttaa vastauksiin, ja tuloksina esitetyt populaation harhattomat estimaatit lasketaan KHT- ja HTM-tilintarkastajaryhmien populaation mukaisina painotettuina keskiarvoina.

Katoanalyysin tuloksina todettakoon, ettei kato ole systemaattista. Lisäksi vastaajien taustamuuttujista ei löydetty seikkoja, jotka korreloisivat tilastollisesti merkitsevästi tutkittavan asian kanssa. Toisin sanoen systemaattisenkaan kadon ei voitaisi osoittaa vaarantavan tämän tutkielman tulosten yleistettävyyttä. Kadon vuoksi kuitenkin vastausprosentti sekä otoskoko jäivät suhteellisen pieniksi (39 % ja 47), mistä seuraa kaksi mahdollista uhkaa tämän tutkielman tulosten yleistettävyydelle:

- *Tilintarkastustutkinnon ei voitu osoittaa tilastollisesti merkitsevästi vaikuttavan vastauksiin.* Tässä tutkielmassa tuloksina esitetyt populaation harhattomat estimaatit on laskettu KHT- ja HTM-tilintarkastajaryhmien populaation mukaisina painotettuina keskiarvoina, sillä suoritettun tilintarkastustutkinnon ajatellaan voivan vaikuttaa vastauksiin. Tätä riippuvuutta ei kuitenkaan pystytty tilastollisesti todentamaan. Näin ollen, jos riippuvuutta ei todellisuudessa ole, korostavat tutkielmassa raportoidut populaation harhattomat estimaatit liiaksi kyselyyn vastanneiden KHT-tilintarkastajien mielipiteitä.

- *Riski siitä, ettei otos kuvaa populaatiota, on sitä suurempi mitä pienempi otoskoko on.* Tämä riski pyrittiin tässä tutkielmassa minimoimaan kahdessa vaiheessa. Ensinnäkin otantariski minimoitiin suorittamalla ositettu otanta sen mukaan, miten KHT- ja HTM-tilintarkastajia esiintyy populaatiossa, ja toiseksi kadon aiheuttama vääristymä otosjakaumassa eliminoitiin laskelmalla populaation harhattomat estimaatit KHT- ja HTM-tilintarkastajaryhmien populaation mukaisina painotettuina keskiarvoina. Nämä varotoimet eivät poista sitä riskiä, että kyselyyn vastanneet olisivat jotenkin poikkeuksellisia yksilöitä. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tutkielman merkittävimmät tulokset (luvut 4.1 ja 4.2) pystyttiin todentamaan vähintään tilastollisesti merkitsevästi, ja näissä testeissä otoskoon pienuus tuli huomioiduksi. Näin ollen kadon ei katsota olevan olennainen uhka tulosten yleistettävyydelle.

5.4 Keskeisten tulosten pohdintaa

Tässä tutkielmassa raportoitiin kaksi merkittävää empiiristä tulosta:

- Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähempiarvoisena tilinpäätöksen osana kuin tasetta ja tuloslaskelmaa, ja
- Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista enemmistö käyttää vähiten aikaa rahoituslaskelman tarkastamiseen tilinpäätöksen eri osista.

Ensimmäisenä tuloksena rahoituslaskelma havaittiin Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajien mielestä tilastollisesti erittäin merkitsevästi vähemmän tärkeäksi tilinpäätöksen osaksi kuin tase ja tuloslaskelma – tämä on yhtenevä tulos useiden muiden tutkimusten (esim. Epstein & Pava 1992; Yap 1997; Virtanen 2002) kanssa. Varianssi-analyysissä ei havaittu vastaavaa tilastollisesti merkitsevää eroa rahoituslaskelman ja liitetietojen välille. Estimoitaessa koko KHT- ja HTM-tilintarkastajapopulaation mieli-pidettä vähiten tärkeästä tilinpäätöksen osasta todettiin kuitenkin, että enemmistö (58,47 %) antaa tämän tittelin rahoituslaskelmalle.

Toisena tuloksena todettiin tilastollisesti merkitsevästi, että enemmistö Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista käyttää rahoituslaskelman tarkastamiseen vähiten aikaa tilinpäätöksen eri osista. Estimoitaessa KHT- ja HTM-tilintarkastajapopulaation ajankäyttöä todettiin, että 69,41 % käyttää vähiten aikaa juuri rahoituslaskelman tarkastamiseen.

On syytä mainita, etteivät edellä mainitut tulokset automaattisesti tarkoita sitä, että rahoituslaskelma olisi huonosti tarkastettu: Se, että tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana ei tarkoita sitä, etteivät he sitä tarkastaisi. Myöskään se, että he käyttävät sen tarkastamiseen vähiten aikaa ei tarkoita sitä, ettei tuo aika riittäisi sen tarkastamiseen. On esimerkiksi mahdollista, että tilintarkastajat käyttävät huomattavasti enemmän aikaa taseen, tuloslaskelman ja liitetietojen parissa varmistukseen näissä raportoitujen lukujen oikeellisuudesta, jolloin rahoituslaskelman läpikäynti liittyy lähinnä vain sen tarkastamiseen, että nämä jo tarkastetut luvut on oikein esitetty rahoituslaskelmalla. Toisaalta nämä tulokset eivät ainakaan poista sitä mahdollisuutta, että tilinpäätöksen lähtökohtaisesti virhealteinta ja suhteellisen helposti manipuloitavaa osaa ei tarkasteta samalla intensiteetillä kuin tasetta ja tuloslaskelmaa.

Muina tuloksina havaittiin, ettei suomalaisten KHT- ja HTM-tilintarkastajien ajatukset rahoituslaskelmasta ja rahavirtainformaatiosta poikenneet huomattavasti niistä, joita yhdysvaltalaiset tilintarkastusyritysten osakkaat kertoivat tutkielmassa esitettyssä vertailututkimuksessa 20 vuotta sitten. Vaikka tutkimukset eivät olekaan täysin vertailukelpoisia keskenään (eri vastaajat), voi tämä viitata siihen, ettei huomattavaa muutosta ole tapahtunut tilintarkastajien näkemyksissä viime vuosikymmenien aikana sekä siihen, että näkemykset ovat samankaltaisia kansainvälisesti.

Vaikka enemmistön Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista estimoitiin pitävän rahoituslaskelmaa vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana, estimoituna 78 % heistä katsoo kuitenkin rahoituslaskelman merkityksen kasvaneen viime aikoina kansainvälisen talouskriisin vuoksi. Tämä on yhtenevä tulos kansainvälisten tutkimus- ja muun kirjallisuuden (mm. Rosen 2007; Siegel 2006; Virtanen 2002) kanssa siitä, että rahoituslaskelman merkitys on viime aikoina kasvanut.

Vastaajat eivät olleet yksimielisiä KILA:n uudistetun yleisohjeen merkityksestä. Mieli-piteet (populaation harhattomat estimaatit) jakoutuivat suurin piirtein tasan siitä, onko uudistettu yleisohje korostanut rahoituslaskelman merkitystä, ja siitä, onko tilinpäätöksessä olennainen virhe, jos rahoituslaskelma on laadittu yleisohjeen vastaisesti – tämä ilmeni myös epäsuorasti kysyttäessä yritysjärjestelyjen esittämistapaa.

Se, etteivät vastaajat kokeneet KILA:n uudistetun yleisohjeen korostaneen rahoituslaskelman merkitystä, on yllättävä tulos. Tilinpäätöksen laadullisiin vaatimuksiin kuuluu

informaation vertailtavuus (Arasjärvi ym. 1995, 45–47), ja KILA:n uudistettu yleisohje kiistatta parantaa rahoituslaskelmien vertailtavuutta, sillä se yhdenmukaistaa ohjeistuksen lähemmäksi IFRS:n ja US GAAP:n standardeja sekä karsii vaihtoehtoisia esittämistapoja mm. yritysjärjestelyiden osalta. Tämä tulos voi johtua siitä, etteivät vastaajat ylipäätään pidä rahoituslaskelmaa tärkeänä tilinpäätöksen osana, jolloin myös sitä koskevan ohjeistuksen muutokset eivät ole merkityksellisiä.

Myös se, etteivät vastaajat katso tilinpäätöksessä olevan olennaista virhettä silloin, kun rahoituslaskelma on laadittu KILA:n yleisohjeen vastaisesti, viittaa siihen, etteivät vastaajat pidä rahoituslaskelmaa kovinkaan tärkeänä tilinpäätöksen osana. KPL 1:3:n mukaan kirjanpitovelvollinen on velvollinen noudattamaan hyvää kirjanpitotapaa ja KILA:n yleisohjeen voidaan katsoa olevan ohje hyvän kirjanpitotavan soveltamisesta (Fredriksson ym. 2008, 25; Leppiniemi 2006, 272)²⁰. Toisin sanoen, jos rahoituslaskelma on laadittu KILA:n yleisohjeen vastaisesti, voidaan yhden tilinpäätöksen osan katsoa olevan laadittu myös hyvän kirjanpitotavan vastaisesti. Jos tilintarkastaja tällöin hyväksyy tilinpäätöksen, hän ei joko pidä hyvän kirjanpitotavan noudattamista edellytyksenä oikean ja riittävän kuvan aikaansaamiseksi tai hän pitää rahoituslaskelmaa niin vähäarvoisena, ettei sen virheellisyys vaaranna tilinpäätöksen antamaa oikeaa ja riittävää kuvaa. Jälkimmäistä tulkintaa tukee se, että enemmistö (populaation harhaton estimaatti 51 %) Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista katsoo, että tilinpäätös voi antaa oikean ja riittävän kuvan, vaikka rahoituslaskelma olisi virheellinen.

Valtaosa vastaajista ilmoitti kuitenkin uskovansa rahoituslaskelmassa esitettyjen lukujen kuvaavan todellisia rahavirtoja; populaation harhattomaksi estimaatiksi saatiin 84 %. Toisaalta enemmistö tilintarkastajista (populaation harhaton estimaatti 63 %) katsoi, että rahoituslaskelma laaditaan useimmiten manuaalisesti muuttamalla suoriteperusteiset tase ja tuloslaskelma takaisin maksuperusteiseen muotoon – mikä taas tekee rahoituslaskelmasta erityisen virhealttiin. Ottaen huomioon rahoituslaskelman lähtökohtaisen virhealttiuden, manipulointimahdollisuudet sekä nämä empiiriset tulokset (tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähiten tärkeänä tilinpäätöksen osana, käyttävät vähiten aikaa sen tarkastamiseen eivätkä pidä KILA:n yleisohjeen noudattamista oleellisena), on mahdollista, että 84 %:lla tilintarkastajista on turhan optimistinen kuva siitä, että rahoituslaskelmassa raportoidut luvut kuvaisivat todellisia rahavirtoja.

²⁰ Kirjanpitovelvollinen voi kuitenkin perustellusta syystä, oikean ja riittävän kuvan niin vaatiessa, poiketa yleisohjeen mukaisesta rahoituslaskelmasta (Fredriksson ym. 2008, 191).

6 TUTKIELMAN JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tutkielman punaisen langan viimeistely

Palautetaan mieleen johdantoluvussa 1.2 esitetty tutkielman punainen lanka:

1. tilinpäätöksen tarkoitus on antaa tilinpäätöksen lukijoille hyödyllistä informaatiota,
2. tilinpäätöksen lukijat kokevat rahoituslaskelman antaman rahavirtainformaation hyödylliseksi,
3. tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan tilinpäätösinformaation – mukaan lukien rahoituslaskelman – oikeellisuuden,
4. mutta silti on olemassa tekijöitä, joiden vuoksi tilintarkastettu rahoituslaskelma ei välttämättä kuvaa todellisia rahavirtoja eikä näin ollen vastaa tilinpäätöksen lukijoiden odotuksia.

Kohdista 1–3 luotiin teoreettinen viitekehys luvussa 2.4. Silloin todettiin, että:

1. tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa informaatiota, joka on vertailukelpoista muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa, ja jonka avulla tilinpäätöksen lukijat pystyvät ennakoimaan yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioimaan yrityksen likviditeettiä,
2. rahoituslaskelma pitää sisällään muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa vertailukelpoista informaatiota, joka on erityisen hyödyllistä tilinpäätöksen lukijoille heidän ennakoidessa yrityksen tulevia rahavirtoja sekä arvioidessa yrityksen vakavaraisuutta ja likviditeettiä, ja jota ei ole saatavilla muualta tilinpäätöksestä, ja että
3. tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia varmistamaan rahoituslaskelman oikeellisuuden, sillä heillä itsellään ei ole siihen mahdollisuutta. Rahoituslaskelman tarkastus on välttämätöntä, sillä sen laatijoiden ja lukijoiden välillä on informaation asymmetria sekä mahdollisia intressiristiriitoja. Lisäksi rahoituslaskelma tulisi tarkastaa samalla intensiteetillä kuin muutkin tilinpäätöksen osat, sillä sen lisäksi, että sitä voidaan manipuloida suhteellisen helposti niin laillisin kuin laittomin keinoin, se on tilinpäätöksen lähtökohtaisesti virhealtein osa.

Seuraavaksi käydään läpi kohta 4. Tässä kohdassa yhdistyvät tämän tutkielman empiiriset tulokset sekä tietyt teoriaosuudessa ilmenneet seikat.

4. On olemassa tekijöitä, joiden vuoksi tilintarkastettu rahoituslaskelma ei välttämättä kuvaa todellisia rahavirtoja eikä näin ollen vastaa tilinpäätöksen lukijoiden odotuksia. Rahoituslaskelman oikeellisuutta tilinpäätöksissä uhkaavat seuraavat tekijät: virhealtis laadintamenetelmä, ohjeistuksen epämääräisyys, manipulointimahdollisuudet sekä tilintarkastuksen mahdollinen ylimalkaisuus. Seuraavaksi tarkastellaan näitä tekijöitä.

Virhealtis laadintamenetelmä. Rosenin (2007) mukaan rahoituslaskelman osoittamien rahavirtojen virheellisyys johtuu tyypillisesti usein käytetystä laadintatavasta, jossa suoriteperusteisiksi muutetut alun perin rahavirtaperusteiset tuloslaskelma- ja tase-erät muutetaan takaisin maksuperusteisiksi. Virtasen (2002, 94–95) mukaan monet yritykset ovat vielä opettelemassa rahoituslaskelman laadintaa, eikä nykyisten laskentajärjestelmien avulla useinkaan voida seurata bruttoperusteisia saatuja ja suoritettuja maksuja.

Laskentajärjestelmät eivät useinkaan kykene tuottamaan valmiita rahoituslaskelmia, mutta tuloslaskelma ja tase ovat lähes aina automaattisesti tulostettavissa. Tutkielman tekijän käsityksen mukaan tämä johtuu siitä, että laskentajärjestelmien tilikartoilla huomioidaan useimmiten vain tuloslaskelman ja taseen vaatimat ryhmittelyt, jolloin rahoituslaskelman vaatiman kolmijaon (liiketoiminta, investoinnit ja rahoitus) mukaisia tilejä ei ole lainkaan perustettu. Esim. ostovelat ovat kyllä jaoteltu konsernin laatimisen näkökulmasta konsernin sisäisiin ja ulkoisiin ostovelkoihin, mutta niitä ei yleensä ole jaoteltu liiketoiminnasta, investoinneista tai rahoituksesta johtuviin ostovelkoihin.

Tässä tutkielmassa saatiin Rosenin (2007) ja Virtasen (2002) havaintoja tukeva empiirinen tulos, sillä populaation harhattomalla estimaatilla mitattuna enemmistö (62 %) suomalaisista KHT- ja HTM-tilintarkastajista on sitä mieltä, että rahoituslaskelmat laaditaan edelleen manuaalisesti muuttamalla tase ja tuloslaskelma takaisin maksuperusteiseen muotoon. Näin ollen rahoituslaskelma joudutaan usein laatimaan manuaalisesti tasetta ja tuloslaskelmaa varten luokitellun informaation pohjalta. Näiden seikkojen vuoksi rahoituslaskelma on lähtökohtaisesti selvästi alttiimpi virheille kuin laskentajärjestelmästä automaattisesti tulostettavissa olevat tase ja tuloslaskelma. Lähtökohtaisesta virhealttiudesta johtuvat rahoituslaskelman virheellisyydet tulisi havaita ja korjata viimeistään tilintarkastuksessa.

Ohjeistuksen epämääräisyys. Rahoituslaskelman ohjeistus on kehittynyt sen kohta 50-vuotisen elinkaaren aikana huomattavasti. Kehitys taloudellisen position muutosta kuvaavista muotoseikoiltaan hyvin joustavista laskelmista nykyiseen vakiintuneeseen kolmijakoon liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin on ennen kaikkea tehnyt rahoituslaskelmista entistä vertailukelpoisempia toistensa kanssa. Juuri varhaisimpien laskelmien vertailukelvottomuus eri yritysten välillä oli kipinä rahoituslaskelman tarkemman ohjeistuksen kehittämiseksi (Belkaoui 1992, 417).

Nykyään suomalaiset KILA:n yleisohjeen mukaan laaditut rahoituslaskelmat tulisivat olla vertailukelpoisia US GAAP:in ja IFRS:n mukaan laadittujen rahoituslaskelmien kanssa, sillä nämä sisältävät pääpiirteittäin samankaltaiset ohjeistukset. Kuitenkin niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä ohjeistuksessa on epämääräisyydestä johtuvia piirteitä, mitkä vaarantavat eri laskelmien vertailukelpoisuuden. Näitä voidaan jaotella suositellusta ohjeistuksesta johtuviin, vaihtoehtoisista menettelytavoista johtuviin sekä tarkan ohjeistuksen puuttumisesta johtuviin vertailukelvottomuuksiin.

Suosittelusta ohjeistuksesta johtuviin vertailukelvottomuuksiin kuuluu mm. se, että rahoituslaskelmalla maksetut korot esitetään liiketoiminnan rahavirrassa ja maksetut osingot rahoituksen rahavirrassa. Tämä tekee sellaisten yritysten, joilla on erilainen rahoituspohja, rahoituslaskelmien keskinäisen vertailun hankalaksi. Toinen rahoituslaskelmien vertailukelpoisuutta sumentava seikka on ohjeistus rahoitusleasing-lyhennysten esittämisestä rahoituksen rahavirrassa. Tämä heikentää yrityksen rahoituslaskelman vertailua sellaisten yritysten kanssa, joiden kaluston vuokrasopimusta ei luokitella rahoitusleasing-sopimukseksi – jotka siis joutuvat esittämään vuokran maksun liiketoiminnan rahavirrassa. Kun otetaan vielä huomioon, että kaluston osamaksuvelkojen lyhennykset esitetään investointien rahavirrassa, voi kapasiteetin ylläpitämisestä aiheutuva kuukausittainen maksuerä tulla esitetyksi kaikissa kolmessa rahoituslaskelman osassa.

Vaihtoehtoisista menettelytavoista johtuviin vertailukelvottomuuksiin kuuluu mm. saatujen osinkojen sallittu esittäminen liiketoiminnan rahavirroissa investointien rahavirtojen sijaan. Vaikka osakkeiden hankinta esitetään investointien rahavirrassa, näistä saadut osingot toisinaan siirretään kasvattamaan liiketoiminnan rahavirtaa. Toinen vertailukelpoisuutta huonontava ohjeistus on verojen sallittu esittäminen ainoastaan liiketoiminnan rahavirrassa. Jos yrityksellä on suuria omaisuuden myyntivoittoja, tulevat nämä

voitot näkyviin investointien rahavirrassa, mutta näistä johtuvat verot jäävät rasittamaan liiketoiminnan rahavirtaa. Tällöin kahden muuten operatiiviselta liiketoiminnaltaan samanlaisen yrityksen liiketoiminnan rahavirrat voivat erota huomattavastikin toisistaan. (Weiss & Yang 2007, 27–28.)

Esimerkki tarkan ohjeistuksen puuttumisesta johtuvista vertailukelvottomuuksista on suomalainen ohjeistus (KPL, KPA ja KILA:n yleisohje) – tai tarkemmin sen puute – koskien kirjanpidon kuittauksia. Tällöin liiketoimista ei synny rahaliikennettä, vaan ne kirjataan kuittaamalla saamis- ja velkatilejä. KPL:ssa, KPA:ssa tai KILAn yleisohjeessa ei ole yksiselitteistä ohjeistusta näiden rahoituslaskelmäkäsittelylle. KILA mainitsee yleisohjeessaan, että vain rahamääräiset tapahtumat tulee huomioida; mutta toisaalta KPL 3:1.1 edellyttää laskelmaa, jossa on annettava selvitys varojen (eikä siis vain rahavarojen) hankinnasta ja käytöstä sekä edelleen KPA 2:1 ohjeistaa rahoituksen rahavirran osoittavan oman ja vieraan pääoman muutoksen (eikä siis vain rahamääräisen muutoksen). Näin ollen kahden samanlaisen yrityksen rahoituslaskelmat voivat erota huomattavasti toisistaan riippuen siitä, onko kuittauksia tehty kirjanpidossa ja siitä, miten nämä kuittaukset on käsitelty rahoituslaskelmassa.

Pitäen mielessä, että tilinpäätöksen tarkoitus on tuottaa informaatiota, joka on vertailukelpoista muiden yritysten ja yrityksen eri tilinpäätösten kanssa, ohjeistuksen epämääräisyydestä johtuvaa rahoituslaskelmien vertailukelvottomuutta tulisi arvioida ja mahdollisesti oikaista viimeistään tilintarkastuksessa perustuen KPL 3:2:n vaatimukseen siitä, että oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa.

KPL 1:3:n mukaan kirjanpitovelvollinen on velvollinen noudattamaan hyvää kirjanpito tapaa. KILA:n antamien yleisohjeiden on suomalaisessa tilinpäätöskäytännössä katsottu tulkitsevan tätä KPL 1:3:ssa edellytettyä hyvää kirjapitotapaa (näin mm. KHT-yhdistys 2007, 16). Näin ollen tilintarkastuksessa tulisi pääsääntöisesti varmistua siitä, että rahoituslaskelma on laadittu KILA:n yleisohjeen mukaisesti (Riistama 1999, 226).

Rahoituslaskelman manipulointimahdollisuudet. Rahoituslaskelman roolia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa on esitetty kannanottoja, joiden mukaan rahoituslaskelman esittämät rahavirrat eivät ole tosia (näin mm. Rosen 2007). Osasyitä tähän ovat edellä

mainitut rahoituslaskelman lähtökohtainen virhealttius sekä ohjeistuksen epämääräisyys. Näiden lisäksi rahoituslaskelmaa voidaan myös tietoisesti manipuloida.

Rahoituslaskelmaa voidaan nykyisellään manipuloida niin laillisin ja kuin laittomin keinoin. Lailliset manipulaatiokeinot perustuvat laskelman maksuperusteisuudesta johtuvaan tulojen ja menojen kausaaliyhteyden puuttumiseen (mm. ostovelkojen maksujen viivästyttäminen) tai voimassa olevan ohjeistuksen sallimiin keinoihin (mm. hankittavan yrityksen nettokäyttöpääoman hallinta ennen konsolidointia vain rahoituslaskelman kaunistelumielessä). Laittomia keinoja ovat mm. liiketoiminnan rahavirran kasvattaminen alun perin investointien rahavirrassa esitetyn tapahtuman myyntituloilla tai rahalaitoslainan seuraavan vuoden lyhennysosuudella. Laillisten manipulointikeinojen kohdalla tilintarkastajien tulee huomioida KPL 3:2:n vaatimus siitä, että oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa ja laittomat manipulointiyritykset tulisi havaita ja korjata viimeistään tilintarkastuksessa.

Tilintarkastuksen mahdollinen ylimalkaisuus. Tilinpäätöksen lukijat tarvitsevat tilintarkastajia tarkastamaan rahoituslaskelman oikeellisuuden. Edellä todettiin, että lähtökohtaisesta virhealttiudesta johtuvat rahoituslaskelman virheellisyydet sekä laittomat manipulointiyritykset tulisi havaita ja korjata viimeistään tilintarkastuksessa. Laillisten manipulointikeinojen kohdalla tilintarkastajien tulee huomioida KPL 3:2:n vaatimus siitä, että oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa – sama koskee ohjeistuksen epämääräisyydestä johtuvaa rahoituslaskelmien vertailukelvottomuutta. Edelleen todettiin, että tilintarkastuksessa tulisi pääsääntöisesti varmistua siitä, että rahoituslaskelma on laadittu KILA:n yleisohjeen mukaisesti.

Tämän tutkielman empiirisinä tuloksina havaittiin vähintään tilastollisesti merkitsevästi, että suomalaiset KHT- ja HTM-tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähemmän tärkeänä tilinpäätöksen osana kuin tasetta ja tuloslaskelmaa (lisäksi populaation harhattomalla estimaatilla mitattuna he pitävät sitä tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana) ja että enemmistö heistä käyttää sen tarkastamiseen vähiten aikaa eri tilinpäätöksen osista. Luonnollisesti edellä mainitut tulokset eivät automaattisesti tarkoita sitä, että rahoituslaskelma olisi huonosti tarkastettu. Kuitenkin empiiriset tulokset siitä, että valtaosa Suomen KHT- ja HTM-tilintarkastajista uskoo rahoituslaskelman esittävän todellisia rahavirtoja, vaikka se on lähtökohtaisesti virhealtein osa, se laaditaan useimmiten manuaalisesti ilman tarkkaa ohjeistusta ja sen tarkastamiseen käytetään vähiten aikaa, eivät

ainakaan poista sitä mahdollisuutta, ettei rahoituslaskelmaa ole yhtä intensiivisesti tarkastettu kuin muita tilinpäätöksen osia.

Lisäksi havaittiin, etteivät suomalaiset KHT- ja HTM-tilintarkastajat näytä pitävän rahoituslaskelman virheellisyyttä tai KILA:n yleisohjeen noudattamatta jättämistä oleellisenä uhkana tilinpäätöksen antamalla oikealle ja riittävälle kuvalle. Täten, koska tilintarkastuksen tarkoituksena on varmistua siitä, että tilinpäätös antaa noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (KHT-yhdistys 2008c, 221), ei rahoituslaskelman virheellisyys tai KILA:n yleisohjeen noudattamatta jättäminen välttämättä estä puhtaan tilintarkastuskertomuksen antamista.

Tästä syntyy odotuskuilu silloin, jos tilinpäätöksen lukijat odottavat rahoituslaskelman olevan virheetön ja laadittu KILA:n (tai muun relevantin ohjeistuksen mukaisesti), mutta tilintarkastajat eivät katso rahoituslaskelman virheellisyyden tai KILA:n yleisohjeen noudattamatta jättämistä tarpeeksi olennaiseksi virheeksi siihen puuttuakseen. Tässä tutkielmassa ei empiirisesti tutkittu tilinpäätöksen lukijoiden odotuksia rahoituslaskelman oikeellisuudesta, eikä sitä, kuinka suuri osuus tilintarkastetuista rahoituslaskelmista on virheellisiä tai KILA:n yleisohjeen vastaisesti laadittuja. Näistä löytynee jatkotutkimusaiheita seuraaville tutkimuksille.

6.2 Tutkielman kontribuutio tutkimuskirjallisuudelle

Tämän tutkielman anti olemassa olevalle tutkimuskirjallisuudelle on kolmitahoinen. Ensinnä tutkielmassa luotiin kattava teoreettinen viitekehys tilinpäätöksen ja tilintarkastuksen tavoitteista sekä kaikesta siitä rahoituslaskelmaa koskevasta tutkimus- ja muusta kirjallisuudesta, minkä tutkielman tekijä pystyi saamaan käsiinsä. Näin ollen tässä tutkielmassa muodostettiin käsitys siitä, mikä rahoituslaskelman tarkoitus on osana muuta tilinpäätöstä, sekä mitä tilinpäätöksen lukijat odottavat rahoituslaskelmalta ja sen tilintarkastukselta (luku 2).

Toiseksi tutkielma tarkasteli tuoreella empiirisellä aineistolla, mitä suomalaiset KHT- ja HTM-tilintarkastajat ajattelevat rahoituslaskelmasta sekä etsi ajatusten taustoille tilastollisesti merkitseviä selittäviä tekijöitä heiltä kerätyistä taustamuuttujista. Havaittiin, että suomalaiset KHT- ja HTM-tilintarkastajat pitävät rahoituslaskelmaa vähemmän tär-

keänä tilinpäätöksen osana kuin tasetta ja tuloslaskelmaa (sekä populaation harhattomalla estimaatilla mitattuna tilinpäätöksen vähiten tärkeänä osana), ja että enemmistö heistä käyttää sen tarkastamiseen vähiten aikaa eri tilinpäätöksen osista. Lisäksi todettiin, ettei rahoituslaskelman virheellisyys tai KILA:n yleisohjeen noudattamatta jättäminen välttämättä estä puhtaan tilintarkastuskertomuksen antamista. Edelleen suomalaisten KHT- ja HTM-tilintarkastajien vastauksia verrattiin yhdysvaltalaisien tilintarkastusyri-tysten osakkaiden ajatuksiin (luvut 4 ja 5.4).

Nämä empiiriset tutkimustulokset liitettiin lopuksi osaksi sitä kansainvälistä teoreettista viitekehystä, mikä tutkimuksen teoreettisessa osassa tuli rakennetuksi. Näin ollen tutkielman kolmas kontribuutio tutkimuskirjallisuudelle on täydentää sitä rahoituslaskelman funktiota tarkastelevaa kansainvälistä tutkimuskenttää empiirisellä evidenssillä siitä, mitä suomalaiset tilintarkastajat ajattelevat rahoituslaskelmasta. Näiden perusteella muodostettiin luokittelu niistä seikoista, jotka nykyisellään vaarantavat tilintarkastetun rahoituslaskelman oikeellisuutta tilinpäätöksissä ja jotka näin ollen uhkaavat tilinpäätöksen lukijoiden käyttämän informaation luotettavuutta (luku 6).

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WSOY.
- Anderson, R. & Epstein, M. 1995. The usefulness of annual reports. *Australian Accountant*, 25–28.
- Arasjärvi, R., Blomquist, L., Haataja, T., Karhu, K., Mononen, L., Pitkänen, I., Palloinen, R., Simola, A. & Taipale, J. 1995. *Konsernin oma pääoma ja voitonjako*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Arnold, J. & Moizer, P. 1984. A survey of the methods used by UK investment analysts to appraise investment in ordinary shares. *Accounting and Business Research*, 195–207.
- Arrow, K. J. 1985. The economics of agency. Teoksessa Pratt, J. W. & Zeckhauser, R. J. (toim.) *Principals and agents: the structure of business*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press, 37–54.
- Association for Investment Management and Research 1993. *Financial reporting in the 1990s and beyond*. Charlottesville, VA: AIMR.
- Bahnsen, P. R., Miller, P. B. W. & Budge, B. P. 1996. Nonarticulation in cash flow statements and implications for education, research and practice. *Accounting Horizons*, 10(4), 1–15.
- Barth, M. E., Cram, D. P. & Nelson, K. K. 2001. Accruals and the prediction of future cash flows. *The Accounting Review*, 76(1), 27–58.
- Belkaoui, A. R. 1992. *Accounting theory* (kolmas painos). London: Academic Press Limited.
- Bernard, V. L. & Stober, T. L. 1989. The nature and amount of information in cash flows and accruals. *The Accounting Review*, 624–652.
- Bowen, R. M., Burgstahler, D. & Daley, L. A. 1986. Evidence on the relationships between earnings and various measures of cash flow. *The Accounting Review*, LXI(4), 713–725.
- Brahmasrene, T., Strupeck, C. D. & Whitten, D. 2004. Examining preferences in cash flow statement format. *CPA Journal*, 74(10), 58–60.
- Broome, O. W. 2004. Statement of cash flows: Time for change! *Financial Analysts Journal*, 60(2), 16–22.

- Cheng, C. & Hollie, D. 2008. Do core and non-core cash flows from operations persist differentially in predicting future cash flows? *Review of Quantitative Finance & Accounting*, 31(1), 29–53.
- Cheng, C., Liu, C. & Schaefer, T. F. 1997. The value-relevance of SFAS no. 95 cash flows from operations as assessed by security market effects. *Accounting Horizons*, 11(3), 1–15.
- Cosserat, G. W. 2000. *Modern auditing*. Chichester, England: John Wiley & Sons Ltd.
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. 2007. *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutmann, M. & Hanson, W. 2003. *Advanced mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Day, J. F. S. 1986. The use of annual reporting by UK investment analysts'. *Accounting and Business Research*, 295–307.
- Dillman, D. A. 2007. *Mail and internet surveys: The tailored design method* (toinen painos). Hoboken, N.J (US): Wiley & Sons, Inc.
- Ekhholm, B. & Troberg, M. 1995. Oikeat ja riittävät tiedot - käsite määriteltynä. *Tilintarkastus*, X.
- Epstein, M. J. 1975. *The usefulness of annual reports to corporate shareholders*. California State University. Bureau of Business and Economic Research. Dissertation/Thesis.
- Epstein, M. J. & Pava, M. L. 1992. How useful is the statement of cash flows. *Managerial Accounting*, 52–55.
- Farshadfar, S., Ng, C. & Brimble, M. 2008. The relative ability of earnings and cash flow data in forecasting future cash flows: some Australian evidence. *Pacific Accounting Review*, 20(3), 254–268.
- Fredriksson, A., Havukainen, J., Hilmola, J., Ilkka, H., Laitinen, E., Luoma, J., Mikkola, J., Mäkinen, T., Nevalainen, R., Ojala, A., Saari, J., Termäs, K., Tikka, M., Virtanen, P. & Vuorio, A. 2008. *Kirjanpitolaki tänään*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Frino, A. & Jones, S. 2005. The impact of mandated cash flow disclosure on bid-ask spreads. *Journal of Business Finance & Accounting*, 32(7&8), 1373–1396.
- Grönroos, M. 2003. *Johdatus tilastotieteeseen - kuvailu, mallit ja päättely*. Tampere: Oy Finn Lectura Ab.
- Gul, F. A. & Tsui, J. S. L. 1997. A test of the free cash flow and debt monitoring hypotheses: evidence from audit pricing. *Journal of Accounting & Economics*, 24(2), 219–237.

- Hayes, R., Dassen R., Schilder, A. & Wallace, P. 2005. *Principles of auditing. An introduction to International Standards on Auditing* (toinen painos). Prentice Hall. Pearson Education Limited.
- Heath, L. C. 1981. Cash receipts and payments vs income reconciliation. Teoksessa Hicks, B. E. & Hunt, P. (toim.) *Cash flow accounting*. Ontario, Canada: The International Group for Cash Flow Accounting & Laurentian University, 164–171.
- Heath, L. C. & Rosenfeld, P. 1979. Solvency: the forgotten half of financial analysts' research reports. *Journal of Accounting Research*, 48–54.
- Helenius, A. 1993. True and fair view. *Tilintarkastus*, 5.
- Hicks, B. E. 1981. The cash flow basis of accounting. Teoksessa Hicks, B. E. & Hunt, P. (toim.) *Cash flow accounting*. Ontario, Canada: The International Group for Cash Flow Accounting & Laurentian University, 26–39.
- Hodder, L., Hopkins, P. E. & Wood, D. A. 2008. The effects of financial statement and informational complexity on analysts' cash flow forecasts. *The Accounting Review*, 83(4), 915–956.
- IASC Foundation 2008. *IFRS-standardit 2008*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Jensen, M. C. 1986. Agency costs of free cash flow, corporate finance and takeovers. *American Economic Review*, 76(2), 323–329.
- KHT-yhdistys 2007. *Rahoituslaskelma*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- KHT-yhdistys 2008a. *Osakeyhtiön tilinpäätösmalli 2009*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- KHT-yhdistys 2008b. *Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot 2008*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- KHT-yhdistys 2008c. *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008*. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Kinnunen, J. 1999. Do cash flows reported by firms articulate with their income statements and balance sheets? Descriptive evidence from Finland. *European Accounting Review*, 8(4), 631–654.
- Klammer, T. P. & Reed, S. A. 1990. Operating cash flow formats: does format influence decisions? *Journal of Accounting and Public Policy*, 9(3), 217–235.
- Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.
- Lawson, G. H. 1981. The cash flow performance of UK companies. Teoksessa Bromwich, M. & Hopwood A. (toim.) *Essays in British Accounting Research*. London: Pitman Publishing, osa 4.
- Lee, T. 1981a. A survey of accountants - opinions on cash flow reporting. *Abacus*, 12.

- Lee, T. 1981b. Cash flow accounting and corporate financial reporting. Teoksessa Bromwich, M. & Hopwood A. (toim.) *Essays in British Accounting Research*. London: Pitman Publishing, osa 3.
- Lee, T. A. 1983. A note on users and uses of cash flow information. *Accounting and Business Research*, 103–106.
- Lee, T. A. & Tweedie, D. P. 1975. Accounting information: an investigation of private shareholder usage. *Accounting and Business Research*, 280–291.
- Lee, T. A. & Tweedie, D. P. 1977. *The private shareholder and the corporate report*. London: ICAEW.
- Lee, T. A. & Tweedie, D. P. 1981. *The institutional investor and financial information*. London: ICAEW.
- Leppiniemi, J. 2006. *Kirjanpitolaki - kommentaari*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Livnat, J. & Zarowin, P. 1990. The incremental information content of cash-flow components. *Journal of Accounting & Economics*, 13(1), 25–46.
- Lorek, K. & Willinger, G. 2009. New evidence pertaining to the prediction of operating cash flows. *Review of Quantitative Finance & Accounting*, 32(1), 1–15.
- Luumi, J. 2009. Tilintarkastus taloudellisen laskusuhdanteen aikana. Teoksessa Heiskanen, J., Kihn, L. & Näsi, S. (toim.) *Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 70–83.
- Manninen, P. & Ylen, M. 2000. *Tilastollisen päättelyn käytäntö*. Tampere: TI-Tutkimuspalvelu Oy.
- Maslen, L. 2006. Auditing under analysis. *Accountancy*, 138(1357), 94–95.
- McCarthy, M. P. 2009. What audit committees still miss. *Corporate Board*, 30(175), 32.
- McClain, G. & McLelland, A. J. 2008. Shaking up financial statement presentation. *Journal of Accountancy*, 206(5), 56–64.
- McEnroe, J. E. 1989. Cash flow accounting revisited: a note on a partial replication of the Lee study. *Abacus*, 25(1), 56–60.
- Meklin, P. 2009. Tarkastus verorahoitteisessa ja markkinarahoitteisessa toiminnassa – erojen ja yhtäläisyyksien teoreettisia perusteluja. Teoksessa Heiskanen, J., Kihn, L. & Näsi, S. (toim.) *Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 56–69.
- Miller, P. B. & Bahnsen, P. R. 2009. Financial reporting's role in a crisis. *Accounting Today*, 23(1), 15–18.
- Mills, J. R. & Yamamura, J. H. 1998. The power of cash flow ratios. *Journal of Accountancy*, 186(4), 53–61.

- Mäkinen, L. 1996. Väärä tai puutteellinen kuva. *Tilintarkastus*, 5.
- Määttä, S. 2000. *TRUE AND FAIR VIEW - ajatuksia oikeista ja riittävästä tiedoista ja kuvasta erityisesti Suomessa käydyin keskustelun valossa*. Turku: Kirjapaino Grafia Oy.
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalaisen yrityksen taloustiede – tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nurnberg, H. 2006. The distorting effects of acquisitions and dispositions on net operating cash flow. *Accounting Forum*, 30, 209–226.
- Näsi, Salme 2009. Katsaus tilintarkastuksen opetukseen ja tutkimukseen Suomen kauppatieteellisissä yksiköissä. Teoksessa Heiskanen, J., Kihn, L. & Näsi, S. (toim.) *Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 19–37.
- Orpurt, S. F. & Zang, Y. 2009. Do direct cash flow disclosures help predict future operating cash flows and earnings? *Accounting Review*, 84(3), 893–935.
- Pratt, J. W. & Zeckhauser, R. J. 1985. Principals and agents: an overview. Teoksessa Pratt, J. W. & Zeckhauser, R. J. (toim.) *Principals and agents: the structure of business*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press, 1–36.
- Procter, M. 1998. Measuring attitudes. Teoksessa Gilbert, N. (toim.) *Researching social life*. Trowbridge, Wiltshire: The Cromwell Press.
- Riistama, V. 1996a. Oikeat ja riittävät tiedot meno-tulo -teorian näkökulmasta. *Tilintarkastus*, 1.
- Riistama, V. 1996b. Oikeat ja riittävät tiedot vai oikea ja riittävä kuva - riittäisikö hyvä kirjanpito tapa. *Tilisanomat*, 5, 14–19.
- Riistama, V. 1999. *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. Porvoo: WSOY.
- Rosen, A. 2007. Cash flow myths. *Canadian Business*, 80(6), 25.
- Rue, J. C. & Kirk, F. 1996. Settling the cash flow statement dispute. *National Public Accountant*, 41(6), 17.
- Sharma, D. S. & Iselin, E. R. 2003. The decision usefulness of reported cash flow and accrual information in a behavioural field experiment. *Accounting & Business Research*, 33(2), 123–135.
- Siegel, M. A. 2006. Accounting shenanigans on the cash flow statement. *CPA Journal*, 76(3), 38–43.
- Staubus, G. J. 1977. *Making accounting decisions*. Houston, Texas: Scholars Book Co.

- Thomas, A. L. 1969. The allocation problem in financial accounting theory. Teoksessa *Accounting research study*. Sarasota, Florida: American Accounting Association, osa 3.
- Tolvanen, M. 1998. *Oikea ja riittävä kuva tilintarkastajan kannalta - eettinen näkökulma*. Turun kauppakorkeakoulu. Laskentatoimi. Pro gradu -tutkielma.
- Valli, R. 2007. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I - metodin valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (toinen painos). Juva: PS-kustannus, 102–125.
- Vastamäki, J. 2007. Kyselylomaketutkimus: tutkimusasetelman ja mittareiden valinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I - metodin valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (toinen painos). Juva: PS-kustannus, 126–138.
- Virtanen, J. 2002. *Rahoituslaskelma osana tilinpäätösinformaatiota*. Turun kauppakorkeakoulu. Laskentatoimi. Pro gradu -tutkielma.
- Wallace, R. S. O., Choudhury, M. S. I. & Pendlebury, M. 1997. Cash flow statements: an international comparison of regulatory positions. *The International Journal of Accounting*, 32(1), 1–22.
- Ward, T. J., Woodroof, J. & Foster, B. P. 2009. A research note on the issue of non-articulation and the method used to calculate net operating cash flow. *Journal of Applied Business Research*, 25(1), 57–68.
- Weiss, N. S. & Yang, J. G. S. 2007. The cash flow statement: problems with the current rules. *CPA Journal*, 77(3), 26–31.
- Wilton, R. L. & Tabb, J. B. 1978. An investigation into private shareholder usage of financial statements in New Zealand. *Accounting Education*, 93–101.
- Yap, C. 1997. Users' perceptions of the need for cash flow statements – Australian evidence. *European Accounting Review*, 6(4), 653–672.

Virallislähteet

- Arvopaperipörssin säännöt*. 2007. OMX Nordic Exchange Helsinki.
- Discussion Paper – Preliminary Views on Financial Statement Presentation*. 2008a. International Accounting Standards Board.
- Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339 (KPA)*. 2004. Huomioitu 30.12.2004/1313 tehdyt muutokset.
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336 (KPL)*. 2004. Huomioitu 30.12.2004/1304 tehdyt muutokset.
- Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 30.4.1998/294*. 1998.

Laki osuuskuntalain 9 luvun muuttamisesta 30.4.1998/295. 1998.

Laki osuuskuntalain muuttamisesta 29.5.1981/371. 1981.

Management Commentary. 2008b. International Accounting Standards Board. United Kingdom: International Accounting Standards Committee Foundation.

Objective of General Purpose Financial Reporting, Statement of Accounting Concepts SAC2. 1990. Australian Accounting Research Foundation.

Original Pronouncements as Amended - Statement of Financial Accounting Concepts no. 1. 2008a. Financial Accounting Standards Board.

Osakeyhtiölaki 29.9.1978/734. 1978.

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624. 2006.

Statement of Basic Auditing Concepts. 1971. American Accounting Association. Sarasota, Florida.

Statement No. 7 Revised: Cash Flow Statements. 1992. International Accounting Standards Board.

Statement of Cash Flows. Concept Statement no. 95. 1987a. Financial Accounting Standards Board.

Statement of Financial Accounting Standards no. 95 – Statement of Cash Flows. 1987b. Financial Accounting Standards Board.

Technical Summary – IAS 1 Presentation of Financial Statements. IASC Foundation.

Technical Summary – IAS 7 Cash Flow Statements. IASC Foundation.

Technical Summary – IAS 34 Interim Financial Reporting. IASC Foundation.

The Exposure Draft – Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics and Constraints of Decision-Useful Financial Reporting Information. 2008b. Financial Accounting Standards Board.

Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459 (TTL). 2007.

Yleisohje rahoituslaskelman laadinnasta 29.12.1983. 1983. Kirjanpitolautakunta (KILA), Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Yleisohje rahoituslaskelman laatimisesta 9.11.1999. 1999. Kirjanpitolautakunta (KILA), Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Yleisohje rahoituslaskelman laatimisesta 30.1.2007 (korjattu ja päivitetty versio 11.12.2007). 2007. Kirjanpitolautakunta (KILA), Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Muut lähteet

- Conceptual Framework – Joint Project of the IASB and FASB -hankkeen WWW-sivusto. "Conceptual framework."
<http://www.fasb.org/project/conceptual_framework.shtml>. 10.4.2009
- Firm acquired by Tyco sped payments to bolster cash flow, e-mail indicates.* Dow Jones Business News 18.3.2002.
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H. 1976. "Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure." <<http://ssrn.com/abstract=94043>> 9.5.2009.
- MacDonald, E. 1999a. Analysts increasingly favour using cash flow over reported earnings in stock valuations. *Wall Street Journal*, 4(1).
- MacDonald, E. 1999b. First call will add cash EPS estimates for 20 web firms, responding to street. *Wall Street Journal*, 4(14).
- Manninen, P. 2000. *Johdatus tilastolliseen data-analyysiin*. Opetusmoniste B 44. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Maremont, M. 2002. How is Tyco accounting for its cash flow? *Wall Street Journal* 5.3.2002.
- Rahoituslaskelman laadinta*. Kurssimateriaali 5.6.2007. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Sender, H. 2002. Cash flow? It isn't always what it seems. *Wall Street Journal* 8.5.2002.
- Tilinpäätäjän tietopaketti 2008*. Tilisanomat 6/2008, 49–136.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2007: "Menetelmäopetuksen tietovaranto -WWW-sivusto."
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/ominaisuudet.html#likert>>
27.7.2009.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2008: "Menetelmäopetuksen tietovaranto -WWW-sivusto." <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/luotettavuus.html>>
27.7.2009.

LIITE 1: SUORA RAHOITUSLASKELMA (KILA 2007)

<i>Liiketoiminnan rahavirta:</i>	
Myynnistä saadut maksut	+XX
Liiketoiminnan muista tuotoista saadut maksut	+XX
Maksut liiketoiminnan kuluista	- <u>XX</u>
Liiketoiminnan rahavirta ennen rahoituseriä ja veroja	+/- <u>XX</u>
Maksetut korot ja maksut muista liiketoiminnan rahoituskuluista	- XX
Saadut korot liiketoiminnasta	+XX
Saadut osingot liiketoiminnasta	+XX
Maksetut välittömät verot	- <u>XX</u>
Rahavirta ennen satunnaisia eriä	+/- <u>XX</u>
Liiketoiminnan satunnaisista eristä johtuva rahavirta (netto)	+/- <u>XX</u>
Rahavirtoina toteutuneet oman pääoman veloitukset/hyvitykset aikaisempien tilikausien kertaluonteisista tapahtumista	+/- <u>XX</u>
Liiketoiminnan rahavirta (A)	+/- <u>XX</u>
<i>Investointien rahavirta:</i>	
Investoinnit aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin	- XX
Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden luovutustulot	+XX
Myönnetyt lainat	- XX
Investoinnit muihin sijoituksiin	- XX
Lainasaamisten takaisinmaksut	+XX
Luovutustulot muista sijoituksista	+XX
Saadut korot investoinneista	+XX
Saadut osingot investoinneista	+ <u>XX</u>
Maksetut välittömät verot	-XX
Investointien rahavirta (B)	+/- <u>XX</u>
<i>Rahoituksen rahavirta:</i>	
Maksullinen oman pääoman lisäys	+XX
Omien osakkeiden hankkiminen	- XX
Omien osakkeiden myynti	+XX
Lyhytaikaisten lainojen nostot	+XX
Lyhytaikaisten lainojen takaisinmaksut	- XX
Pitkäaikaisten lainojen nostot	+XX
Pitkäaikaisten lainojen takaisinmaksut	- XX
Maksetut korot ja maksut rahoituskuluista	-XX
Maksetut osingot ja muu voitonjako	- <u>XX</u>
Maksetut välittömät verot	- <u>XX</u>
Rahoituksen rahavirta (C)	+/- <u>XX</u>
Rahavarojen muutos (A+B+C) lisäys (+) / vähennys (-)	+/- <u>XX</u>
Rahavarat tilikauden alussa	XX
Rahavarat tilikauden lopussa	XX

LIITE 2: EPÄSUORA RAHOITUSLASKELMA (KILA 2007)

Liiketoiminnan rahavirta

Voitto (tappio) ennen satunnaisia eriä	+/-xx
Oikaisut:	
Suunnitelman mukaiset poistot	+xx
Realisoitumattomat kurssivoitot ja -tappiot	-/+xx
Muut tuotot ja kulut, joihin ei liity maksua	-/+xx
Rahoitustuotot ja -kulut	-/+xx
Muut oikaisut	+/-xx
Rahavirta ennen käyttöpääoman muutosta	+/-xx
Käyttöpääoman muutos:	
Lyhytaikaisten korottomien liikesaamisten lisäys(-)/vähennys(+)	-/+xx
Vaihto-omaisuuden lisäys(-)/vähennys(+)	-/+xx
Lyhytaikaisten korottomien velkojen lisäys(+)/vähennys(-)	+/-xx
Liiketoiminnan rahavirta ennen rahoituseriä ja veroja	+/-xx
Maksetut korot ja maksut muista liiketoiminnan rahoituskuluista	- xx
Saadut osingot liiketoiminnasta	+xx
Saadut korot liiketoiminnasta	+xx
Maksetut välittömät verot	- xx
Rahavirta ennen satunnaisia eriä	+/-xx
Liiketoiminnan satunnaisista eristä johtuva rahavirta (netto)	+/-xx
Rahavirtoina toteutuneet oman pääoman veloitukset/hyvitykset aikaisempien tilikausien kertaluonteisista tapahtumista	+/- xx
Liiketoiminnan rahavirta (A)	+/-xx

Investointien rahavirta:

Investoinnit aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin	- xx
Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden luovutustulot	+xx
Myönnettyt lainat	- xx
Investoinnit muihin sijoituksiin	- xx
Lainasaamisten takaisinmaksut	+xx
Luovutustulot muista sijoituksista	+xx
Saadut korot investoinneista	+xx
Saadut osingot investoinneista	+xx
Maksetut välittömät verot	-xx
Investointien rahavirta (B)	+/- xx

Rahoituksen rahavirta:

Maksullinen oman pääoman lisäys	+xx
Omien osakkeiden hankkiminen	- xx
Omien osakkeiden myynti	+xx
Lyhytaikaisten lainojen nostot	+xx
Lyhytaikaisten lainojen takaisinmaksut	- xx
Pitkäaikaisten lainojen nostot	+xx
Pitkäaikaisten lainojen takaisinmaksut	- xx
Maksetut korot ja maksut rahoituskuluista	-xx
Maksetut osingot ja muu voitonjako	- xx
Maksetut välittömät verot	-xx
Rahoituksen rahavirta (C)	+/- xx

Rahavarojen muutos (A+B+C) lisäys (+) / vähennys (-) +/- xx

Rahavarat tilikauden alussa xx
Rahavarat tilikauden lopussa xx

LIITE 3: KONSERNIN RAHOITUSLASKELMA (KHT-YHDISTYS 2007)

<i>Liiketoiminnan rahavirta:</i>	
Myynnistä saadut maksut	+xx
Liiketoiminnan muista tuotoista saadut maksut	+xx
Maksut liiketoiminnan kuluista	-xx
Liiketoiminnan rahavirta ennen rahoituseriä ja veroja	+/-xx
Maksetut korot ja maksut muista liiketoiminnan rahoituskuluista	-xx
Saadut korot liiketoiminnasta	+xx
Saadut osingot liiketoiminnasta	+xx
Maksetut välittömät verot	-xx
Rahavirta ennen satunnaisia eriä	+/-xx
Liiketoiminnan satunnaisista eristä johtuva rahavirta (netto)	+/-xx
Liiketoiminnan rahavirta (A)	+/-xx
<i>Investointien rahavirta:</i>	
Investoinnit aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin	-xx
Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden luovutustulot	+xx
Investoinnit muihin sijoituksiin	-xx
Luovutustulot muista sijoituksista	+xx
Myönnettyt lainat	-xx
Lainasaamisten takaisinmaksut	+xx
Ostetut tytäryhtiöosakkeet	-xx
Myydyt tytäryhtiöosakkeet	+xx
Ostetut osakkuusyhtiöosakkeet	-xx
Myydyt osakkuusyhtiöosakkeet	+xx
Saadut korot investoinneista	+xx
Saadut osingot investoinneista	+xx
Investointien rahavirta (B)	+/-xx
<i>Rahoituksen rahavirta:</i>	
Maksullinen osakeanti	+xx
Omien osakkeiden hankkiminen	-xx
Omien osakkeiden myynti	+xx
Lyhytaikaisten lainojen nostot	+xx
Lyhytaikaisten lainojen takaisinmaksut	-xx
Pitkäaikaisten lainojen nostot	+xx
Pitkäaikaisten lainojen takaisinmaksut	-xx
Maksetut osingot ja muu voitonjako	-xx
Rahoituksen rahavirta (C)	-/-xx
<i>Rahavarojen muutos (A+B+C) lisäys (+) / vähemys (-)</i>	+/-xx
<i>Rahavarat tilikauden alussa</i>	xx
<i>Rahavarat tilikauden lopussa</i>	xx

LIITE 4: RAHOITUSLASKELMAMALLI (IASB&FASB 2008)

	2007	2006
CASH FLOWS FROM BUSINESS		
Operating		
Cash received from sales	\$370,000	\$318,000
Cash paid for goods sold		
Inventory purchases	(132,000)	(101,000)
Labor	(28,000)	(23,000)
Total	(160,000)	(124,000)
Cash paid for selling activities		
Compensation	(5,000)	(5,000)
Advertising	(38,000)	(48,000)
Other selling	(25,000)	(15,000)
Total	(68,000)	(68,000)
Cash paid for general and administrative activities		
Compensation	(15,000)	(13,000)
Rent	(5,000)	(5,000)
Other general and administrative	(59,000)	(39,000)
Total	(79,000)	(57,000)
Cash paid for other operating activities		
Research and development	(16,000)	(17,000)
Capital expenditures	(10,000)	-0-
Other	(7,000)	(13,000)
Total	(33,000)	(30,000)
Net cash provided by operating activities	\$30,000	\$39,000
Investing		
Dividends received	1,000	1,000
Dividends received	1,000	1,000
Net cash provided from investing activities	\$2,000	\$2,000
Net cash provided by business activities	\$32,000	\$41,000
Financing		
Dividends paid	(12,000)	(12,000)
Interest paid	(5,000)	(3,000)
Proceeds from debt	35,000	5,000
Purchases of treasury stock	(45,000)	(2,000)
Proceeds from common stock	7,000	-0-
Net cash used in financing activities	\$(20,000)	\$(12,000)
Income Taxes		
Income taxes paid	(13,000)	(4,000)
Net cash used in income tax activities	\$(13,000)	\$(4,000)
Discontinued operations		
Cash flows used in discontinued operations	\$(1,000)	\$4,000
Change in cash	\$(2,000)	\$29,000
Beginning cash	\$94,000	\$65,000
Ending cash	\$92,000	\$94,000

LIITE 5: KYSELYLOMAKE**Tilintarkastajien rahoituslaskelmakysely****(1/3) Rahoituslaskelman merkitys tilinpäätöksessä**

A. Alla on esitetty seitsemän väittämää koskien rahoituslaskelman merkitystä tilinpäätöksissä. Väittämien jälkeen on viisiportainen mielipideasteikko. Valitse niistä sopivin vaihtoehto kuvaamaan omaa mielipidettäsi.

1. Rahoituslaskelma ei ole yhtä oleellinen osa tilinpäätöstä kuin tase ja tuloslaskelma.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
1. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

2. Pikemminkin kuin tarjota erilainen ja itsenäinen näkökulma yrityksen taloudelliseen tilaan ja toimintaan, rahoituslaskelma täydentää taseen ja tuloslaskelman antamaa kuvaa maksuperusteisella informaatiolla.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
2. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

3. Tilinpäätöksessä yrityksen taloudellista tilaa ja toimintaa tarkastellaan kolmesta erilaisesta ja itsenäisestä näkökulmasta: taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman näkökulmasta.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 3. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

4. Rahoituslaskelman merkitys tilinpäätöksessä on korostunut kansainvälisen talouskriisin myötä.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 4. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

5. Rahoituslaskelman merkitys tilinpäätöksessä on korostunut KILA:n 30.1.2007 antaman yleisohjeen myötä.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 5. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

6. Rahoituslaskelman merkitys tilinpäätöksessä korostuu, jos tilinpäätös sisältää paljon harkinnanvaraisia arvostuseriä.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 6. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä

- Täysin eri mieltä

7. Rahoituslaskelmassa esitetyt luvut kuvaavat todellisia rahavirtoja.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
7. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

B. Aseta tilinpäätöksen osat (tase, tuloslaskelma, rahoituslaskelma ja liitetiedot) järjestykseen, mikä mielestäsi kuvaa niiden merkitystä tilinpäätöksen antamalle oikealle ja riittävälle kuvalle. Valitse soveltuvin tilinpäätöksen osa kunkin tärkeyttä kuvaavan sanonnan oikealla puolella sijaitsevasta alasvetovalikosta.

Tärkein tilinpäätöksen osa [?](#)

Toiseksi tärkein tilinpäätöksen osa [?](#)

Kolmanneksi tärkein tilinpäätöksen osa [?](#)

Neljänneksi tärkein tilinpäätöksen osa [?](#)

(2/3) Rahoituslaskelman laadinta ja tarkastus

A. Alla on esitetty seitsemän väittämää koskien rahoituslaskelman laadintaa ja tarkastusta. Väittämien jälkeen on viisiportainen mielipideasteikko. Valitse niistä sopivin vaihtoehto kuvaamaan omaa mielipidettäsi.

1. Rahoituslaskelma on useimmiten automaattisesti tulostettavissa laskentajärjestelmää taseen ja tuloslaskelman tapaan.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
1. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä

- Täysin eri mieltä

2. Rahoituslaskelma laaditaan useimmiten manuaalisesti niin, että suoriteperusteiset tase ja tuloslaskelma muutetaan takaisin maksuperusteiseen muotoon.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
2. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

3. Rahoituslaskelmaa tarkastettaessa on varmistuttava siitä, että ostovelkojen muutos on jaettu liiketoiminnan, investointien ja rahoitusten erien kesken.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
3. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

4. Rahoituslaskelmaa tarkastettaessa on varmistuttava siitä, että käyttöomaisuusinvestoinnin rahoittamiseksi otetun osamaksuvelan muutos huomioidaan investointien rahavirrassa.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
4. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

5. Tilinpäätöksessä on olennainen virhe, jos rahoituslaskelma on laadittu KILA:n 30.1.2007 antaman yleisohjeen vastaisesti.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 5. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

6. Tilinpäätöksessä on olennainen virhe, jos konsernin rahoituslaskelmassa tytäryrityshankintaa ei ole esitetty yhdellä rivillä hankintahinnan ja siirtyneiden rahavarojen erotuksen määräisenä.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 6. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

7. Tilinpäätös voi antaa oikean ja riittävän kuvan, vaikka rahoituslaskelma olisi virheelinen.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
 Jokseenkin samaa mieltä
 7. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
 Jokseenkin eri mieltä
 Täysin eri mieltä

B. Aseta tilinpäätöksen osat (tase, tuloslaskelma, rahoituslaskelma ja liitetiedot) järjestykseen, mikä kuvaa sen tarkastamiseen käyttämäsi aikaa suhteessa muihin tilinpäätöksen osiin lakisääteisessä vuositilintarkastuksessa. Valitse soveltuvin tilinpäätöksen osa kunkin ajankäyttöä kuvaavan sanonnan oikealla puolella sijaitsevasta alavetovalikosta.

Tarkastuksessa eniten aikaa vie ?

--Valitse tästä--

Tarkastuksessa toiseksi eniten aikaa vie ?

--Valitse tästä--

Tarkastuksessa kolmanneksi eniten aikaa vie ?

Tarkastuksessa neljänneksi eniten aikaa vie ?

(3/3) Vertailututkimus sekä vastaajan tiedot

A. Alla olevat seitsemän väittämää esitettiin 20 vuotta sitten tilintarkastajille heidän suhtautumisensa rahavirtainformaatioon selvittämiseksi. Anna nyt oma mielipiteesi väittämiin. Vastauksen tulee kuvastaa omaa mielipidettäsi - merkitystä ei ole sillä, mitä laissa tai muussa ohjeistuksessa säädetään.

1. Rahoituslaskelma tulee jakaa liiketoiminnan, investointien ja rahoituksen rahavirtoihin.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
1. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

Voit perustella vastauksesi tähän kenttään

2. Liiketoiminnan rahavirta tulee laatia suoran esittämistavan mukaisesti.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
2. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

Voit perustella vastauksesi tähän kenttään

3. Liiketoiminnan rahavirta on validi kannattavuuden mittari.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä ?

- Täysin samaa mieltä
3. Jokseenkin samaa mieltä
- Ei mielipidettä puolesta tai vastaan

Voit perustella vastauksesi tähän kenttään

- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

4. Liiketoiminnan rahavirta on parempi kannattavuuden mittari kuin liikevoitto.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- 4. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

5. Rahoituslaskelma tulee olla osa tilinpäätöstä.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- 5. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

6. Rahavirtaennuste tulee olla osa tilinpäätöstä.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- 6. Ei mielipidettä puolesta tai vastaan Voit perustella vastauksesi tähän kenttään
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

7. Suoriteperusteinen kirjanpito tulisi korvata rahavirtapohjaisella kirjanpidolla.

Anna mielipiteesi yllä olevasta väittämästä [?](#)

- 7. Täysin samaa mieltä Voit perustella vastauksesi tähän kenttään

- Jokseenkin samaa mieltä
- Ei mielipidettä puolesta tai vastaan
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

B. Vastajan tiedot. (Nämä tiedot tulevat ainoastaan pro gradu -tutkielman tekijän Aksu Arolan käyttöön tutkielman teon ajaksi tilastollisen analysoinnin materiaaliksi. Valmiissa tutkielmassa ei julkaista yksilöllisiä tietoja eikä yksittäistä vastajaa ole siitä tunnistettavissa.)

Suoritettu tilintarkastustutkinto ?

Työnantajayritys ?

Sukupuoli ?

Ikä ?

Työvuodet tilintarkastajana ?

Kiitos lomakkeen täyttämisestä. Paina lopuksi alla olevaa "tallenna" -painiketta.

Tietojen lähetys

Järjestelmänä Eduix E-lomake 3.1, www.e-lomake.fi

LIITE 6: VARIANSSIANALYYSI

ANOVA

Test of Homogeneity of Variances

Arvosana

Tutkinto	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
KHT	,472	3	64	,703
HTM	,401	3	100	,753

Arvosana

Tutkinto	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
KHT	Between Groups	58,412	3	19,471	46,867	,000
	Within Groups	26,588	64	,415		
	Total	85,000	67			
HTM	Between Groups	88,846	3	29,615	71,963	,000
	Within Groups	41,154	100	,412		
	Total	130,000	103			

Multiple Comparisons

Arvosana

Bonferroni

Tutkinto (I) Osa	(J) Osa	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval		
					Lower Bound	Upper Bound	
KHT	Tase	Tuloslaskelma	-,471	,221	,223	-,107	,13
		Rahoituslaskelma	-2,059	,221	,000	-2,66	-1,46
		Liitetiedot	-2,059	,221	,000	-2,66	-1,46
	Tuloslaskelma	Tase	,471	,221	,223	-,13	1,07
		Rahoituslaskelma	-1,588	,221	,000	-2,19	-,99
		Liitetiedot	-1,588	,221	,000	-2,19	-,99
	Rahoituslaskelma	Tase	2,059	,221	,000	1,46	2,66
		Tuloslaskelma	1,588	,221	,000	,99	2,19
		Liitetiedot	,000	,221	1,000	-,60	,60
	Liitetiedot	Tase	2,059	,221	,000	1,46	2,66
		Tuloslaskelma	1,588	,221	,000	,99	2,19
		Rahoituslaskelma	,000	,221	1,000	-,60	,60
HTM	Tase	Tuloslaskelma	-,346	,178	,327	-,83	,13
		Rahoituslaskelma	-2,192	,178	,000	-2,67	-1,71
		Liitetiedot	-1,769	,178	,000	-2,25	-1,29
	Tuloslaskelma	Tase	,346	,178	,327	-,13	,83
		Rahoituslaskelma	-1,846	,178	,000	-2,33	-1,37
		Liitetiedot	-1,423	,178	,000	-1,90	-,94
	Rahoituslaskelma	Tase	2,192	,178	,000	1,71	2,67
		Tuloslaskelma	1,846	,178	,000	1,37	2,33
		Liitetiedot	,423	,178	,116	-,06	,90
	Liitetiedot	Tase	1,769	,178	,000	1,29	2,25
		Tuloslaskelma	1,423	,178	,000	,94	1,90
		Rahoituslaskelma	-,423	,178	,116	-,90	,06

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.